

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικό και Ιστοριοδικτικό Δελτίο της ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας,
ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους: 1-2 • Β. Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Τὸ πρῶτο δημόσιο σῆμα στὴ Νέα Ἑλλάδα: Τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη στὸ Νέο Φάληρο: 3-32 • Β. Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Ἡ Ἀρχαιολογία τῆς Ψυττάλειας: 33-72 • Β. Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Ἐκθεση φωτογραφιῶν στὴν Ἐταιρεία: 73-80 • ΝΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ, Βιβλιαγορὰ στὴν Ἐταιρεία: 81-85 • ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗ, Ἡ Ἀρχαιολογία τῶν Furtwängler: 86-92 • Β. Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Ἡ ὁδὸς Τοσίτσα ἄλλοτε: 93-95 • Πρακτικὸ τῆς Α' Τακτικῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῆς 15 Μαΐου 2005: 96-116.

Ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἡλέκτρας Ἀνδρεάδη

ISSN 1105-7181

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήνα
Fax 210 3644996 • τηλ. 210 3625531 • archetai@otenet.gr • www.archetai.gr

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΟΟ • ΤΕΥΧΗ 74-75 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

Στὸ τεῦχος τοῦτο δύο κείμενα ἀφοροῦν ἄγνωστα νεώτερα ταρικά μνημεῖα στὴν Ἀιτική, ἢ σχεδὸν ἄγνωστα, τὰ μνημεῖα τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῆς Λουίζας Armanberg. Καὶ τὰ δύο εἶναι σχεδὸν σύγχρονα, τὸ ἓνα, τοῦ Καραϊσκάκη, βρίσκεται σὲ τόπο ὅπου πλήθη νέων κυρίως ἀνθρώπων περνοῦν καθημερινὰ ἀπὸ ἐμπρὸς του χωρὶς νὰ τοῦ δίνουν σημασία. Τὸ δεύτερο, τῆς Λουίζας, ἦταν ἀπρόσιτο καὶ μόνος ὁ φαροφύλακας τῆς Ψυττάλειας σὲ στιγμὲς ρεμβασμοῦ, ἴσως νὰ ξαπόσταινε καθισμένος σὲ λαξενυμένο θρανίον τοῦ μνημείου ἀντικρίζοντας τὰ φῶτα τῶν καραβιῶν ποῦ

πάντα στὴν ἴδια ὥρα

.....

ἀνοίγονται ἀπ' τὴν προκυμαία

.....

πᾶνε

νὰ μουντζουρώσουν τὰ γαλάζια

τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου

μὲ τοὺς καπνοὺς τῶν.

Τὸ πρῶτο μνημεῖο, παρὰ τὴν κοσμογονία ποῦ μεταμόρφωσε τὸν τόπο ὅπου βρίσκεται καὶ ὅπου ἔδωσε τὴν τελευταία του μάχη καὶ

ἔχασε τὴ ζωὴ του ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης, διατηρεῖται φθαρμένο. Συχνὰ δέχεται τὸν σεβασμὸ τῶν μαθητῶν ποὺ ὁμαδικὰ τὶς μέρες τῶν ἐθνικῶν ἑορτῶν παρατάσσονται γύρω του γιὰ ν' ἀκούσουν λόγους θαυμαστικούς γιὰ τὰ περασμένα.

Τὸ δεύτερο μνημεῖο στὴν Ψυτάλεια ἔμεινε 150 καὶ πλέον χρόνια στὴν γαλήνη ποὺ τοῦ χάριζαν οἱ ναυτικὲς φυλακὲς. Ἐμπόδιζαν τὴν πρόσβαση στὸ νησὶ κάθε πολίτη. Κάποια μέρα ράγισε τὸ νησί, χαμήλωσε, χάθηκαν τὰ φυτὰ καὶ τὰ πουλιὰ καὶ τὸ μνημεῖο ἔμεινε πλάι στὸν φάρο

δεμένο καὶ παρατημένο
 σὲ λιμάνι μισημένο*.

Τῶν ἄλλων μνημείων, τοῦ *Michel Joseph Guillaume de Rabaudy*, τοῦ *Théodore Thomas Vrénière*, τοῦ *Samuel Pragg Pole* καὶ τοῦ ἄγνωστου ναυτικοῦ, δὲν γνωρίζω τὴν τύχη τους. Διαλύθηκαν, καταστράφηκαν, στήθηκαν κάπου ἄλλοῦ ἢ τὰ μάρμαρά τους, οἱ ἐπιγραφὲς καὶ τὰ κόκκαλα, ἔγιναν μπάζωμα; Ποιὸς ἐργολάβος παρακολούθησε καὶ γνωρίζει τὸ τέλος τους;

B.X.II.

* Οἱ στίχοι τοῦ σημειώματος εἶναι τοῦ Ἀλεξάνδρου Μπάρρα (1906-1990).

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΣΗΜΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΑΔΑ:

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΣΤΟ ΝΕΟ ΦΑΛΗΡΟ

Η ΘΕΣΗ. Τὸ ταφικὸ μνημεῖο τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη (1780-1827) βρίσκεται στὸ Νέο Φάληρο ἔμπρὸς καὶ νότια τοῦ παλαιοῦ ποδηλατοδρομίου, σήμερα γηπέδου ποδοσφαίρου ποὺ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ στρατάρχη. Ἡ θέση τοῦ μνημείου δὲν εἶναι ἡ ἀρχική. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπταετίας μετακινήθηκε σὲ μικρὴ ἀπόσταση γιὰ νὰ διευκολυνθοῦν οἱ ὀδικές κατασκευές τῆς περιοχῆς. Ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο μνημεῖο ποὺ ἴδρυσε τὸ ἑλληνικὸ κράτος εἰς μνήμην Ἑλλήνων τῆς Νέας Ἑλλάδος. Ὡς πρῶτο δημόσιο μνημεῖο στὴ Νέα Ἑλλάδα φέρεται τὸ μνημεῖο (1843) τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη στὸ Ναύπλιο, μαρμάρينو, μὲ πλούσιο γλυπτὸ διάκοσμο¹, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη εἶναι κατὰ 8 χρόνια παλαιότερο καὶ τὸ πλησιέστερο χρονικῶς πρὸς αὐτὸ μνημεῖο τῆς Λουίζας Ἀρμανσπεργκ, κι ἂν ἀκόμη κατασκευάστηκε εὐθύς μετὰ τὸν θάνατό της (11 Σεπτεμβρίου 1835), εἶναι τουλάχιστον ἓνα χρόνο νεώτερο.

Η ΜΟΡΦΗ. Ἡ μορφή του εἶναι πρωτόγνωρη καὶ δὲν βασίζεται σὲ ἑλληνικὸ πρότυπο, ἐννοῶ σὲ ἀρχαῖο ὑπόδειγμα. Ἔχει στοιχεῖα ἀρχαῖα, γλυπτὰ κυμάτια, ἰωνικοὺς ἔλικες, γείσο ἰωνικὸ ἀλλὰ δὲν δημιουργεῖ ἐντύπωση νεοκλασικοῦ ἔργου. Εἶναι ἀκόμη πολὺ νωρίς. Εἶναι γνωστὲς βέβαια οἱ ἀρχαῖες ἐπιτύμβιες στήλες καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως σὲ γενικὲς γραμμές, ἀλλὰ ἡ δημιουργικὴ μίμηση καὶ ἀνάπλαση τῶν ἀρχαίων μορφῶν σὲ ταφικὰ μνημεῖα θὰ ἔλθει μὲ τὶς ἀνασκαφές καὶ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ. Στὸ μνημεῖο δὲν ὑπάρχει ὑπογραφή τοῦ ἀρχιτέκτονος. Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι τὸ σχεδίασε καὶ τὸ κατασκεύασε ὁ Gustav Lüders, ἀρχιτέκτων ἀπὸ τὴ Σαξονία ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ F. Stauffert². Ὁ Lüders ὑπηρετοῦσε τότε

Μνημείο Καραϊσκάκη. 'Ανατολική όψη.

Μνημείο Καραϊσκάκη. Δυτική και νότια όψη.

ώς μηχανικός, επιβλέπων, στο Ἑλληνικὸ Δημόσιο. Μὲ ἐπιστολὴ τῆς 18 Μαΐου 1835 ὁ Ludwig Ross πληροφορεῖ τὸν Leo Klenze ὅτι ἀσχολήθηκε μὲ τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη. Δὲν δίνει καμιά λεπτομέρεια.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ. Τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη, ὡς τὸ πρῶτο ποὺ ἱδρυσε τὸ ἑλληνικὸ κράτος, μαρτυρεῖ κάποια βιασύνη. Εἶναι κτιστό, ἔχει δηλαδὴ κατασκευαστεῖ ἀπὸ ὀρθογώνιες πώρινες λιθοπλίνθους καὶ ὄχι ἀπὸ μάρμαρο, καὶ ἡ πολυτελεία του βρίσκεται στὴν περιτένεια, δηλαδὴ τὴν στενὴ λωρίδα στὴν παρυφῆ τῶν λιθοπλίνθων, λαξευμένη βαθύτερα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά τους (καθρέφτης). Ἡ ἐπεξεργασία αὐτὴ ἔχει γίνεῖ μόνο στοὺς τρεῖς δόμους τοῦ θαλάμου γιὰ ὀπτικούς λόγους, κυρίως γιὰ νὰ τονισθεῖ τὸ τμῆμα αὐτὸ μὲ τὶς ἔντονες φωτοσκιάσεις καὶ νὰ ἐξαρθεῖ ὡς τὸ σημαντικότερο τοῦ ὅλου μνημείου.

Ἡ περιτένεια ὑπάρχει καὶ στὶς ἄλλες πλευρὲς ἀλλὰ οἱ διαλύσεις καὶ ἀνασυνθέσεις τοῦ μνημείου, καθὼς καὶ ἡ πτώση τοῦ κονιάματος τῶν τοίχων προκάλεσαν φθορὲς τῶν λίθων, κάποιοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχουν συμπληρωθεῖ. Ἡ ἀρχικὴ του ὄψη ἦταν, φυσικά, καλύτερη καὶ, ἴσως, σὲ λίγα σημεῖα διάφορη.

Εἶναι ἱδρυμένο στὸ κέντρο μιᾶς πλακόστρωτης ἔκτασης 7.75×8.60 μ., ἡ ὁποία ὀρίζεται καὶ στὶς τέσσερις πλευρὲς ἀπὸ μονόδομο τοῖχο-περίβολο ὕψ. ± 0.40 μ. Οἱ ἐξωτερικὲς διαστάσεις τοῦ περιβόλου εἶναι 8.20×9.05 μ. καὶ τὸ πάχος του 0.45 μ. Ἡ πλακόστρωση εἶναι ἀπὸ ὀρθογώνιες μαρμαρίνες πλάκες, οἱ ὁποῖες δὲν φαίνεται ὅτι ἀνήκουν στὴν ἐποχὴ τῆς κατασκευῆς τοῦ μνημείου. Ἡ κύρια ὄψη τοῦ μνημείου βλέπει πρὸς Ἄ.

Στὸ μέσον τῆς πλακόστρωσης ὑψώνεται τετράγωνη κρηπίς 3.45×3.45 μ. στὸ σῶμα, 3.55×3.55 μ. στὸ κυμάτιο ἄνω, ὕψ. 0.37 μ., κατασκευασμένη ἀπὸ λιθοπλίνθους διαφόρων μεγεθῶν.

Πάνω στὴν κρηπίδα πατάει ὁ πρῶτος, ὁ κατώτερος, δόμος τοῦ ταφικοῦ θαλάμου 2.56×2.56 μ., ὕψ. 0.51 μ., καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλοι τρεῖς δόμοι καὶ τὸ ἰωνικὸ γείσο. Ὀλικὸ ὕψος κρηπίδας, τῶν τεσσάρων δόμων καὶ τοῦ γείσου 2.71 μ. ($0.37 + 0.51 + 0.54 + 0.53 + 0.59 + 0.17$).

Μνημείο Καραϊσκάκη. Νότια όψη.

Ὁ ἰωνικὸς θριγκὸς τοῦ μνημείου τοῦ Καραϊσκάκη.

Πλάγια ὄψη (νότια) τοῦ θριγκοῦ τοῦ μνημείου τοῦ Καραϊσκάκη.

Οί διαστάσεις τοῦ θαλάμου ἐξωτερικῶς εἶναι, κάτω, 2.44×2.44 μ. καὶ ἄνω, κάτω τοῦ γείσου, 2.28×2.28 μ., μειώνεται δηλαδὴ ἢ πλευρὰ καὶ δημιουργεῖται ἡ αἴσθησις τοῦ πυραμιδοειδοῦς ἢ τοῦ ὀβελίσκου.

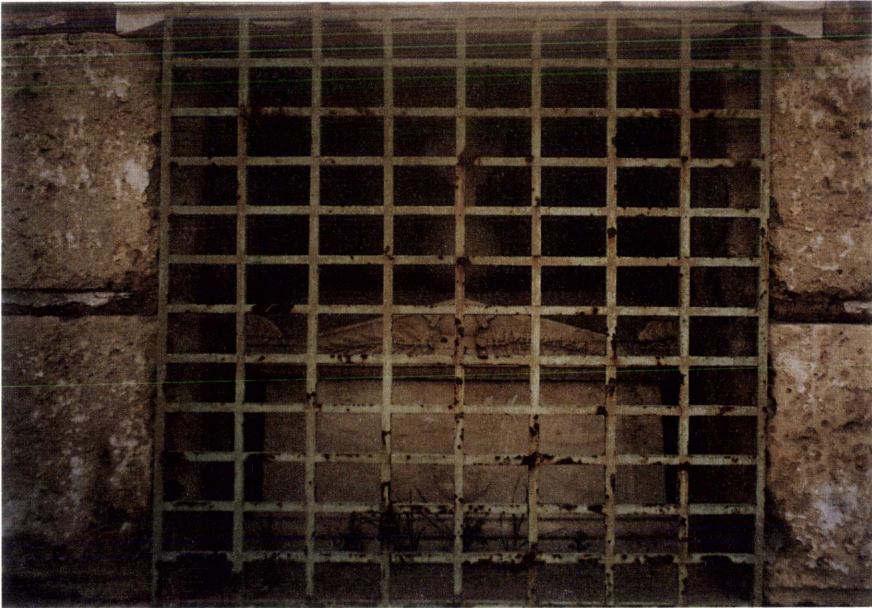
Ἐπάνω στὸν δόμο τοῦ γείσου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τὴν στέγη τοῦ θαλάμου (εἶναι ἐπικλινῆς γιὰ νὰ κυλοῦν τὰ νερὰ) ὑψώνεται πώρινη κτιστὴ στήλη ἀπὸ πωρολίθους. Βαίνει καὶ αὐτὴ σὲ κρηπίδα καὶ ἀκολουθεῖ ἄλλος δόμος στενότερος, πάνω στὸν ὁποῖο βαίνει ἡ στήλη μὲ ἕξι δόμους καὶ ἀετωματικὴ ἐπίστεψη. Στὸν ἔβδομο δόμο (τὸν προτελευταῖο) ὑπάρχει ἀνάγλυφο ἔκτυπο στεφάνι. Τισ διαστάσεις τοῦ ἄνω τμήματος δὲν μπόρεσα νὰ τὶς λάβω.

Τὸ γεῖσο τῆς στήλης στολιζέται ἀπὸ κάτω μὲ ἀνάγλυφα ὠὰ καὶ λόγχες. Στὰ ἄκρα τοῦ ἀετώματος φέρει ἕλικες ὡς ἀκρωτήρια καὶ στὴν κορυφὴ ἀνθέμια. Καὶ τὰ δύο κορυφαῖα ἀνθέμια εἶναι κατασκευασμένα ἀπὸ ξέχωρο τμήμα λίθου. Τῆς πρόσοψης σώζεται καλὰ· τῆς πίσω ὀψης εἶναι φθαρμένο, ὅπως γενικὰ ἢ πίσω ὀψη παρουσιάζει μεγαλύτερες φθορές.

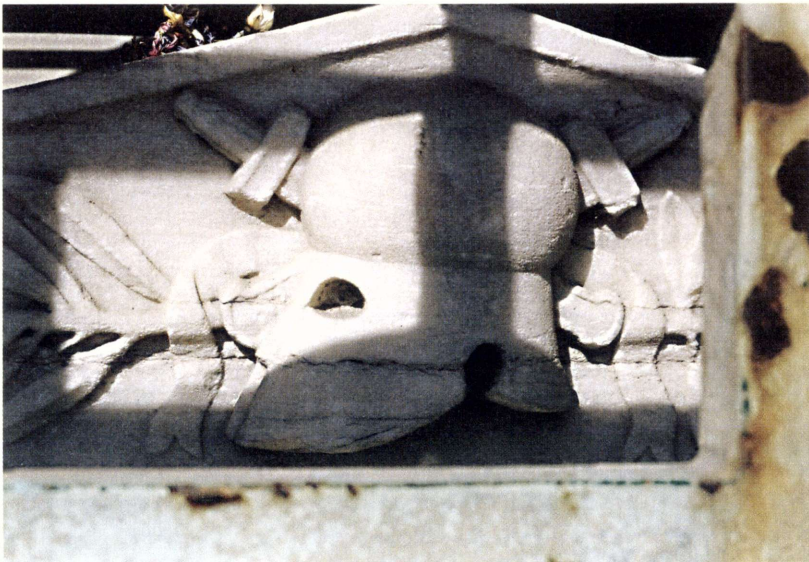
Στὴν ἀνατολικὴ ὀψη τοῦ μνημείου ὑπάρχει ἄνοιγμα 0.99×1.07 μ. (ὑψ.), καὶ τὶς ἴδιες διαστάσεις ἔχει καὶ ὁ θάλαμος. Τὸ ὀλικὸ ὕψος τοῦ θαλάμου εἶναι 1.53 μ. Ἡ ὀροφὴ σήμερα εἶναι ἀπὸ μεπτόν, ὅσο τουλάχιστον μπόρεσα νὰ διακρίνω.

Ἡ ΘΗΚΗ. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ θαλάμου, βάθους 1.05 μ., εἶναι τοποθετημένη μαρμάρινη θήκη, μορφῆς σαρκοφάγου, μὲ ἀετωματικὸ κάλυμμα πλάτους στὸ σῶμα 0.845 μ. καὶ ὕψους ὀλικοῦ, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀετώματος, 0.57 μ. Κάτω φέρει ἀπλὸ κυμάτιο καὶ πλίνθο. Ἄνω, τὸ ἀέτωμα φέρει στὸ γεῖσο τοῦ ἀνάγλυφα ὠὰ καὶ λόγχες, στὰ ἄκρα ἀνάγλυφα ἀνθέμια. Στὸ τύμπανο τοῦ ἀετώματος, στὸ κέντρο, ὑπάρχει ἀνάγλυφο ἀττικὸ κρᾶνος πρὸς ἀριστερὰ καὶ πίσω του, χιαστί, δύο ξίφη. Ἐκατέρωθεν τοῦ κρᾶνου, ὀριζοντίως, κλαδὶ ἐλίᾳς καὶ δάφνης. Στὸ μέσον τῆς ὀψης τῆς θήκης, χαμηλά, ὑπάρχει ἀνάγλυφος λύχνος.

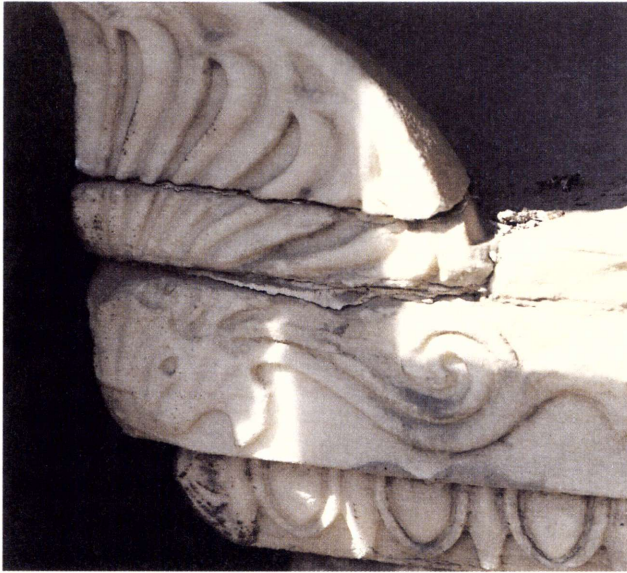
Στὸ κέντρο καὶ κορυφὴ συγχρόνως τοῦ καλύμματος εἶναι στημένη μαρμάρινη σφαῖρα διαμ. ± 0.19 μ., πάνω στὴν ὁποία στηρίζεται ὀλόγλυφος μαρμάρινος σιαυρός, ὕψ. 0.26 μ., μὲ κρεμασμένο ἐπάνω του ὀλόγλυφο στεφάνι.

Ἡ μαρμάρινη θήκη με τὰ ὄστᾶ τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ ἀνάγλυφος διάκοσμος τοῦ ἀετώματος τῆς θήκης.

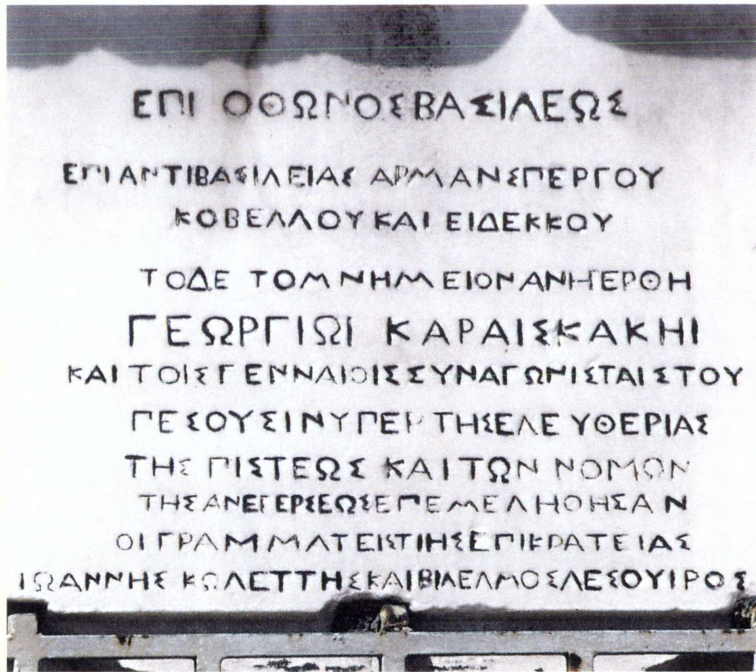

Γωνιακὸ ἀκρωτήριο τῆς θήκης.

ἽΟλες οἱ διαστάσεις λήφθηκαν μὲ δυσκολία, διότι ὑπάρχει σταθερὸ κιγκλίδωμα ποῦ κλείνει τὸν θάλαμο τοῦ μνημείου.

ΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ. Η ΠΡΩΤΗ. Στὴν ὄψη τοῦ μνημείου, ἄνω τοῦ ἀνοίγματος τοῦ θαλάμου, ὑπάρχει προσηλωμένη πλάκα ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο, ὕψ. 0.57 μ., πλ. 1.30 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Ἐπὶ ἽΟθωνος βασιλέως
ἐπὶ ἀντιβασιλείας ἽΑρμανσπέργου
Κοβέλλου καὶ ἽΕιδέκκου
τόδε τὸ μνημεῖον ἀνηγέρθη
Γεωργίῳ Καραῖσκάκη
καὶ τοῖς γενναίοις συναγωνισταῖς του
πεσοῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας,
τῆς πίστεως καὶ τῶν νόμων.
Τῆς ἀνεγέρσεως ἐπεμελήθησαν
οἱ Γραμματεῖς τῆς ἽΕπικρατείας
Ἵωάννης Κωλέττης καὶ Βιλέλμος Λεσοῦίρος

Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς κύριας ὄψης τοῦ μνημείου τοῦ Καραϊσκάκη.

Τὸ μνημεῖο κατασκευάστηκε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δευτέρης Ἀντιβασιλείας, μάλιστα στὸ τέλος τῆς. Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὀστῶν τοῦ Καραϊσκάκη ἔγινε στὶς 22 Ἀπριλίου 1835 καὶ ὁ Ὅθων ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία στὶς 20 Μαΐου. Ἡ μνεῖα τοῦ μνημείου ἀπὸ τὸν Ross δὲν φαίνεται νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὴν κατασκευὴ του, ἀφοῦ γράφει ὅταν ἡ ἀνακομιδὴ εἶχε συντελεσθεῖ. Μνημονεύονται ὡς ἀντιβασιλεῖς ὁ Joseph von Armanberg πρόεδρος, ὁ ἀντιστράτηγος Karl Wilhelm von Heideck καὶ ὁ Ägid von Kobell, μυστικοσύμβουλος τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης εἶναι ὁ Γραμματεὺς (ὑπουργὸς) τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ὁ Wilhelm Lesuire Γραμματεὺς τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι σύντομη καὶ λιτὴ, χωρὶς πομπῶδες ἀρχαϊκὸ ὕφος, ὅπως θὰ συμβεῖ ἀργότερα. Μ' αὐτὴν ἀπαθανατίζονται οἱ Ἀντιβασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι σ' ἓνα μῆνα παύονται. Ἄραγε ἡ κατασκευὴ τοῦ μνημείου ὑπῆρξε μία τελευταία ἐπι-

δεικτική πράξη τῆς Ἀντιβασιλείας ἢ ἡ πρώτη τοῦ νεαροῦ βασιλέως, γιὰ τὸν ὁποῖο δημιουργοῦνται, μὲ τὴν ὅλη τελετή, εὐνοϊκὰ αἰσθήματα στὸν λαό, λίγο πρὶν ἀναλάβει τὴν ἐξουσία;

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ. Δεύτερη ἐπιγραφή πάνω σὲ μαρμαρίνη πλάκα, ὕψ. 1.07 μ., πλ. 1 μ., ἐντοιχισμένη στὴν πίσω ὄψη τοῦ μνημείου, φέρει πάνω καὶ κάτω, μέσα σὲ ἀνάγλυφα στεφάνια διαμ. 0.14-0.165 μ., τὰ ὀνόματα τῶν τόπων ὅπου νίκησε ὁ Καραϊσκάκης, τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος καὶ τῶν συμμαχητῶν του.

Δόμβρενα Ἀράχοβα Καματερό Κερατσίνι

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Λάμπρος Βεΐκος	Γεώργιος Τσαβέλας
Γεώργιος Δράκος	Χρῆστος Μπέγγας
Κώνστας Διαμαντῆς	Ἀθανάσιος Τούσας
Ἰωάννης Κρισιόκης	Χαράλαμπος Ἰγγλέσης
Συμεὼν Ζαχαρίτσας	Δημήτριος Χουρμούλης
Παναγιώτης Κραβαρίτης	Σπύρος Λαμπρόπουλος
Νικόλαος Ἐμμανουήλ Παπαῖ	Στρατῆς Αἰνίτης
Ἰαννάκης Σουλτάνης	Ζάχος Καββαδίας
Μπούρμπαχης	Ἰωάννης Νοταρᾶς
Ἐμμανουήλ Γαλιάτσης	Ἰσαυρίδης

νικῶν τῶνδ' ἔλαχον κεῖνοι
στεφάνους ἀμαράντους

Φάληρον Πειραιεύς Δίστομο Χαϊδάρι

Γεώργιος Κειθιργὸς ἐχάρασα

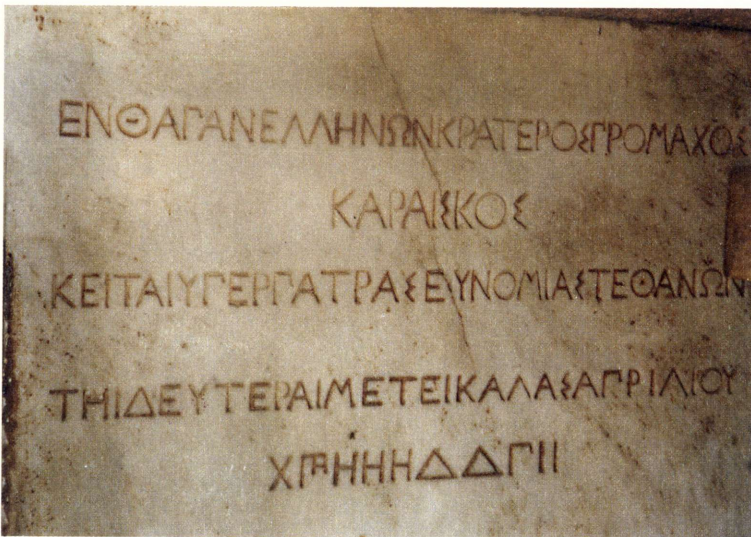
Τὸ δίστιχο ἐπίγραμμα, μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν πεσότων, εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία. Στὴν πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Πέτρου (5, 4) μνημονεύεται ὅτι «κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον», ἔκφραση ποῦ ἐπαναλαμ-

Ἡ ἐπιγραφή τῆς δυτικῆς ὀψης τοῦ μνημείου τοῦ Καραϊσκάκη.

βάνεται σὲ μεταγενέστερο ἐπίγραμμα³ και συχνὰ στοὺς πατέρες. Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος (*Εἰς θάνατον κθ*) ψάλλει: *φέρετε | στεφάνους ἀμαράντους*. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἐνῶ ὁ συντάκτης τῆς ἐπιγραφῆς εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ φлуαρήσει, τὸ ἀπέφυγε καὶ περιορίστηκε σὲ δύο στίχους πρὸ λιτοῦς καὶ ἀπὸ σχετικὰ κείμενα τῶν πατέρων.

Τὸ ἐπώνυμο τοῦ χαρακτῆ διαβάζεται καθαρὰ στὴν πλάκα. Ἡ δήλωση τῆς ἐργασίας του, ἡ ὁποία δὲν εἶναι καλλιτεχνική, εἶναι ἡ πρώτη στὰ νεώτερα χρόνια.

Ἐπιγραφή στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μνημείου τοῦ Καραϊσκάκη.

ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μνημείου, στὸν τοῖχο τοῦ βάθους, πίσω ἀπὸ τὴν λίθινη θήκη μὲ τὰ ὅσιὰ τοῦ στρατάρχη τῆς Ροῦμελης, ὑπάρχει μαρμάρινη πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

ἔνθα πανελλήνων κρατερὸς πρόμαχος
Καραῖσκος
κεῖται ὑπὲρ πάτρας, εὐνομίας τε θανών.
τῆι δευτέραι μετ' εἰκάδας Ἀπριλίου
Χ^Ϟ Η Η Η Δ Δ Ι Ι

Τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκείνου ποὺ συνέταξε καὶ τὴν κύρια ἐπιγραφή, μόνον ὅτι τοῦτο εἶναι στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Τονίζεται καὶ ἐδῶ ὅτι ἔπεσε ὑπὲρ πάτρας, εὐνομίας τε θανών, ἐνῶ στὴν πρώτη ἐπιγραφή λέγεται πεσοῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τῆς πίστεως καὶ τῶν νόμων. Ἐδῶ μὲ τὴ λέξη πάτρα ἐννοεῖται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πίστη. Τῆ λέξη πίστη τὴ χριστιανικὴ δὲν θέλησε ὁ συνθέτης τοῦ ἐπιγράμματος νὰ χρησιμοποιήσει, γιὰ δὲν ταίριαζε στὴ γλωσσικὴ μορ-

φή του. Μὲ τὴ λέξη εὐνομία καλύπτει τὴ φράση ὑπὲρ - - τῶν νόμων.

Εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ μικρὰ κείμενα ποὺ προηγούνται, ὅτι ὁ κλασικισμός, ἢ δουλικὴ μίμηση, δὲν ἔχει ἐπικρατήσῃ ἀκόμη. Καὶ οἱ τρεῖς ἐπιγραφές τοῦ μνημείου, ποὺ ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο, ἔχουν ἀπλότητα γλωσσικὴ καὶ ἐπιδιώκεται νὰ εἶναι εὐληπτες καὶ κατανοητὲς ἀπὸ τοὺς πολλούς. Στὴ δευτέρῃ ἐπιγραφῇ, μὲ τὴν ἀναγραφὴ τῶν τόπων τῶν μαχῶν τοῦ στρατάρχῃ, τὰ τοπωνύμια γράφονται στὴν ἀπλή τους μορφή, αὐτὴ ποὺ μεταχειριζόμεθα σήμερα, χωρὶς τελικὸ νυ ὀρισμένα (Καματερό, Δίστομο), χωρὶς μεταβολὴ ἄλλα (Κερατοῖνι, Χαϊδάρι). Τὰ ὀνόματα τῶν πεσόντων φαίνεται ὅτι δὲν ἔχουν ὠραιοποιηθεῖ (Κώνστας, Ἰαννάκης, Μπούρμπαχης, Σπύρος, Στρατής).

Ὁ χαρακτὴς εἶχε, φαίνεται, ὑπόδειγμα κλασικοῦ τύπου γραμμάτων ἀλλὰ ἔκανε ἀρκετὲς παρεκκλίσεις (Ω, Θ, Μ, Ο) καὶ μία παράλειψη (ΕΙΚΑΛΑΣ ἀντὶ ΕΙΚΑΔΑΣ).

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ. Τρία ἐπιγράμματα γιὰ τὸν Καραϊσκάκη εἶχε συνθέσῃ ὁ Φίλιππος Ἰωάννου⁴. Εἶναι φλύαρα, ψυχρὰ καὶ ἀρχαϊστικά, δηλαδὴ ἐπιδεικτικά, ἀντάξια τοῦ ἀρχαίου κλασικισμοῦ, τῆς ἐποχῆς τῆς δευτέρας σοφιστικῆς.

Εἰς τὸν ἀείμνηστον Γεώργιον Καραϊσκάκην.

Ἐνθα μεγακλῆρος Καραῖσκου γαῖα καλύπτει
λαθίπονον κοινήν· πνεῦμα δ' ἄρ' ἀθάνατον
πνεύμασιν ἠρώων συνόμιλον δώματα ναίει
αἰθέρια, πρὸ πάτρας ἐν προμάχοις κταμένου.
Ἄλλὰ προσερχόμενος τῆδε, ξένε, ἄζεο χῶρον·
μηδ' ἐπιβαίῃ πούς ἐνθάδε δουλοφρόνων.

Εἰς τὸν αὐτόν.

Δίστομον ἠδ' Ἀράχωβαν, Ἀθηνῶν θ' ἱερὸν οὔδας,
κεῖν' ἐπιτύμβι' ἐμοὶ λαμπρὰ χάρασσε, φίλε·
βαρβαρικοῦ δ' ἐν τοῖσι φόνον στρατοῦ, ἠδὲ φάλαγγας
χερσὶν ὕφ' Ἑλλήνων πρόχην δαιζομένας.

Εἶδ' ἐπέοικε, κλυτῆς καὶ αὐτόν με πρό πόλης
 θνήσκοντ' ἄμφ' ἐτάροις ὀλλυμένοισι γράφε.
 Αἶ, αἶ· σὺν δ' ἄρ' ἐμοὶ περίφαντα τροπήϊα κείνα
 ἡμύοντ, ἰδ' ἄρην ἀντιμεθιστάμενον.

Εἰς τὸν αὐτόν.

Τοῦτό σοι υἴες ἔχευαν Ἀχαιῶν, ὦ Καραῖσκε,
 ἥριον, εὐκλεέως ἀμφὶ πάτρης κταμένω·
 τύνη γὰρ κρατερῶν ἠγησάμενος ἐν ἀέθλοις
 αἰζηῶν, πάτρην εἴρυσσας ἐξ ὀλέθρου·
 πολλὰς δ' εἰς αἶδεω προιάψας βαρβαροφώνων
 εἶλας δυσμενέων, Παλλάδος ἀμφὶ πόλει
 μαρνάμενος πύματος θάνες· Οὐ τόδ' ἄχος σοι ἐτύχθη,
 ἀλλ' ὃ λίπες προθανῶν ἡμιτελῆ ἄεθλον.

Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ 22 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1835. Μὲ τὸ μνημεῖο, τὸ
 πρῶτο ὅπως εἶπα, δημόσιον σῆμα στῆ νεώτερη Ἑλλάδα, εἶναι
 συνδεδεμένη ἢ τελετὴ τῆς 22 Ἀπριλίου 1835 στὸ Νέο Φά-
 ληρο, τῆς ὁποίας λεπτομερῆς περιγραφή δημοσιεύτηκε στὴν
Ἐφημερίδα τῶν Ἀγγελιῶν τῆς 23 Ἀπριλίου 1835:

*«Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἀοιδίμου Ἀρχηγοῦ Καραϊσκάκη
 καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν πεσόντων.*

Διὰ Βασ. ὀρισμοῦ διετάχθη νὰ γίνῃ κατὰ τὴν 22 τοῦ Ἀπρι-
 λίου ἢ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἀοιδίμου ἀρχηγοῦ Κα-
 ραῖσκάκη, καὶ νὰ ἐγερθῆ εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐπὶ τοῦ τόπου,
 ὅπου ἔπεσε κατὰ τὸ 1827 ἔτος, μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πολιορ-
 κουμένης πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἀπὸ τοὺς συνταγματάρχας Ν. Κρι-
 τζιώτην, Νικήταν Σταματελόπουλον, Βάσσον Μαυροβουνιώ-
 την, Μακρυγιάννην, τοὺς ἀντισυνταγματάρχας Χριστόδουλον
 Χ. Πέτρου, Δημ. Καλλέργην, Σπύρον Μήλιον, καὶ τὸν ἀνώ-
 τερον ἀξιωματικὸν τῶν πρώην ἐλαφρῶν σωμάτων Γεώργιον
 Βάγιαν, διετάχθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν
 Σαλαμίνα, ὅπου ἦτο τεθαμμένος ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ ἐπι-

Τὸ μνημεῖο τῶν συμμαχητῶν τοῦ Καραϊσκάκη.

σταίηση εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων του, καὶ νὰ τὰ συνοδεύσῃ μέχρι τοῦ μνημείου, ἀνεγερθέντος εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μεταξὺ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Μουνυχίας.

Συγχρόνως δὲ εἶχε διατάξει ἡ Α. Μ. νὰ συναχθῶσιν ἐκ τῶν διαφόρων θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔγειναν αἱ σημαντικαὶ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν μάχαι, καὶ τὰ ὅστις τῶν λοιπῶν πεσόντων Ἑλλήνων τε καὶ Φιλελλήνων διὰ νὰ συμμεθέξωσι τῶν ἐπικηδείων τιμῶν, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ἔνδοξον ἀρχηγόν των, καὶ νὰ συνταφιασθῶσι μετ' αὐτοῦ.

Τὴν 20 Ἀπριλίου, ἐτελέσθη ἐν Σαλαμῖνι μετὰ τῆς προσηκούσης θρησκευτικῆς τελετῆς ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Καραϊσκάκη, παρόντος τοῦ ἐπισκόπου Αἰγίνης, τῶν προρρηθέντων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ Καραϊσκάκη.

Τὴν ἐπαύριον τὰ λείψανα ἐντεθειμένα εἰς μελανοσκεπῆ λάρνακα, μετεκομίσθησαν ἐκ τοῦ ναοῦ εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου με πένθιμον πομπὴν συνισταμένην ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους, ἀπὸ τὸν κλῆρον καὶ τὰς τοπικὰς Ἀρχὰς καὶ παρακολουθούτων ὄλων τῶν κατοίκων τῆς νήσου μέχρι τῶν πα-

ραλίων. Ἐκεῖ ἡ προσδιορισμένη συνοδεία μεθ' ἑνὸς ἱερέως καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Καραϊσκάκη εἰσέβη εἰς τὸ ἐπίτηδες σταλὲν διὰ τὴν πομπὴν Βασιλικὸν πλοῖον, ὅπου τὸ λείψανον ὑπεδέχθησαν μὲ τὰς ἀνηκούσας πενθίμους στρατιωτικὰς τιμάς. Ἄμα δὲ ἠνήχθη τὸ πλοῖον, καὶ παρευθὺς δύο πολεμικὰ πλοῖα, τὸ μὲν Ρωσσικόν, τὸ δὲ Γαλλικὸν ἔστειλαν τὰς λέμβους τῶν καὶ ἔρρυμούλκησαν εἰς σημεῖον τιμῆς τὸ φέρον τὸν Καραϊσκάκη πλοῖον μέχρι τοῦ Πειραιῶς ὅπου αὐθημερὸν κατέπλευσε.

Τὴν 22 τοῦ Ἀπριλίου τὸ πρωῒ περὶ τὴν 9ην ὥραν τὰ λείψανα ἀπεβιβάσθησαν ἐκ τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἐπυροβόλησεν ἑπτακαιδεκάκις, μεσίσπιον ἔχον τὴν σημαίαν. Εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Πειραιῶς εὐρέθησαν παρατεταγμένοι πρὸς ὑποδοχὴν ὅλοι οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ διατρίβοντες ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τῶν πρώην ἐλαφρῶν σωμάτων καὶ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα πεζικοῦ, ἵππικοῦ, πυροβολικοῦ καὶ ἡ μουσική. Ἄμα δὲ ἡ συνοδεία ἀπέβη ἐκ τῆς πενθηθοκεποῦς λέμβου μετὰ τῶν λειψάνων, τὸ ἐπὶ τοῦ Αἰγιαλοῦ πυροβολικὸν ἔκανονβόλησεν ἑπτακαιδεκάκις, καὶ γενομένης συντόμου δεήσεως παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως Ἀττικῆς παρόντος μετὰ πολλῶν ἱερέων τῆς πόλεως, ἐκίνησεν ἡ πομπὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς πρὸς τὸ μνημεῖον κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν.

Ἐπροπορεύετο ἐν ἀπόσπασμα τῆς ἐφίππου χωροφυλακῆς, μετ' αὐτὸ δὲ ἤρχετο ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ πένθιμα ἠχοῦσα, ἐν τάγμα τῆς γραμμῆς, ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ κλήρου. Ἐνταῦθα ἐφέρετο μελανοσκεπῆς, ἡ περιέχουσα τὴν λάρνακα τῶν λειψάνων ἄμαξα, ὑπὸ τεσσάρων ὀλομέλανα περιβεβλημένων ἵππων ἐλκομένη, καὶ παρ' αὐτὴν ἐκατέρωθεν ἐπορεύετο ἡ συνοδεία τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, καὶ αἱ πενθηθοροῦσαι θυγατέρες τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ τῶν συγγενῶν, ἠκολούθουν δὲ τὴν νεκροφόρον ἄμαξαν ἐν ἀπόσπασμα ἵππικοῦ, δύο κανόνια μετὰ τῶν πυροβολητῶν, δύο ἐνωμοτία χωροφυλάκων, καὶ ἐν ἀπόσπασμα ἵππικοῦ, μετὰ τὸ ὁποῖον ἠκολούθει τὸ πλῆθος. Ταυτοχρόνως ἤρχετο ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τὸ Μνημεῖον, ἔτερα πομπὴ φέρουσα τὰ λείψανα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν φιλελλήνων τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως πεσόντων, περιεχόμενα εἰς δεκαῆξ μεγάλας κιβωτοὺς καὶ κομιζόμενα ἐπὶ ἄμαξῶν πενθηθοροῦσων καὶ ἀπὸ μελανοφόρους ἵππους συρομένων, συνοδεύ-

οντο δὲ ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Βοιωτίας καὶ τὸν ἐπίλοιπον κληρὸν τῆς πόλεως καὶ τοῦ λαοῦ. Διάφορα ἀποσπάσματα στρατιωτικὰ καὶ στρατιωτικὴ μουσικὴ συνετέλουν καὶ εἰς τὴν πομπὴν ταύτην. Περὶ τὴν 10ην ὥραν αἱ δύο συνοδεῖαι συνητήθησαν εἰς τὸ πεδῖον, ὅπου τὸ μνημεῖον, καὶ περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε σχηματισθῆ τετράγωνος περίβολος ὑπὸ τῶν στρατευμάτων. Ἡ Α. Μ. παρευρίσκετο ἐνταῦθα ὑπὸ μυρσινωτῶν σκηνώμα, περιστοιχούμενος ἀπὸ τὴν Σεβαστὴν Ἀντιβασιλείαν, τοὺς Γραμματεῖς καὶ τοὺς Συμβούλους τῆς Ἐπικρατείας, τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, καὶ ὅλας τὰς πολιτικάς, στρατιωτικάς καὶ δικαστικάς Ἀρχάς. Ἐτερον σκηνώμα εἶχε προσδιορισθῆ ἐκεῖ πλησίον διὰ τὸ διπλωματικὸν σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρευρέθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοδαποὶ ὑπουργοί. Αἱ νεκροφόρα ἄμαξα ἐστάθησαν πλησίον τοῦ μνημείου ἐνώπιον τοῦ σκηνώματος, τῆς Α. Μ. διακρινομένης ἐν τῷ μέσῳ, τῆς φερούσης τὰ τοῦ Καραϊσκάκη λείψανα. Κατὰ τὴν συνάντησιν ταύτην τῶν λειψάνων ὁ ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας κ. Ἰ. Ρίζος ἐξεφώνησεν ἐπιτάφιον λόγον κατάλληλον εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν. Μετ' αὐτὸν δὲ προσεφώνησεν ὁ Ἀντισυνταγματάρχης κ. Σπ. Μήλιος πρὸς τὴν Α. Μ. λόγον ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Καραϊσκάκης ἀποψυχῶν εἶχεν ἀφήσει τὰς τελευταίας του παραγγελίας. Ἐγενεῖν ἔπειτα παρὰ τοῦ κληρῶν αἱ συνήθεις δεήσεις εἰς μνημόσυνον τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας. Πλησιάζας τότε ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν περιέχουσαν τὰ ὀστᾶ τοῦ Καραϊσκάκη λάρνακα ἀνοιχθεῖσαν κατὰ διαταγὴν τῆς Α. Μ. προσεφώνησεν τάδε:

«Ἡ ἀπώλεια τοῦ ἐνδοξοτέρου στρατηγοῦ τῆς Ἑλλάδος θέλει εἶνε πάντοτε εἰς ἐμέ, καθὼς καὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἀνάμνησις λυπηρά. Ἀπονέμων τὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πεσόντας τιμὴν, γνωρίζω πόσον χρεωσιεῖ ἡ πατρίς εἰς τοὺς ἐπιζήσαντας συναγωνιστάς του». Ἐκβαλὼν ἔπειτα τὸ ἐπάνωθέν του τὸ ὁποῖον ἐφόρει παράσημον τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτήρος τοῦ ὑψηλοτέρου βαθμοῦ, καὶ ἀποθέσας αὐτὸ μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας ἐπὶ τῶν λειψάνων τοῦ Καραϊσκάκη, εἶπεν:

«Ἀθάνατε Καραϊσκάκη, ἐπειδὴ ζῶντα δὲν σ' ἐπρόφθασα

ἵνα σὲ βραβεύσω πρεπόντως διὰ τὰς ἡρωϊκὰς ὑπὲρ Πατρίδος ἀνδραγαθίας σου, εἰς τὴν ὁποίαν προσέφερες τὴν μεγίστην θυσίαν χύσας τὸ αἷμα σου ὑπὲρ αὐτῆς, τιμῶ σήμερον τὰ λείψανά σου, μὲ τὸ ὅποσον ἔχω Βασιλικώτατον βραβεῖον, τὸν Μέγαν Σταυρὸν τοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος ἀφίνων αὐτὸν διὰ παντὸς εἰς τὸν οἶκον σου εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τῆς πρὸς σὲ τοῦ Ἔθνους εὐγνωμοσύνης».

Εἰς αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὅλοι οἱ περιϊστάμενοι ἐνεπλήσθησαν κατανύξεως, καὶ δάκρυα ἔρρευσαν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Εὐθὺς δὲ ἀνευφήμησεν ὅλος ὁ λαὸς κράζων πολλάκις «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς». Στραφεῖς δὲ ἔπειτα πρὸς τὰς θυγατέρας τοῦ Καραϊσκάκη, τὰς ὁποίας συνέστησεν εἰς τὴν Α. Μ. ὁ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας κύριος Ἰω. Κωλέττης, ὡς κηδεμών, εἶπεν εἰς αὐτάς: «Εἰς σὰς δέ, ὦ θυγατέρες τοῦ Καραϊσκάκη, πενθούσας μεθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου πατρός σας, πατὴρ θέλω εἶμαι εἰς τὸ ἐξῆς ἐγώ, θέλω προσπαθῆσαι νὰ σὰς παρηγορήσω διὰ τὴν στέρησιν ταύτην, ἀνακουφίσας τὴν κατάστασίν σας».

Ἀνεγνώσθη ἔπειτα παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Θεοχάρη Βασιλ. Διάταγμα διὰ τοῦ ὁποίου προσδιώρισεν ἡ Α. Μ. εἰς προῖκα τῆς Πηνελόπης νεωτέρας τῶν θυγατέρων τοῦ Καραϊσκάκη, νυμφευομένης τὸν υἱὸν Σ. Νοταρᾶ, πεντακόσια στρέμματα Ἑθνικῆς γῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας, καὶ ἑξακισχιλίας δραχμάς. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἀνευφήμησεν ὁ λαός. Ἡ λάρναξ τότε τῶν λειψάνων τοῦ Καραϊσκάκη ἀπετέθη ἐν τῷ μνημείῳ φερομένη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν συνοδευσάντων αὐτὰ ἐκ τῆς Σαλαμίνας, ἀκολουθοῦντος τοῦ Βασιλέως, τὰ δὲ λοιπὰ λείψανα ἀπετέθησαν εἰς κοινὸν τάφον, πλησίον τοῦ μνημείου οἰκοδομημένον, ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς γραμμῆς, τῆς ἔθνοφυλακῆς καὶ τῶν πρώην ἐλαφρῶν σωμάτων, ἀκολουθοῦντος πάλιν τοῦ Βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐνταφίαν ὅλα τὰ στρατεύματα ἐπυροβόλησαν τρίς, καὶ ἔπειτα ἐρρίφθησαν τεσσαράκοντα πέντε βολαὶ κανονίων, ἰσάριθμα μὲ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Καραϊσκάκη καὶ οὕτω διελύθη ἡ τελετὴ τῆς κηδεΐας. Ἡ ἑορτὴ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐστάθη ὅλως ἔθνικῆ, καὶ διὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσίν τῆς. Ἡ ὁδὸς Πειραιῶς

ἀπὸ τὸ πρῶτῃ ἦτον πλήθουσα ἀνθρώπων παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, καταβαινόντων διὰ νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν λαμπρὰν ταύτην τελετὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν διεδηλώθη οὕτω πανδήμως διὰ τοῦ Μονάρχου ἢ ἐθνικῆ εὐγνωμοσύνη πρὸς ἓνα τῶν ἡρώων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἢ ἀρχαίότης ἤθελεν ἀποθεώσει. Ἦτον πεπρωμένον μετὰ εἴκοσιν αἰῶνας νὰ ἰδῆ πάλιν ἢ Νέα Ἑλλάς ἐπὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς Βασιλέως, δημοτελῆ κηδεῖαν τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἀποθανόντων, ἣτις διὰ τὴν ἀπλότητά της ἐν ταυτῷ καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὁμοιάζει μὲ τὰς ἐορτὰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος».

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΡΙΖΟΥ ΝΕΡΟΥΛΟΥ. Λόγους πρὸς τιμὴν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν συμμαχητῶν του ἐκφώνησαν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός, Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, καὶ ὁ Ἄντισυνταγματάρχης Σπυρομήλιος. Ὁ λόγος τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ, πρώτου Προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἀκολουθεῖ:

[1] «Δὲν εἶναι γλυκύτερος ἄλλος θάνατος παρὰ τὸν θάνατον τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, μηδ' ἐνδοξότερος ἄλλος νεκρὸς παρὰ τὸν νεκρὸν κείμενον εἰς τῆς μάχης τὸ πεδῖον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας! Ἄς μένη αὐτὸς ἄταφος, ἄς γενῆ βορὰ κοράκων καὶ γυπῶν, μηδὲ τὰ ὀστᾶ του ἄς ἀφεθῶσι κἂν εἰς τὸν τόπον τῆς δόξης, ἀλλὰ φθονερῶν ἀνέμων χειμέριοι πνοαὶ ἄς τὰ διασκορπίσωσιν εἰς χαράδρας· καὶ φάραγγας ἀνηλίους, καὶ εἰς τόπους ἀσιτβεῖς καὶ πανερήμους· καὶ μ' ὅλα ταῦτα εἶναι ἀληθινόν, ὅτι δὲν εἶναι γλυκύτερος θάνατος ἄλλος παρὰ τὸν θάνατον τὸν ὑπὲρ πατρίδος, μηδ' ἐνδοξότερος ἄλλος νεκρὸς παρὰ τὸν νεκρὸν κείμενον εἰς τῆς μάχης τὸ πεδῖον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας!

[2] Ἴδοὺ σήμερον ἔχομεν τὸ παράδειγμα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Τῶν ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν πεσόντων ἡρώων δὲν ἔχομεν σήμερον παρὰ τὰ κρανία καὶ λείψανα ὀστέων, τὰ ὁποῖα ἐρριμμένα ἄταφα, καὶ ἀκήδευτα καὶ παίγνια τῶν ὕβρεων τῆς ἀτμοσφαίρας, μόλις γνωρίζονται σήμερον ὅτι εἶναι ἀνθρώπινα ὀστέα.

[3] Τὴν τοιαύτην μετὰ θάνατον τύχην τῶν οἱ ἥρωες οὔτοι τὴν ἐσυμπέραιναν. Ἐμάχοντο ἄσπονδοι ἐχθροὶ νικώμενοι μ'

ἐχθρὸν ἄσπονδον καὶ ἄγριον νικώμενον, ἀγριώτερον καὶ ἀσπονδότερον νικῶντα, μὲν ἐχθρὸν σιβάζοντα τὰς κεφαλὰς τῶν ὡς τρόπαια πυραμοειδῆ, διὰ τὰ λακίτζη ἔπειτα, καὶ τὰ ἐξεμῆ κατ' αὐτῶν μυρίας ὕβρεις, μυρίας βλασφημίας. Δὲν ἀμφέβαλαν ἄρα οἱ ἥρωες οὗτοι, ὅτι μετὰ θάνατόν των δὲν θέλουν ἐπιτύχει μηδὲ ταφήν, μηδ' ἀσπασμοὺς τελευταίους φίλων, μηδὲ θρήνους συγγενῶν ἐπικηδεύουσ. Ἄλλ' ἢ ἔφεσίσ των ἦτον ἢ τὰ νικήσωσιν, ἢ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ πατρίδος· αἱ εὐχαὶ των ἦσαν τὰ δώσωσιν ἀποθνήσκοντες ὑπὲρ αὐτῆς παράδειγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας συναδέλφους των τῆς τοιαύτης ἀφοσιώσεως. Πόσον ἄρα γλυκὺς ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ὁ θάνατος, ὅταν πίπτοντες καὶ ψυχρὸράγουντες πρηνεῖς ἐπάνω εἰς τὸ φίλτατον τῆς πατρίδος ἔδαφος, τὸ ἠσπάζοντο τὸν πανύστατον ἀσπασμὸν μὲ τὰ πελιδνά των χεῖλη, καὶ παρακατέθετον ἐπ' αὐτοῦ τὴν ὑστερινὴν πνοὴν των, παρακαταθήκην ἱερὰν τὴν ὁποῖαν δὲν ἠδύνατο ὁ ἐχθρὸς μηδὲ ν' ἀφαιρέσῃ, μηδὲ τὰ βεβηλώσῃ.

[4] Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ περικλεεῖς ἄνδρες, τῶν ὁποίων κηδεύομεν σήμερον τὰ λείψανα τῶν λειψάνων των. Ἄλλ' αὐτῶν τῶν ἀθανάτων ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγωνιστῶν τίς ἦτον ὁ ἀρχηγός, ὁ στρατηγός ἐν ταυτῷ καὶ συστρατιώτης; τίς ὁ τρέχων ἐπὶ κεφαλῆς των εἰς τὰς μάχας, εἰς τὰς καθημερινὰς μετὰ τοῦ ἐχθροῦ συμπλοκάς, ὁ σχεδιάσας καὶ κατορθώσας μετ' αὐτῶν τόσας νίκας, τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἀριστείας; Ὁ αἰδίδιμος Γεώργιος Καραϊσκάκης! ὦ πόσον ἡ σκιά του θέλει εὐφρανθῆ σήμερον, σήμερον, ὅτε συνθάπτονται εἰς τὸ αὐτὸ μασωλεῖον τὰ ὀστεὰ του μετὰ τῶν γενναίων συστρατιωτῶν του, ὅτε συναποτίθεται ἡ κόνις του μὲ τὴν κόνιν τόσον ἱερὰν τόσον ἡρώων.

[5] Ἔχομεν εἰς τὴν ἱστορίαν πολλὰ παραδείγματα μεγαλοφυῶν καὶ μεγαλοπραγμόνων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων, μέχρι τινὸς δὲν ἐγνωρίζετο, εἰμὴ τὸ πολλοστημόριον τῆς ἀξίας των, καὶ ἔκτακτοι περιστάσεις ἔπειτα τοὺς ἀνέδειξαν ὁποῖοι ἦσαν. Τοιαύτη ἐστάθη ἡ τύχη τοῦ Καραϊσκάκη. Ἄλλὰ πρὶν ἀρχίσω τὸν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν βίον του, ἄς ἀνατρέξω εἰς τὸν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τὴν βιογραφίαν εἶναι καταλληλοτέρα ἢ λακωνικὴ βραχυλογία. Νομίζω, ὅτι θέλω εἶπει ἀρκετὰ περὶ τοῦ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως Καραϊ-

σκάκη, λέγων ὅτι ἦτον εἷς ἐκ τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς δουλείας διετήρησαν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Αὐτοὶ ἦσαν, οἱ ὅποιοι ἐφ' ὑψηλῶν καὶ ἀμφικρήμων ὀρέων ἔχοντες ἐξησφαλισμένην εἰς ἀνήλια ἄντρα καὶ σπήλαια ἀπρόσβατα τὴν ἐλευθερίαν, κατεχλεύαζαν τὰς ἀπειλὰς τῶν δυναστῶν, καὶ τὰς ἐκστρατείας, καθὼς καταφρονοῦν τὰς χιόνας καὶ τοὺς ἀνέμους αἱ βαθύρριζοι δρυς, καὶ αἱ ὑψίκομοι κέδροι καὶ αἰγείροι, καὶ πεῦκαι.

[6] Αὐτοὶ ἦσαν, οἱ ὅποιοι καταρρεῦσαντες ὡς χεῖμαρρος ἀπὸ τῶν ὀρέων, ὅτε ἐξερράγη ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας συμπαρέλαβον τὰ ἀσθενῆ ρυάκια καὶ κατέσυραν τοὺς φραγμούς, καὶ τὰ ἔρκη τῆς ἀλλοφύλου τυραννίας. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτον καὶ ὁ Καραϊσκάκης. Τῶν Μιλτιάδων, τῶν Θεμιστοκλέων καὶ τῶν Κιμώνων τὴν σάλπιγγα τὴν πολεμιστήριον, τὴν ὁποίαν κατέπιε πρὸ τόσων αἰῶνων ἡ γῆ τῆς Χαίρωνείας ἅμα οἱ γίγαντες τῆς ἐποχῆς μας ἀνασκάψαντες τὴν ἀνεῦρον, καὶ τὴν ἐφύσησαν, καὶ ἀντήχησε πανταχοῦ καὶ εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ εἰς τὰς νήσους τῶν Ἑλλήνων, καὶ εὐθὺς ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸν κοινὸν ἔδραμεν ἀγῶνα.

[7] Τὰ προοίμια τῶν ἐνδόξων κατορθωμάτων του εἰς τὴν Τατάρναν, εἰς τὸ Μακρυνόρος, εἰς τ' Ἄγραφα καὶ εἰς τὸν Ἀχελῶν, διεκόπησαν ἀπὸ βαρεῖαν καὶ δεινὴν νόσον, διὰ τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἰθάκην διὰ νὰ θεραπευθῇ. Ἀπηλπισμένος ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς ἰατρούς, ἐλάκτισε τὴν κλίνην τῆς ἀσθενείας του, καὶ ἐπανέτρεξε πρὸς τὸ στάδιον τῶν μεγάλων ἄθλων, μ' ἀκατάσχετον ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μετρηθῶσι αἱ ὀλίγαι ὑπόλοιποι ἡμέραι τῆς ζωῆς του μὲ τόσα τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' εἰς τὴν ἐπάνοδόν του, ἔμελλε ν' ἀντιπαλαίῃ μὲ τὴν χρονικὴν ἀσθενείαν του, μὲ τὸν κοινὸν ἐχθρόν, καὶ τὸ δεινότερον, μὲ τὸν φθόνον καὶ τὴν συκοφαντίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ δευτέρα πρᾶξις τοῦ δράματος τῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ζωῆς αὐτοῦ τοῦ μεγαλοπράγμονος ἀνθρώπου, πρᾶξις περιέχουσα τὴν βαρυπενθεστάτην τῶν περιπετειῶν, τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου!

[8] Ὁ κατὰ τὴν διάγνωσιν τῶν ἰατρῶν ἀπεγνωσμένος οὗτος ἀνὴρ, ἐπανελθὼν εἰς τὸ πατρῶον ἔδαφος ἀπέδειξεν, ὅτι διὰ

τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐνθέρμους ἀγωνιστὰς ὑπάρχει ἄλλο σύστημα θεραπευτικῆς, ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑγείαν τῶν μὲ συντόνους στρατιωτικὰς πορείας, μὲ διανήξεις ποταμῶν, μὲ ὑπαίθρους διανυκτερεύσεις, μὲ συνεχεῖς συγκρούσεις μετὰ τῶν πολεμίων. Κατ' ἐκείνην τὴν πολυάθλον ἐποχὴν ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰβραχίμης τῆς Αἰγύπτου ἐπολιόρκουν τὸ Μεσολογγίον, φοβεροὶ διὰ τὴν τόλμην τῶν, καὶ τὴν ἀνένδοτον ἐπιμονὴν τῶν. Στόλοι ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης ἀποκλείοντες στενότατα τὸν εἰσπλουν, στρατόπεδα κατὰ τὴν ξηρὰν πλησίον τῶν προμαχῶνων τοῦ φρουρίου περιταφρευμένα καὶ μὲ τριπλὴν ὀχυρωμένα σειρὰν κανονοστασιῶν εἶχον ἀκαταπλήκτους ἀντιπάλους τὴν φρουρὰν Μεσολογγίου καὶ τὸν Καραϊσκάκη, ὅστις τρέξας πρὸς βοήθειάν της καὶ ποτὲ μὲν νυκτομαχῶν καὶ προσβάλλων τὰ χαρακώματα τῶν πολιορκούντων, ποτὲ δὲ περικόπτων τὰς διὰ ξηρᾶς ζωοτροφίας τῶν καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἐφόδια, ἄλλοτε δὲ ραγδαῖος ἐπιπίπτων κατ' ἀποσπασμάτων ἐχθρικῶν, ἠγωνίζετο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.

[9] Ἄλλὰ μέγιστος καὶ ἀκαταμάχητος ἐχθρὸς, ἡ πείνα, εἰς τὸν ἔσχατον καταντήσασα βαθμόν, ἔφερε τέλος πάντων τὴν ἀκαταγώνιστον φρουρὰν εἰς ἀπελπισίαν· διότι ὀλόκληρος πόλεως λαὸς δὲν δύναται ποτὲ ν' ἀποφασίσῃ ἐξαγωγὴν βίου μὲ τοιαύτην ἀποκατέρησιν. Ὅταν ἄρα κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τῆς ἐξόδου νύκτα οἱ Μεσολογγῖται ὀδηγοῦντες μὲ τὴν εὐώνυμον μὲν χεῖρα ἄλλος τέκνον, ἕτερος γηραιὸν πατέρα, ἀδελφὴν ἄλλος καὶ μητέρα, ἄλλος δὲ σύζυγον φιλάτην καὶ μὲ τὴν δεξιὰν κρατοῦντες τὸ ξίφος γυμνόν, ὥρμησαν νὰ διεκπεδήσωσι τόσα χαρακώματα καὶ τάφρους καὶ στρατόπεδα τῶν ἐχθρῶν, τότε ὁ Καραϊσκάκης βαρέως ἀσθενῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβῆ πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τῆς ὀρεινῆς του θέσεως, ὅπου ἦτον στρατοπεδευμένος διὰ ν' ἀντιπεριοπάσῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐξοδὸν τῶν Μεσολογγιτῶν. Περίπτωσις ὀλεθριωτάτη, πενταπλασιάσασα τὸν φόνον τῶν ἀειμνήστων αὐτῶν ἀνδρῶν, συμφορὰ κατασεύσασα ὄλην ἐκ θεμελιῶν τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν ὁ νικητὴς ἐχθρὸς ἀφοῦ κατέστρεψε τὸ πρῶτιστον καὶ εὐθετώτατον προπύργιον της, ἐθεωροῦσε πλέον ὡς στάδιον ὀμαλὸν καὶ ἀκίνδυνον τῶν μελλόντων αὐτοῦ θριάμβων.

[10] Ἔως τῆς καταστροφῆς τοῦ Μεσολογγίου ὁ Καραϊσκάκης ἐφάνη εἰς ἐκ τῶν πολλῶν προμάχων τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ μεγάλη αὕτη τοῦ ἔθνους συμφορὰ τὸν ἐχορήγησε τὴν τρίτην πρᾶξιν τοῦ δράματος τῶν ἀγῶνων του, τόσοσιν θαυμασῶν, ὥστε εὐφυῆς ζωγράφος ἤθελε παραστήσει εἰς πίνακα τὰ Ἡλύσια πεδία, ὅπου ἐν μέσῳ ὄντες τῶν Ἀγησιλάων καὶ τῶν Φιλοποιμένων οἱ πεσόντες ἀριστεῖς τῆς ἀναδημιουργηθείσης Ἑλλάδος νὰ δακτυλοδεικτῶσι πρὸς αὐτοὺς τὸν Καραϊσκάκη.

[11] Εἶναι ἄνδρες, τὸ εἶπα ἀνωτέρω καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ἄνδρες, τῶν ὁποίων τὸ μεγαλειήβολον καὶ τὸ μεγαλοῦρον προκαλοῦσι, καὶ ὡς λυδία λίθος βασανίζουσι, δεινότης περιστάσεων, ἀνελπιστία πραγμάτων, κινδύνων ἀκμή, παρελθὸν τρομερόν, παρὸν ἄγριον, καὶ καταπληκτικώτατον. Οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες ἔχουσι μυστηριώδη καὶ ἀνεξήγητόν τινα δύναμιν ψυχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν πιστεύοντες ἀδιστάκτως, ὀρμῶσι πρὸς τὰς μεγάλας πράξεις καὶ ἐκτελοῦσι θαύματα.

[12] Μετὰ τὴν κατὰσκαφὴν τοῦ Μεσολογγίου ἀμέσως ἐμελέτησε καὶ ἀπεφάσισεν ὁ Καραϊσκάκης τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν ἀνάκτησιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅλης πρὸς τὰς κορυφὰς καὶ τὰ σπήλαια τῶν ὀρέων καταφυγούσης, τὴν ἀναβίωσιν τῆς ψυχορραγούσης ἐλευθερίας μας· μεταβαίνει λοιπὸν χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ πρὸς τὴν Διοίκησιν εἰς τὸ Ναύπλιον, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ὀκτακοσίους στρατιώτας· «δός με, λέγει εἰς τὴν Διοίκησιν, δός με διαταγὴν νὰ ἐκστρατεύσω ἀρχηγὸς εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, δός με καὶ ὀλίγα χρήματα, καὶ ὑπόσχομαι, ὅτι θέλετε ἀκούσει τὸν ἐχθρὸν καταδιωκόμενον ἀπὸ τοὺς στρατιώτας μου ἕως τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σπερχειοῦ, ἕως τὰς Θερμοπύλας».

[13] Ἡ ὑπόσχεσις του ἦτον μεγάλη καὶ δυσκατόρθωτος, ἀλλ' αἱ ἀπαιτήσεις του καὶ αἱ δύο ἦσαν δυσκολοκατορθώτεραι· ἀφ' ἑνὸς μέρους ἦτον ἡ χρηματικὴ ἀμνηχανία τῆς Διοικήσεως, ἀφ' ἑτέρου εἶχε τὸν φθόνον σκευωροῦντα, καὶ ἐναντιούμενον εἰς τὸ νὰ διορισθῇ γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, μ' ὅλα ταῦτα κατόρθωσε καὶ τὰ δύο μὲ τὴν ἀκαταγώνιστον ἐπιμονὴν του καὶ μὲ τὴν ἀπότομον ἀρχηγίαν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἔλαβε χρήματα μολοντί ὀλίγα καὶ διέβη τὸν ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου μετὰ διακοσίων στρατιωτῶν, εὐχρηθεὶς ἐκ-

βασιν εὐτυχῆ καὶ ταχεῖαν τῆς ἐκοστρατείας του, διὰ νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς τὴν χερσόνησον ὅπου μετὰ τῶν συναδέλφων του
 τῶν καρτεροψύχων Πελοποννησίων νὰ καταπολεμήσῃ τὸν
 Ἀννίβαν τῆς Αἰγύπτου. Κίνημα μανιῶδες, ἢ ὄρμην μωρᾶς καὶ
 χωρὶς πείραν ἀλαζονίας ἠθέλεν ὀνομάσει τις τὴν ἀπόφασιν
 αὐτὴν τοῦ Καραϊσκάκη; Τὸ Μεσολόγγιον ἔκειτο κατατεφρω-
 μένον, τῆς ἠρωϊκῆς φρουρᾶς του τὰ δύο τρίτα ἔπεσον κατὰ
 τὴν μακρὰν πολιορκίαν, καὶ τὴν πανδημεὶ ἔξοδον τῶν πολι-
 τῶν· ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς μέχρι τῶν Ἀθηνῶν ἐπλημμυρεῖτο
 ἀπὸ τὸν χεῖμαρρον τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατευμάτων. Ὁ
 Κιουταχῆς οὗτος ἦτον πολεμιστῆς δεινὸς διὰ τὴν μακρὰν του
 πείραν, καὶ ἀκάματος διὰ τὴν φιλοτιμίαν του, διὰ τὴν θρη-
 σκεῖαν του, καὶ διὰ τὰς ἀδυσωπήτους τοῦ ἡγεμόνος του προ-
 σταγᾶς· ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τοῦ ἐναντίου ὤρμησεν εἰς τὴν
 ἐκοστρατεῖαν μὲ διακοσίους μόνους στρατιώτας, μὲ κουφότα-
 τον στρατιωτικὸν ταμεῖον, μὲ ἐφόδια μόλις ἀρκετὰ εἰς ἀκρο-
 βολισμούς τινας, ἔχων ἔμπροσθεν τὸν Κιουταχῆν τηλικούτον
 ἀντίπαλον, ὅπισθεν ὄχι ἀκμαιότερον πολέμιον τὴν ἀντιζηλίαν,
 καὶ τὴν τότε Διοίκησιν κριτὴν τῶν πράξεών του παλίμβουλον
 καὶ ἀλλοπρόσαλλον διὰ τὴν ἀδράνειάν της. Ἄλλ' ὅλοι αὐτοὶ οἱ
 στοχασμοὶ ἦσαν σκέψεις φρονήσεως κοινῆς, καὶ χυδαίας, καὶ
 χειραγωγουμένης ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν ἐπιφάνειαν· ὁ
 Καραϊσκάκης ὅμως ἄλλην εἶχε τοῦ σκέπτεσθαι ἀκριβῆ ὁδόν,
 ἄλλην στενωπὸν τοῦ στοχάζεσθαι εἰς αὐτὸν μόνον ἐγνωσμέ-
 νην· ἐκινήθη ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν συνείδησιν τῆς στρατηγικῆς
 ἰκανότητός του, ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς γενναιότητος τῶν Στε-
 ρεοελλαδιτῶν πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι τοσάκις ἐκτυπήθησαν καὶ
 ἐκτύπησαν τὸν ἐχθρόν· ἐστοχάσθη ὅτι ἡ τέφρα τοῦ Μεσολογ-
 γίου ἦτο δι' αὐτοὺς κόνις ἀξία τοῦ σταδίου, εἰς τὸ ὅποιον ἔμελ-
 λον ν' ἀγωνισθῶσι μὲ σφοδροτέραν ρώμην μὲ ἀκαμπτότεραν
 ἀγανάκτησιν ἐκδικήσεως· ἐστοχάσθη, ὅτι εἰς πόλεμον εἰσβο-
 λῆς καὶ ἐπιθέσεως οἱ εὐζωνοὶ καὶ λιτοὶ τῆς πατρίδος στρατιῶ-
 ται πολεμικὰ ἐφόδιά των ἔχουσι τὰ ἐφόδια τῶν ἐχθρῶν, ζωο-
 τροφίας τὰς ζωοτροφίας τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔνδοξον μισθοδο-
 σίαν τὴν νίκην λαφυρονόμον· ἐστοχάσθη ὅτι αἱ ρίζαι τῶν τρο-
 παίων δὲν φοβοῦνται τὸν σκώληκα τοῦ φθόνου.

[14] Αὐτοὺς τοὺς στοχασμοὺς περιστρέφων εἰς τὸν νοῦν

του άνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν 19ην τοῦ Ἰουλίου καὶ ἔφθασε κατὰ πέμπτην τοῦ Αὐγούστου εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς τὸ Χαϊδάρι μὲ τετρακισχιλίους καὶ ἑξακοσίους στρατιώτας. Τὴν ἐπιούσαν ἐσυγκροτήθη μάχη εἰς τὸ Χαϊδάρι, ὅπου ἐνίκησαν ἐπιφανῆ νίκην οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅπου λαμπρῶς ἠγωνίσθη ὁδηγῶν χιλίους διακοσίους τακτικούς ὁ φίλιατος τῶν Ἑλλήνων Φαβιέρος.

[15] Ἀφοῦ ὁ Καραϊσκάκης εἰς διάστημα δύο μηνῶν κατεστράτηγχε τὸν ἔχθρὸν εἰς συνεχεῖς συμπλοκάς, εἰσεβίβασε δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γούρα πρὸς ἐμπύχωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς ἐν σῶμα στρατιωτικὸν ὑπὸ γενναῖον καὶ ἀπτόητον ἀρχηγόν, καὶ ἐνδυνάμωσε τὸ στρατεύμα του μὲ τὰ ἐκ τῆς Πελοποννήσου συρρεύσαντα ἐπικουρικὰ σώματα, εἶδε τότε ὅτι ἔφθασεν ὁ ἀρμόδιος καιρὸς τῆς ἐκστρατείας του εἰς τὰς περαιτέρω ἐπαρχίας διὰ τὰ ἐλευθερώσῃ, διὰ τὴν ἀυξήσῃ προχωρῶν τὰς δυνάμεις του μὲ προσθήκην στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ διὰ τὰ κόψῃ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἔχθρου μὲ τὰς ὀπισθεν του ἐπαρχίας, ὀπόθεν τὸν ἤρχοντο καὶ τροφαί, καὶ στρατεύματα νέα καὶ ἐφόδια, καὶ οὕτω τὰ τὸν καταναγκάσῃ τὰ λύσῃ τῶν Ἀθηνῶν τὴν πολιορκίαν.

[16] Ἀφοῦ λοιπὸν ὠχύρωσε καὶ ἐνίσχυσεν ἀσφαλῶς τὸ ἐν Ἐλευσίνοι στρατόπεδον διὰ τὰ θέσῃ τὸν ἔχθρὸν μεταξὺ δύο προσβολῶν, καὶ διὰ τὰ φράξῃ τὴν εἰσβολὴν του εἰς τὴν χερσόνησον, ἐκίνησε κατὰ τὴν 25 τοῦ Ὀκτωβρίου ὄχι διὰ τὰ κατορθώσῃ ἐπιδρομὴν τινα στρατιωτικὴν ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, μολονότι οἱ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν πρᾶξιν συνεξορμήσαντες ὑπὲρ αὐτὸν στρατιῶται ἦσαν ὅλοι τὸν ἀριθμὸν δύο χιλιάδες καὶ πεντακόσιοι. Θαυμαστὸς κατὰ τὴν ὀξύτητα τῶν πορειῶν, ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ εἰς τόπους σκεπασμένους ἀπὸ ἐρείπια καὶ τέφραν, καταστρατηγῶν τὸν ἔχθρὸν, καὶ προλαμβάνων τοὺς σκοπούς του, εὔστοχος εἰς τὰς προσβολάς, καρτερικὸς εἰς τὰς ἀφορήτους κακουχίας, πρῶτος ὀρμῶν εἰς τοὺς κινδύνους, ὁσάκις ἔβλεπεν ἀποδειλιῶντας τοὺς στρατιώτας του· μεγαλόδωρος πρὸς τοὺς ἀνδραγαθοῦντας ἀπέδειξεν, ὅτι γεννηθεὶς στρατηγὸς ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν πείραν τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀγῶνων· εἶναι ἄξια τῆς ἱστορίας αἱ μάχαι τῆς Ἀράχοβας, τοῦ Ζεμενοῦ, τοῦ Διστόμου

καὶ τῆς Φοντάνας τὰς ὁποίας ἐκέρδισεν εἰς διάστημα τεσσάρων χειμερινῶν μηνῶν, ἐλευθερώσας τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα ἕως τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ βαθυδίνου Σπερχειοῦ.

[17] Κατορθώσας λοιπὸν τῆς ἐκστρατείας του τὸν σκοπὸν, καὶ ἐξασφαλίσας τὰς ἐλευθερωθείσας ἐπαρχίας, ἐπανέστρεψε μὲ χιλίους διακοσίους στρατιώτας κατὰ τὸν Φεβρουάριον εἰς Ἀθήνας, καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς δραστήριος καὶ συνετὸς στρατηγὸς τὰ πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας. Ὅσα εἰς διάστημα τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατώρθωσεν πρὸς τὸν μέγαν αὐτὸν σκοπὸν, συναγωνιζόμενος μετὰ τῶν Στερεοελλαδιτῶν, μετὰ τῶν Πελοποννησίων καὶ μετὰ τῶν ναυτικῶν ἕως τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς του, εἶναι ἰκανὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ὅτι ἤθελεν ἀποβῆ εὐτυχῆς ἢ ἐπιχείρησίν του, ἀλλὰ μία φεῦ! θανατηφόρος τουφεκίου βολὴς ἐματαίωσε τόσον μεγάλας προσδοκίας, κατέβαλε τὸν ἄνδρα, καὶ συγκατέβαλε τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐὰν πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, ἤθελε νικήσῃ καὶ ἐπιζῆσῃ ὁ Καραϊσκάκης, ἔλυνεν ἴσως τὸ πρόβλημα «διατὶ δὲν ἐφάνη καθόλου τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνὴρ ἰκανὸς νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἑαυτὸν ὅλην τὴν δύναμιν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ ἔθνους»· ἤθελεν ἴσως ἀποδείξει, γενόμενος αὐτὸς κέντρον ἐνιαῖον, ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο κατορθωτόν, ἐνόσφ τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα ἦσαν πρὸς ἄμυναν ἰκανά, ἀλλ' ἀνίσχυρα πρὸς ἐπίθεσιν, ὅτι ἡ ἄμυνα, ὅσον ἡρωϊκὴ καὶ ἂν κατορθωθῆ, εἶναι ἄγονος καὶ παθητικὴ, ὅτι μόνη ἐπιθετικῶν μαχῶν εὐδόσῃς, πολλαπλασιάζουσα τὰ μέσα τοῦ νικῶντος ἀρχηγοῦ, ἠμπορεῖ νὰ τὸν καταστήσῃ ἀνώτατον πηδαλιούχον ἐνὸς κυμαινομένου ἀπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔθνους.

[18] Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη δικαίως ἐθρηνήθη ἀπὸ τὸ στρατόπεδον ὅλον, ἀπ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα· πόσοι ἀπὸ τοὺς συναγωνιστὰς του τοὺς περικυκλοῦντας σήμερον τοῦτο τὸ μαυσωλεῖον, οἱ μὲν ἐστενάζον τότε στεναγμοὺς βυθίους προσηλωμένους ἔχοντες εἰς τὰ ὄπλα τῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν, οἱ δὲ ἐσιώπησαν σιωπὴν βαθεῖαν κατηφείας, σιωπὴν μελετώσαν ἐκδίκησιν. Τὸ πάνδημον τοῦτο πένθος ἤθελε μετριάσει μία λαμπρὰ νίκη καὶ αὐτὴ βεβαίως ἐκατορθῶντο, ἐὰν τὸ σχέδιον τῆς συγκροτηθείσης μάχης ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον μετὰ τὸν

θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἤθελεν εἶναι διακινδυνευμένον
τολμηρῶς, καὶ ἐὰν ἡ ἐκτέλεσίς του δὲν διεκυβεύετο τολμηρο-
τέρως. Ἄντὶ τοῦ νὰ νικήσῃ λοιπὸν ἡ Ἑλλὰς εἰς αὐτὴν τὴν περὶ
τὴν ὅλην μάχην, ἐνίκηθη, ἔπαθε χιλιόνεκρον τροπήν, ἠρωο-
φόνον καὶ ἀπαρηγόρητον συμφορὰν· εἰς αὐτὴν τὴν ἤτταν
ἔπεσον ἀριστεῖς Πελοποννησίων, Στερεοελλαδιτῶν, Σουλιω-
τῶν, Κρητῶν καὶ φιλελλήνων.

[19] Ἄλλὰ ἐπέπρωτο νὰ πάθῃ ἡ Ἑλλὰς τόσον μεγάλας συμ-
φοράς, ἐπέπρωτο νὰ μεταμορφωθῇ ὅλη εἰς σκηνὴν πολυ-
κλαύστου τραγωδίας, διὰ τὸ ν' ἀποδείξῃ πασιφανῶς πόσα ὑπέ-
στη ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, πόσον εἶναι ἀξία τῆς ἐλευθε-
ρίας, καὶ διὰ τὸ νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν Μεγαλειότητά σου, Βασι-
λεῦ, τὴν τύχην τοῦ ν' ἀναδεχθῆς τὸ μέγαλον ἔργον τῆς εὐδαι-
μονίας τῆς. Εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου, ὦ Βασιλεῦ, ἀπέκειτο
τὸ ν' ἀποδώσῃς πασιφανῶς εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας
τὰς ἐπιφανίους τιμάς, καὶ τὸν ἀκήρατον ἔπαινον, μόνας ἀμοι-
βὰς ἀξίας τῶν ἠρωϊκῶς ἀποθανόντων. Ἴδου ἀναγείρων μαυ-
σωλεῖον σήμερον εἰς τούτους τοὺς ὑπὲρ Ἀθηνῶν πεσόντας,
σπένδεις καὶ Σύ, Μεγαλειότατε, πρὸς αὐτοὺς σήμερον δάκρυα
εὐγνωμοσύνης. Μάρτυρες δακρυχέοντες τῆς τοιαύτης ἀμοι-
βῆς σήμερον οἱ Ἕλληνες, αἰσθάνονται ὅλον τὸ ἀνεκτίμητον
αὐτῆς μέγεθος.

Τίς Ἑλλήν ἔως ἐνὸς δὲν θέλει φλέγεσθαι ἀπὸ τὴν ἔφρουν
τοῦ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἀξίος καὶ Σοῦ, Βασιλεῦ, καὶ τῆς Πατρί-
δος;».

Ὁ ἐπιτάφιος, ἐπικήδειος καὶ ἐπινίκιος λόγος εἶναι εἶδος ποῦ
καλλιεργήθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Σπυρίδων
Τρικούπης ἔχει ἐκφωνήσῃ ὠραίους λόγους, μὲ βοήθῃ στὴν
ἔμπνευσή του χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Αὐτοῦ ἦταν ὁ
«Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν Γενικὸν Ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὴν
στερεὰν Ἑλλάδα στρατευμάτων, Γεώργιον Καραϊσκάκην»
ποῦ ἐκφωνήθηκε τὴν 24 Ἀπριλίου 1827 στὴ Σαλαμίνα. Κατὰ
τὴν ἀνακομιδὴ τῶν ὀστέων τοῦ στρατάρχη προτιμήθηκε ὁ Ἰά-
κωβος Ρίζος Νερουλός, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὸν ἀρχαϊστικὸ κλασι-
κισμό του, ἔχει στὸν λόγο του θερμότητα, μεγαλοπρέπεια καὶ
τέχνη, καὶ φανερὴ ἐπίδραση τῶν ἐπιταφίων λόγων τοῦ 4ου

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης (Ἀθήνα, Ἐθνικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο).

π.Χ. αἰ. Ἡ γλῶσσα του δὲν εἶναι ἄκαμπτη, μὲ φανερὴ τὴν τάση γιὰ κάπως δημοτικότερο ὕφος. Ἀπευθυνόταν σὲ λογίους ἀλλὰ καὶ στὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν ποὺ βρῖσκονταν στὴν τελετῇ. Ἀρκετὰ σημεῖα τοῦ λόγου θυμίζουσι Κάλβο.

Δὲν κατέφυγε, γιὰ τὸν ἔπαινο τοῦ Καραϊσκάκη, στοὺς Ἀρχαίους. Αὐτὸ δίνει ἐνότητα στὸν λόγο, ὁ ὁποῖος δὲν διασπᾶται ἀπὸ ψυχρὲς ἀναδρομὲς, ἀκατανόητες στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς του. Σ' ἓνα σημεῖο μᾶς φανερώνει τὴν ἄποψή του γιὰ τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου (§ [6]): «Τῶν Μιλτιάδων, τῶν Θεμιστοκλέων καὶ τῶν Κιμώνων τὴν σάλπιγγα τὴν πολεμιστήριον, τὴν ὁποίαν κατέπεπε πρὸ τῶσων αἰῶνων ἢ γῆ τῆς Χαϊρωνείας...».

Ἐξὶ χρόνια ἀργότερα, στὶς 25 Μαΐου 1841, μιλώντας στὸν Παρθενῶνα, στὴν ἐτήσια συνέλευση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, θὰ ἐπανεέλθει σαφέστερος: «Συνεκροτήθη μάχη εἰς τὴν Χαϊρωνείαν, εἰς ἣν ὁ Φίλιππος ἐνίκησε ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας».

Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ μνημεῖο τοῦ Καραϊσκάκη βρῖσκεται τὸ μνημεῖο ποὺ κρύβει τὰ ὅσα τῶν συμπολεμιστῶν του. Χαμηλὸς τοῖχος περιορίζει τὸ χῶμα τοῦ τάφου καὶ στὸ μέσον του ὑψώνεται κωνοειδῆς κατασκευὴ ἀπὸ μεγάλους ἀκατέργαστους λίθους ποὺ ἐπιστέφεται ἀπὸ ἐπίσης μεγάλο λίθο, ὁ ὁποῖος φέρει λίθινο σταυρὸ μὲ περασμένο γλυπτὸ στεφάνι. Καὶ αὐτὸ τὸ μνημεῖο δὲν βρῖσκεται στὴν ἀρχικὴ του θέση, οὔτε γνωρίζω ἂν ἡ μορφή του εἶναι ἡ πρώτη.

B.X.Π.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στέλιου Λυδάκη, *Ἡ νεοελληνικὴ Γλυπτικὴ* (Μέλισσα 1981) 250 εἰκ. 98.
2. F. Stauffert, *Der jetzige Zustand der Baukunst in Griechenland*, στὸ *Allgemeine Bauzeitung* 1844, Beilage Ephemeriden, 43.
3. *SEG* 41, 1671.
4. *Φιλολογικὰ Πάρεργα* 1864², 613.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΨΥΤΤΑΛΕΙΑΣ

Ἡ Ψυττάλεια εἶναι ἓνα μικρὸ νησὶ ἀνάμεσα στὴ Σαλαμίνα καὶ τὸν Πειραιᾶ, μήκους 1.500 μ., πλάτους 400 μ. καὶ ὕψους 51 μ., γνωστὴ μὲ τὸ νεώτερο ὄνομα Λειψοκουτάλα. Ἔως τὸ 1974 ἦταν προσιτὴ μὲ δυσκολία, γιατί πάνω σ' αὐτὴ ἦσαν οἱ φυλακὲς τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ. Στὸ ΒΑ. ἄκρο της, ποὺ βλέπει πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἶναι τὸ ὑψηλότερο σημεῖο τοῦ νησιοῦ, ὑπάρχει ὠραῖος φάρος κατασκευασμένος τὸ 1854, ποὺ ἄναψε τὸ 1856. Ἐκτοτε ἐπισκευάστηκε καὶ βελτιώθηκε.

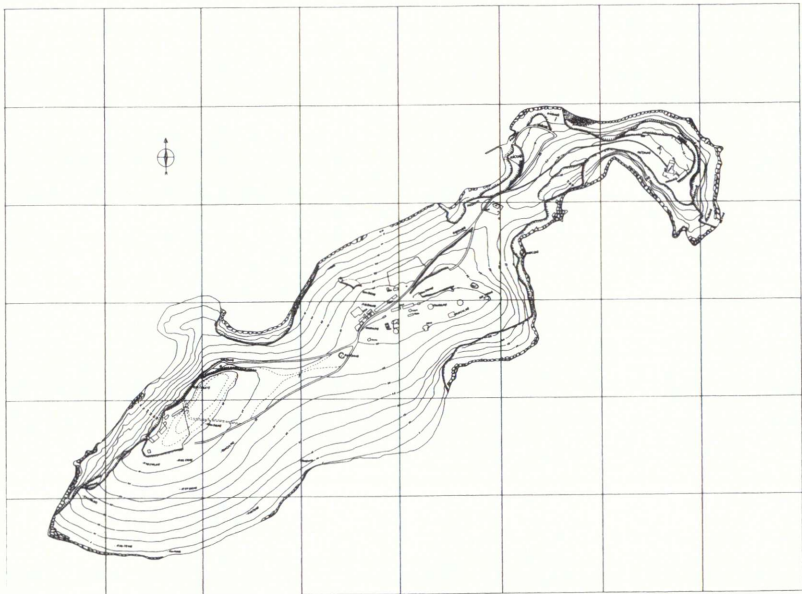
Ἡ πρὶν ἀπὸ εἴκοσι χρόνια κυβερνητικὴ ἀπόφαση μετατροπῆς τοῦ νησιοῦ σὲ δεξαμενὴ τῶν ἀκαθάρτων τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀθήνας ὑποχρέωσε σὲ διενέργεια ἀνασκαφῆς γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν χώρων ὅπου ὑπῆρχαν ἀρχαιότητες. Ὅλες οἱ ἐνέργειες ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ ἔργου ποὺ εἶχε ἀποφασισθεῖ δὲν εἶχαν καμιά ἐπίδραση οὔτε στὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων οὔτε στὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ. Ἀναγκαστικῶς ἔγινε περιορισμένη ἀνασκαφὴ στὸ νησὶ (*Ἔργον* 1986, 95-97, εἰκ. 67-70) κατὰ τὴν ὁποία ἀποκαλύφθηκαν μεταγενέστερα κτίσματα, ἴσως ἐνδιαιτήματα κτηνοτρόφων. Πλὴν τοῦ σημείου ποὺ ἐρευνήθηκε, στὸ ὑπόλοιπο νησὶ δὲν βρέθηκαν ὄστρακα οὔτε ἴχνη κατοικίσεως. Φαίνεται ὅτι πάντοτε ἦταν ἔρημο καὶ μόνον στὴν ἀρχαιότητα θὰ ὑπῆρχαν πάνω στὸ νησὶ κοπάδια ἀπὸ κατοικία. Μὲ τὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν ἡ Ψυττάλεια ταπεινώθηκε καὶ ἐξισώθηκε. Ἡ ἀρχαία της μορφὴ χάθηκε ὀλοκληρωτικὰ καὶ τὸ εἶδωλό της σὴνίζεται μόνο στὶς φωτογραφίες ποὺ εἶχα λάβει τὸ 1986.

Ἡ Ψυττάλεια ἀποτελοῦσε τὸν τελευταῖο τόπο ὅπου μποροῦσε εὐκόλα νὰ δημιουργηθεῖ χῶρος ἀναψυχῆς γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῶν γύρω δήμων, ὁ ὁποῖος μάλιστα θὰ συνδυαζόταν μὲ τὴν πάντοτε εὐχάριστη θαλάσσια μεταφορά. Συγχρόνως θὰ γινόταν καὶ πηγὴ συνεχοῦς πλούτου γιὰ πλῆθος ἀνθρώπων.

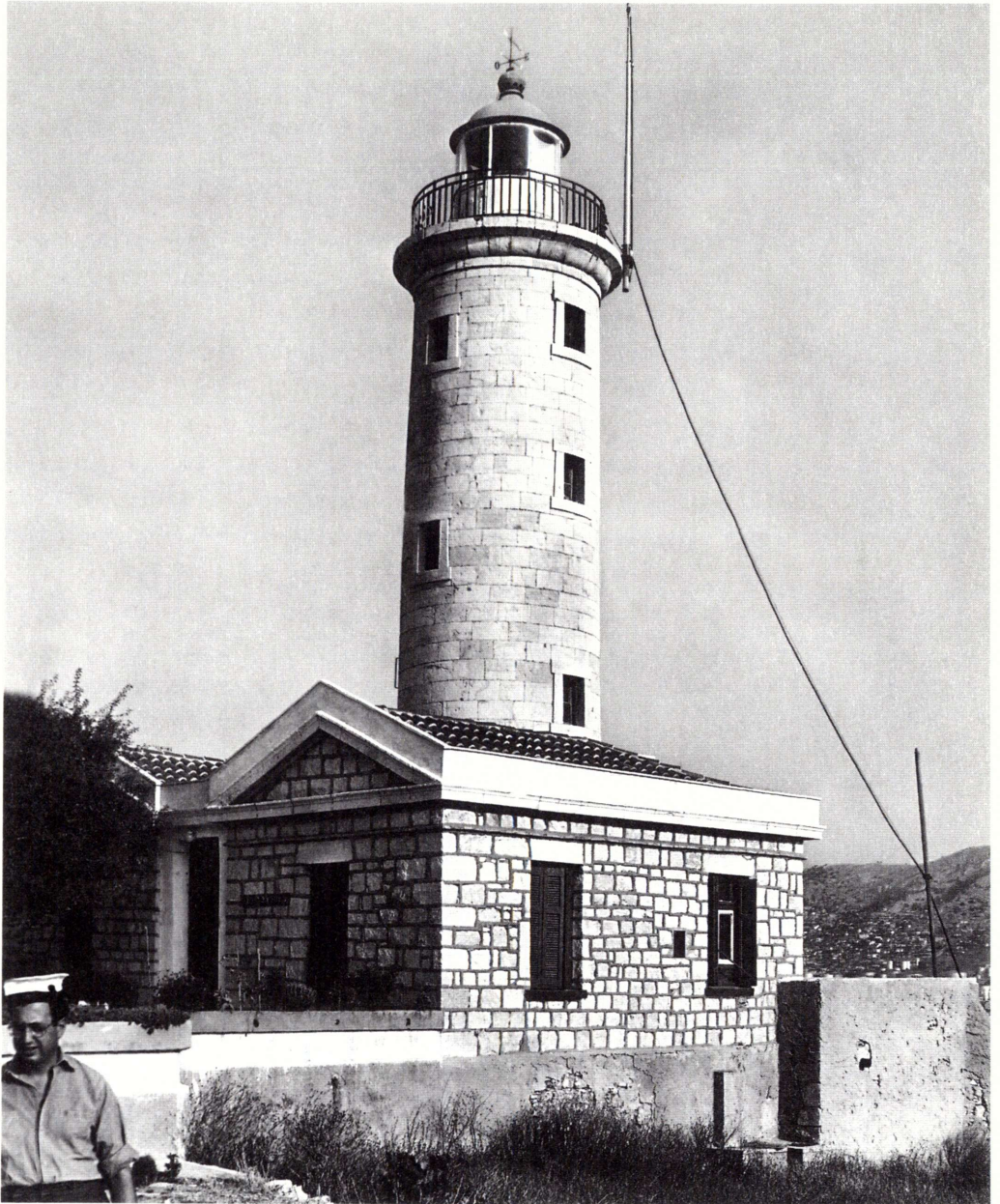
Ἡ στρατιωτικὴ χρῆση τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ κυριότερη αἰτία ποὺ στὸ παρελθὸν δὲν ἐρευνήθηκε ἀρχαιολογικῶς, παρὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖες μαρτυρίες ἔδιναν ἐλπίδες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἀρ-

Χάρτης της περιοχής της Ψυτάλειας.

Χάρτης της Ψυτάλειας πριν από την καταστροφή της.

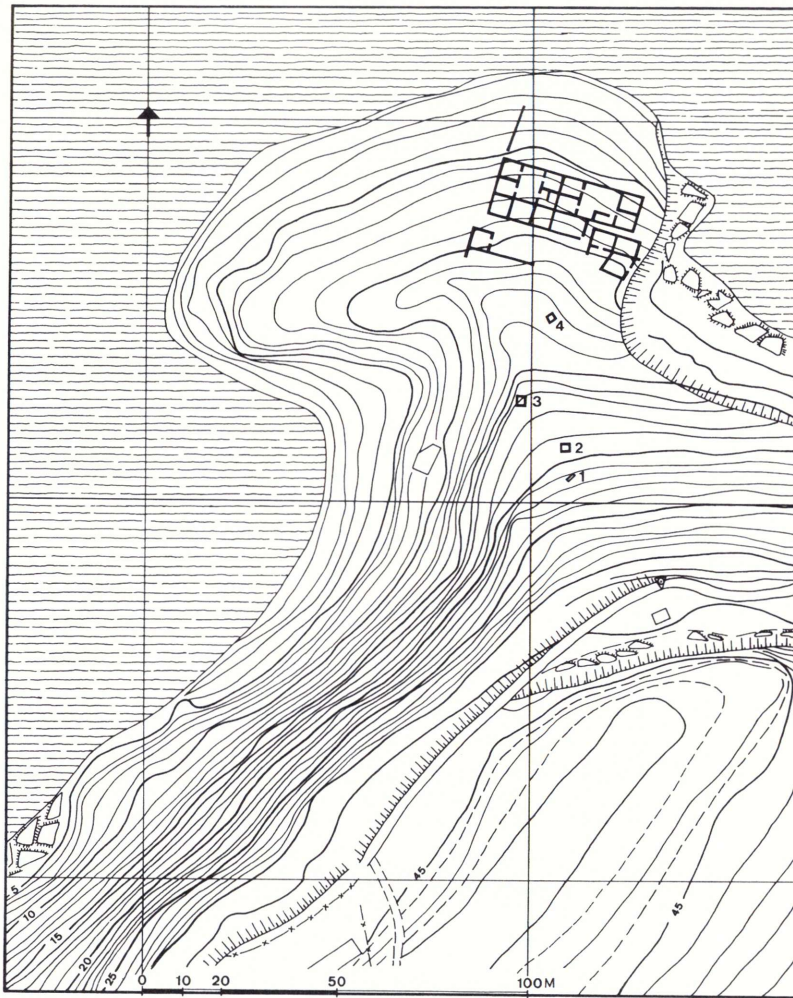

Ὁ φάρος τῆς Ψυττάλειας.

χαίων λειψάνων. "Όσο γνωρίζω, ή δεύτερη, μετά του L. Ross, σύντομη αρχαιολογική έρευνα έγινε τὸ 1967 ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Vanderpool καὶ τὸν Paul Wallace (*AJA* 73, 1969, 302 κέ.). Σύμφωνα μὲ ὅσα λέγουν, στὸ νησί ὑπῆρχε σκορπισμένος στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους μεγάλος ἀριθμὸς θραυσμάτων ἀγγείων καὶ κεραμιδιῶν, ἀρκετῶν μάλιστα τῆς κλασικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς πρώιμης ρωμαϊκῆς, τὰ περισσότερα ὅμως τῆς ὑστερορωμαϊκῆς, γύρω στὸν 6ο αἰ. μ.Χ. Τοῦτο ὅμως ἀληθεύει μόνο ὡς πρὸς τὸ σημεῖο ὅπου έγινε ἡ ἀνασκαφή.

Εἶχα τὴν εὐκαιρία καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἐρευνήσω ὁλόκληρο τὸ νησί μὲ προσοχή καὶ εἶχα τὴ βοήθεια ἀρχαιολόγων μὲ πείρα. Ἀρχαῖα παρατηρήθηκαν καὶ βρέθηκαν μόνον στὴ χαμηλὴ χερσόνησο ὅπου έγιναν οἱ ἀνασκαφές πρὶν τὸ νησί παραδοθεῖ στὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων. Οὔτε ὄστρακα οὔτε ἀρχαῖες κατασκευές ὑπάρχουν πουθενὰ ἔξω ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς. Ἄλλωστε ἡ χαμένη πλέον φυσικὴ διαμόρφωση τὸ ἔδειχνε. Ὁ χῶρος τοῦ φάρου εἶναι τεχνητὰ ἐξισωμένος γιὰ τὴν κατασκευὴ του, ὅπως καὶ ὁ χῶρος ὅπου ἦσαν οἱ φυλακὲς τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, σὺς ὁποῖες ἐπίσης δὲν παρατηρήθηκε ἡ ὑπαρξὴ ἀρχαίου ἢ, τουλάχιστον, ἐργασμένου ἀρχαίου λίθου. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ σημερινὴ Ψυττάλεια δὲν εἶναι ἡ ἀρχαία. Τὸ νησί ὅπως ὅποτε ἦταν ἀκατοίκητο καὶ ἀφιλόξενο καὶ μόνον στὰ μεταγενέστερα χρόνια τῆς ἀρχαιότητος χτίστηκε τὸ συγκρότημα ποῦ ἐρευνήθηκε, τὸ ὁποῖο πιθανῶς ἦταν ἐγκαταστάσεις κτηνοτρόφων καὶ τόπος ὅπου σύχναζαν ψαράδες.

Οἱ ΑΡΧΑΙΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ. Τὴ φήμη τῆς ἡ Ψυττάλεια τὴν ὀφείλει στὸν ρόλο τῆς κατὰ τὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.). Κυριότερες πηγές γιὰ τὴ σημασία τοῦ νησιοῦ στὴ ναυμαχία εἶναι ὁ Αἰσχύλος, ὁ ὁποῖος πολέμησε ἐκεῖ, ὅπως καὶ στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνος, καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ναυμαχία κεφάλαιο τῆς ἱστορίας του περίπου εἴκοσι πέντε χρόνια μετὰ τὰ γεγονότα. Πολύτιμες πληροφορίες δίνει ὁ Πλούταρχος στὸν βίῳ τοῦ Ἀριστείδου, καθὼς καὶ ὁ περιηγητὴς Πανσανίας. Σῶζονται ἀκόμη μνεῖες τοῦ νησιοῦ καὶ σὲ ἄλλους συγγραφεῖς, στὸν Στράβωνα (9.1.14) ὁ ὁποῖος,

Μερικὸς χάρτης τῆς Ψυττάλειας με σημειωμένα τὰ ἀρχαῖα κτίσματα καὶ τὶς θέσεις νεώτερων ταφικῶν μνημείων.

περιγράφοντας τὰ γύρω ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴ Σαλαμίνα μέρη, λέγει ὅτι εἶναι ἡ Ψυττάλια, νησίον ἔρημον πετρῶδες, ὃ τινες εἶπον λήμην τοῦ Πειραιῶς. (Ἡ Ψυττάλεια εἶναι ἓνα ἔρημο βραχώδες νησάκι, τὸ ὁποῖο μερικοὶ ἀποκάλεσαν λήμην τοῦ Πειραιῶς). Τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸν εἶχε εἰπεῖ ὁ Περικλῆς γιὰ τὴν

Αΐγινα (Πλουτ. *Περικλῆς* VIII): τὴν Αἶγιναν ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεῦσαι.

Ὁ Αἰσχύλος, μὲ τὸ στόμα τοῦ ἀγγέλου, περιγράφει στὴν τραγωδία του *Πέρσαι* (στ. 447-464), τὸ νηοὶ καὶ τὰ φοβερὰ γεγονότα ποῦ διαδραματίστηκαν ἐκεῖ.

- 447 νῆσός τις ἐστὶ πρόσθε Σαλαμῖνος τόπων,
βαϊά, δύσορμος ναυσίν, ἦν ὁ φιλόχορος
Πᾶν ἐμβατεύει ποντίας ἀκτῆς ἔπι.
- 450 ἐνταῦθα πέμπει τούσδ', ὅπως, ὄτ' ἐκ νεῶν
φθαρέντες ἐχθροὶ νῆσον ἐκσωζοίατο,
κτείνοιεν εὐχείρωτον Ἑλλήνων στρατόν,
φίλους δ' ὑπεκσώζοιεν ἐναλίων πόρων,
κακῶς τὸ μέλλον ἱστορῶν. ὡς γὰρ θεὸς
- 455 ναῶν ἔδωκε κῦδος Ἑλλησιν μάχης,
αὐθημερὸν φράξαντες εὐχάλκοις δέμας
ὄπλοισι ναῶν ἐξέθρωσκον· ἀμφὶ δὲ
κυκλοῦντο πᾶσαν νῆσον, ὥστε ἀμηχανεῖν
ὅποι τράποιντο. πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ χερῶν
- 460 πέτροισιν ἠράσσοντο, τοξικῆς τ' ἄπο
θώμιγγος ἰοὶ προσπίτνοντες ὄλλυσαν·
τέλος δ' ἐφορμηθέντες ἐξ ἐνὸς ῥόθου
παίουσι, κρεοκοποῦσι δυστήνων μέλη,
ἕως ἀπάντων ἐξαπέφθειραν βίον.

Εἶναι σιτὴ Σαλαμίνα ἐμπρὸς ἓνα νηοάκι
μικρό, κακὸ γιὰ τὰ καράβια ἀραξοβόλι,
ποῦ μόνο ὁ φιλοχορευτῆς συχνάζει ὁ Πάνας
στ' ἀκρογιαλία του· ἐδῶ λοιπὸν τοὺς στέλνει ὁ Ξέρξης
ποῦ ὅσους τὸ κῦμα ἐχτροὺς караβοτσακισμένους
στὸ νηοὶ θᾶβγαζε - εὐκόλη ἄγρη τοῦ χεριοῦ των
νὰ τοὺς σκοτώσουν καὶ νὰ σώζουν τοὺς δικούς μας
ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς θάλασσας· μὰ εἶχε προβλέψει
κακὰ τὸ μέλλον· γιὰτ' ἀφοῦ ὁ θεὸς τὴ δόξα
τῆς νίκης ἔδωσε στὸ στόλο τῶν Ἑλλήνων,
τὴν ἴδια μέρα, σὰ κορμιὰ φορόντας γύρω
τὶς χάλκινες ἀρματωσιές, πήδησαν ἔξω
ἀπ' τὰ καράβια κ' ἔζωσαν τὸ νηοὶ ὀλοῦθε,

πού νὰ μὴν ξέρουν ποῦ νὰ στρέψουν οἱ δικοί μας·
 γιατί βροχή ἀπ' τὰ χέρια τους πέφτοντας πέτρες
 κι ἀπὸ τῶν τόξων τὶς νευρὲς βέλη χαλάζι
 τὸ θάνατο σκορπούσαν· κι ὀρμόντας τέλος
 μ' ἓνα ἐπίδρομο πάνω τους, δεξὰ ζερβά τους
 χτυποῦν καὶ τὰ κορμιὰ τῶν ἀθλίων κρεοκοποῦνε,
 ὡς ποῦ κι ὄλους τοὺς ξέκαναν πέρα γιὰ πέρα.

(Μετάφρ. Ἰωάννου Γρυπάρη).

Ὁ Ἡρόδοτος (Θ 76, 2) ἀναφέρει πὼς οἱ Πέρσες ἀποβίβασαν στρατεύματα στὴν Ψυττάλεια γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς πολεμιστὲς ἢ τὰ ναυάγια ποῦ ἀναγκαστικὰ θὰ ἔφθαναν ὡς ἐκεῖ:

ἔς δὲ τὴν νησιδα τὴν Ψυττάλειαν καλεομένην ἀπεβίβαζον τῶν Περσέων τῶνδε εἴνεκα, ὡς ἐπεὰν γένηται ναυμαχίη, ἐνθαῦτα μάλιστα ἐξοισομένων τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυηγίων (ἐν γὰρ δὴ πόρῳ [τῆς] ναυμαχίης τῆς μελλούσης ἔσσεσθαι ἔκειτο ἡ νῆσος), ἵνα τοὺς μὲν περιποιῶσι, τοὺς δὲ διαφθειρῶσι. ἐποίηεν δὲ σιγῇ ταῦτα ὡς μὴ πυνθανοῖατο οἱ ἐναντίοι.

(Στὸ νησάκι ποῦ ὀνομάζεται Ψυττάλεια περικὰ στρατεύματα ἀποβιβάζονταν γιὰ τοῦτο ἐδῶ τὸν λόγο, πὼς ὅταν γινόταν ἡ ναυμαχία, ἐδῶ ἀκριβῶς θὰ παρασύρονταν οἱ ἄνδρες καὶ τὰ ναυάγια (γιατὶ τὸ νησὶ βρισκόταν στὴν πορεία τῆς ναυμαχίας ποῦ θὰ γινόταν), ὥστε τοὺς μὲν [τοὺς Πέρσες] νὰ τοὺς σώζουν, τοὺς ἄλλους [τοὺς Ἕλληνες] νὰ τοὺς ἐξοντώνουν. Ὅλα τοῦτα τὰ ἔκαναν σιωπηλὰ [χωρὶς θόρυβο] γιὰ νὰ μὴν ἀντιληφθοῦν τίποτε οἱ ἐχθροί).

Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἔχει τὴ συνέχειά του στὸ κείμενο τοῦ ἴδιου ἱστορικοῦ (Θ 95):

Ἀριστείδης δὲ ὁ Λυσιμάχου ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τοῦ καὶ ὀλίγω τι πρότερον τούτων ἐπεμνήσθην ὡς ἀνδρὸς ἀρίστου, οὗτος ἐν τῷ θορύβῳ τούτῳ τῷ περὶ Σαλαμίνα γενομένῳ τάδε ἐποίηε· παραλαβὼν πολλοὺς τῶν ὀπλιτέων οἱ παρετετάχατο παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Σαλαμινίης χώρας, γένος ἐόντες Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ψυττάλειαν νῆσον ἀπέβησε ἄγων, οἱ τοὺς Πέρσας τοὺς ἐν τῇ νησιδί ταύτῃ κατεφόνευσαν πάντας.

(Ὁ Ἀριστείδης τοῦ Λυσιμάχου, Ἀθηναῖος, ποῦ τὸν ἀνάφερα λίγο πρὸ πάνω ὡς ἄνδρα ἔξοχο, ἔδειξε κι αὐτὸς ἔργο λαμπρὸ σ' αὐτὸν τὸν

ἀγώνα· ἀφοῦ πῆρε μαζί του πολλοὺς ὀπλίτες Ἀθηναίους ποὺ βρισκόντανε παραταγμένοι στὸ ἀκρογιάλι τῆς Σαλαμίνας, τοὺς ἔβαλε ἀπάνω στὴν Ψυττάλεια, καὶ σκοτώσανε ὅλους τοὺς Πέρσες ποὺ ἦτανε ἐκεῖ).

Μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα ὁ Πλούταρχος (*Ἀριστείδης* ΙΧ) συμπληρώνει μὲ ἄλλες λεπτομέρειες τὴ διήγηση τοῦ Ἡροδότου:

Ἄριστείδης δ' ὀρῶν τὴν Ψυττάλειαν, ἢ πρὸ τῆς Σαλαμῖνος ἐν τῷ πόρῳ κεῖται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων ἀνδρῶν μεστήν οὔσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑπηρετικά τοὺς προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν προσέμιξε τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συνάψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶντες ἦλωσαν. ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέως ὄνομα Σανδαύκης τρεῖς παῖδες, οὓς εὐθύς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα· καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεως Εὐφραντίδου κελεύσαντος, ὠμηστῇ Διονύσῳ καθιερευθῆναι. τὴν δὲ νησίδα τοῖς ὅπλοις πανταχόθεν ὁ Ἄριστείδης περιστέψας ἐφήδρευε τοῖς ἐκφερομένοις πρὸς αὐτήν, ὡς μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρῆναι μήτε τῶν πολεμίων διαφυγεῖν. ὁ γὰρ πλεῖστος ὠθισμὸς τῶν νεῶν καὶ τῆς μάχης τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτταλείᾳ.

(Βλέποντας ὁ Ἄριστείδης ὅτι ἡ Ψυττάλεια, ἡ ὁποία εἶναι μικρὸ νησὶ καὶ βρίσκεται ἐμπρὸς ἀπὸ τῆ Σαλαμίνα, στὸ στενό, ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἐχθροὺς, ἐπιβίβασε σὲ μικρὰ βοηθητικὰ πλοῖα τοὺς προθυμότερους καὶ τοὺς πλέον φιλοπόλεμους ἀπὸ τοὺς πολίτες καὶ ἀποβιβάστηκαν στὴν Ψυττάλεια. Ἐκεῖ συγκρούστηκε μὲ τοὺς βαρβάρους τοὺς ὁποίους σκότωσε ὅλους, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ἐπιφανεῖς [εὐγενεῖς] ποὺ εἶχαν αἰχμαλωπισθεῖ. Μεταξύ τους ἦσαν τρεῖς γιοὶ τῆς Σανδαύκης, ἀδελφῆς τοῦ Ξέρξη, τοὺς ὁποίους ἔστειλε ἀμέσως στὸν Θεμιστοκλή. Λέγεται ὅτι σύμφωνα μὲ κάποιο χρησμό, καὶ μὲ τὴν προσταγὴ τοῦ μάντη Εὐφραντίδου, θυσιάστηκαν στὸν Διόνυσο ὠμηστή (ὠμοφάγο). Ὁ Ἄριστείδης ἀφοῦ περιτριγύρισε τὸ νησὶ μὲ τοὺς πολεμιστὲς περίμενε ἐκείνους ποὺ θὰ ἔφθαναν ὡς αὐτό, ὥστε οὔτε κάποιος ἀπὸ τοὺς φίλους νὰ πάθει τίποτε οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς νὰ διαφύγει. Γιατὶ ἡ μεγαλύτερη σύγκρουση τῶν πλοίων καὶ

ή ισχυρότερη συμπλοκή φαίνεται ότι έγινε γύρω από εκείνον τον τόπο. Για τον λόγο αυτόν στήθηκε τρόπαιο στην Ψυττάλεια).

Ὁ Πausανίας ἐπισκέφθηκε τὴν Ψυττάλεια (I 36, 2) καὶ διηγείται μὲ πολλὴ συντομία τὸ γεγονός ποὺ συνέβη στὸ νησί, προσθέτει ὅμως ἓνα στοιχεῖο ποὺ λείπει ἀπὸ τὶς διηγήσεις τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Πλουτάρχου, τὸν ἀριθμὸ δηλαδὴ τῶν Περσῶν ποὺ εἶχαν ἀποβιβάσει στὸ νησί:

νήσος δὲ πρὸ Σαλαμῖνος ἐστὶ καλουμένη Ψυττάλεια· ἐς ταύτην τῶν βαρβάρων ὅσον τετρακοσίους ἀποβῆναι λέγουσιν, ἡττωμένου δὲ τοῦ Ξέρξου ναυτικοῦ καὶ τούτους ἀπολέσθαι φασὶν ἐπιδιαβάντων ἐς τὴν Ψυττάλειαν τῶν Ἑλλήνων.

(Μπρὸς ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα εἶναι ἓνα νηοὶ ποὺ ὀνομάζεται Ψυττάλεια. Λέγεται πὼς ἀποβιβάστηκαν σ' αὐτὸ τετρακόσιοι περίπου βαρβαροί. Ὅταν ἡττήθηκε τὸ ναυτικὸ τοῦ Ξέρξη κι αὐτοὶ ἐξοντώθηκαν, γιὰ τὸ ἀποβιβάστηκαν στὴν Ψυττάλεια οἱ Ἕλληνες).

Ἀπὸ τὴν σύντομη μνεία τοῦ Αἰσχύλου εἶναι φανερὸ πὼς πρέπει νὰ ἀσκοῦσαν στὸ νηοὶ κάποιοι βοσκοὶ τὴ λατρεία τοῦ Πανός (ἢ λατρεία τοῦ σιτῆν Ἀττικὴ εἰσάγεται μετὰ τὸ 490 π.Χ.). Γιὰ τὴν λατρεία τοῦ θεοῦ αὐτοῦ στὴν Ψυττάλεια μιλάει, 630 χρόνια ἀργότερα, ὁ περιηγητὴς Πausανίας (I 36, 2) ὁ ὁποῖος ρητῶς λέγει ὅτι ἄγαλμα δὲ ἐν τῇ νήσῳ σὺν τέχνῃ μὲν ἐστὶν οὐδὲν Πανός δὲ ὡς ἕκαστον ἔτυχε ζόανα πεπονημένα. (Στὸ νηοὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἄγαλμα καμωμένο μὲ τεχνικὴ, παρὰ μόνον ξύλινα ὁμοιώματα τοῦ Πανός φτιαγμένα ὅπως ἔτυχε).

Ὁ Πausανίας μνημονεύει ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ νηοὶ (IV 36, 6) κατὰ τὸν λόγο του γιὰ τὴν Πύλο: Ψυττάλειαν τε τὴν ἐπὶ Σαλαμῖνι ἴσμεν ἀπολομένων ἐν αὐτῇ τῶν Μήδων. (Τὴν Ψυττάλεια, τὴν μπρὸς ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα γνωρίζουμε. Εἶναι ἐκεῖνη ὅπου ἐξοντώθηκαν οἱ Μῆδοι).

Τοὺς ἀρχαιολόγους ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα λείψανα τῆς Ψυττάλειας, εἶναι τὸ τρόπαιο ποὺ στήθηκε μετὰ τὴν ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πλούταρχος (*Ἀρισειδῆς* IX 2). Γιὰ τὴν διαπίστωση τῆς ὑπαρξῆς λειψάνων του πρῶτος ἐρεύνησε τὸ νηοὶ ὁ L. Ross, ὁ ὁποῖος σὲ ἀνέκδοτο ἡμερολόγιο ποὺ φυλάσσεται στὴν Ἀκα-

δημία τοῦ Βερολίνου, τῆς 21 Ἰουλίου 1839 γράφει: «Hierauf landeten wir an der nördlichen Seite von Psyttaleia, wo gerade unter dem pyramidenförmigen Monument des französischen Commandanten Rabaudy († 1837) das kleine viereckige Fundament eines alten Denkmals sich findet. An diesem Abhange liegen viele Ziegel und Vasenscherben, die aus dem Altertum zu stammen scheinen». Οἱ ἐκδότες τοῦ ἀποσπάσματος αὐτοῦ E. Vanderpool καὶ P. Wallace (*AJA* 73, 1969, 302) λέγουν ὅτι ὁ Ross σχολιάζει τὴν λέξη Denkmals σημειώνοντας ἀριστερὰ στὸ περιθώριο: «Vielleicht das Tröpaion auf Psyttaleia, dessen Plutarch, Aristid 9 gedeutet».

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ross μᾶς πληροφορεῖ σὲ ποῖο σημεῖο τοῦ νησιοῦ ἀποβιβάστηκε καὶ ἐρεῦνησε. Εἶναι ἡ μικρὴ χερσόνησος στὸ ΒΔ. μέρος τῆς Ψυττάλειας, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς Κυνόσουρας τῆς Σαλαμίνας. Ἡ ταύτιση γίνεται ἀπὸ τὴ μνεία τοῦ ταφικοῦ μνημείου τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ Rabaudy, τὸ ὁποῖο θὰ περιγραφεῖ παρακάτω.

Δὲν μνημονεύει ὁ Ross τὸ μνημεῖο τῆς Λουίζας Armansperg, ἡ ὁποία εἶχε πεθάνει στὶς 11 Σεπτεμβρίου 1835. Δὲν εἶχε ἄραγε τοῦτο κατασκευασθεῖ ἕως τὸ 1839; Δὲν εἶναι πιθανό. Ἴσως ὁ Ross δὲν πῆγε ἕως τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ νησιοῦ.

Ὀλόκληρο τὸ νησι κατὰ μεγάλο μέρος εἶναι βραχῶδες. Τὸ μόνο σημεῖο ὅπου βρέθηκαν θραύσματα ἀγγείων εἶναι ἡ μικρὴ χερσόνησος, εὐκόλα προσιτὴ στὴν ἀρχαιότητα. Γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ στὸ νησι εἶχε κατασκευαστεῖ ἀποβάθρα ὅπου προσορμίζονταν μικρὰ πλοῖα.

Τὸ τετράπλευρο θεμέλιο ποῦ εἶδε ὁ Ross καὶ τὸ ὁποῖο νόμισαν οἱ Vanderpool καὶ Wallace ὅτι πιθανῶς ξαναβρῆκαν, δὲν ταυτίστηκε μὲ κανένα ἀπὸ τὰ κτίσματα τῆς χερσονήσου, τὰ ὁποῖα, ὅσα ταίριαζαν μὲ τὴν περιγραφή, εἶναι νεώτερα. Εἶναι οἱ τάφοι τῶν ξένων ναυτικῶν ποῦ τάφηκαν ἐκεῖ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα. Ἐπίσης παρὰ τὴν προσεχτικὴ ἔρευνα ποῦ ἔγινε σ' ὀλόκληρη τὴ χερσόνησο δὲν βρέθηκε κάτι ποῦ νὰ ἀνήκει σὲ κατασκευὴ μνημειώδη, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ τρόπαιο ποῦ στήθηκε ἐκεῖ μετὰ τὴν Σαλαμίνα. Ἴσως τὸ τρόπαιο νὰ ἦταν κάτι μικρό, ὅπως ὅποιο ὅμως πρέπει νὰ

ἦταν εὐδιάκριτο καὶ κατανοητὸ σὲ ἐκείνους ποὺ παρέπλεαν τὴν Ψυττάλεια.

Δὲν εἶναι ὁμόθυμη ἡ ἄποψη τῆς ταύτισης τῆς νεώτερης Λειψοκουτάλας μὲ τὴν ἀρχαία Ψυττάλεια. Ἦδη ὁ Karl J. Beloch εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἀρχαία Ψυττάλεια εἶναι τὸ νησάκι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Περάματος, ἐκτάσεως 0.200 τ. χλμ. ἀκατοίκητο. Κατὰ τὸν 19ο αἰ. χρησίμευε ὡς λοιμοκαθαρτήριο καὶ θεραπευτήριο. Τὴν ἴδια γνώμη μὲ τὸν Beloch ἔχει καὶ ὁ N. G. L. Hammond, ὁ ὁποῖος ἐπικαλεῖται τὸν Στέφανο Βυζάντιο (*Ἐθνικῶν* λ. Ἀταλάντη):

Ἀταλάντη, ἡ ὑπ' Ἀθηναίων κτισθεῖσα παρὰ Λοκροῖς. Θουκυδίδης δευτέρα. ἔστι δὲ νῆσος. καὶ ἄλλη πρὸς τῷ Πειραιεῖ. ὁ νησιώτης Ἀταλантаῖος. (Ἀταλάντη, ἡ πόλις ποὺ κτίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στὴ χώρα τῶν Λοκρῶν. Ὁ Θουκυδίδης στὸ δεύτερο (βιβλίον τῶν ἱστοριῶν λέγει). εἶναι δὲ νησί. καὶ ἄλλο νησί (μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα) ἐμπρὸς στὸν Πειραιά. ὁ κάτοικος ὀνομάζεται Ἀταλантаῖος).

Ὁ Hammond στοὺς χάρτες τῆς μελέτης του ὀνομάζει τὴ Λειψοκουτάλα Ἀταλάντη καὶ τὸ σὲ μικρὴ, πρὸς δυσμὰς, ἀπόσταση νησάκι Ταλαντονήσι (ἡ Κέος τοῦ Ἡροδότου Θ 76). Ἡ γνώμη περὶ ταυτίσεως τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ τὴν Ψυττάλεια βασίζεται κυρίως στὸ ὅτι ὁ Ἅγιος Γεώργιος βρίσκεται ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλις τῆς Σαλαμῖνος (σημ. Ἀρμελάκια) καὶ τοῦτο ταιριάζει μὲ τὴν περιγραφὴ τοῦ Πausanias νῆσος δὲ πρὸ Σαλαμῖνος ἔστι καλουμένη Ψυττάλεια. Ὁ περιγητὴς λέγοντας Σαλαμῖνος ἐννοεῖ, κατὰ τὸν Hammond, τὴν πόλις καὶ ὄχι τὸ νησί. Καὶ τοῦτο πάλι ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Ἡροδότου (Θ 76): τοῖσι δὲ ὡς πιστὰ ἐγένετο τὰ ἀγγελθέντα, τοῦτο μὲν ἐς τὴν νησίδα τὴν [Ψυττάλειαν] μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ τῆς ἠπείρου πολλοὺς τῶν Περσέων ἀπεβίβασαν (ἐκεῖνοι [οἱ Πέρσες] πίστεψαν ὅτι τοὺς εἶπε [ὁ Σίκιννος, δούλος καὶ παιδαγωγὸς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεμιστοκλέους] καὶ στὸ νησάκι τὴν Ψυττάλεια, ποὺ βρίσκεται μεταξὺ τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς στερεᾶς [τῆς Ἀττικῆς] ἀποβίβασαν πολλοὺς ὀπλίτες).

Ἐνα χωρίο ἀπὸ μία ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλκίφρονος (2ος μ.Χ. αἰ.)¹ παρέχει ἓνα τοπογραφικὸ στοιχεῖο ποὺ δὲν εἶχαν προσέξει ὁ Beloch καὶ ὁ Hammond καὶ τὸ ὁποῖο ἐπέσήμανε ὁ Erich Bayer². Ὁ ἐραστὴς ποιητὴς Μένανδρος βρίσκεται στὸν Πει-

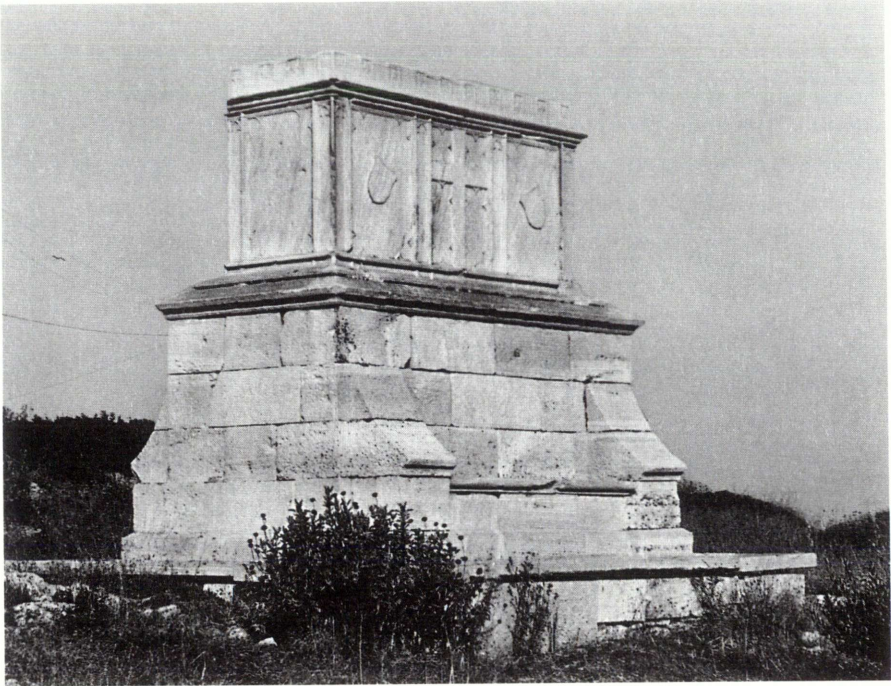
ραιά καὶ γράφει στὴν ἑταίρα Γλυκέρα ὅτι δὲν θὰ πήγαινε στὴν Αἴγυπτο (εἶχε πρόσκληση ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο), ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἢ χῶρα βρισκόταν κοντὰ στὴν Αἴγινα. Καὶ ρωτᾶει: «ποῦ γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ὄψομαι ἐκκλησίαν - - Κεραμεικόν, ἀγοράν, δικαστήρια, τὴν καλὴν ἀκρόπολιν, τὰς σεμνὰς θεάς, τὰ μυστήρια, τὴν γειτνιῶσαν Σαλαμίνα, τὰ στενά, τὴν Ψυττάλιαν, τὸν Μαραθῶνα, ὅλην ἐν ταῖς Ἀθήναις τὴν Ἑλλάδα, ὅλην τὴν Ἰωνίαν, τὰς Κυκλάδας πάσας;» (Στὴν Αἴγυπτο, ποῦ θὰ δῶ τὴν ἐκκλησία τῶν πολιτῶν - - τὸν Κεραμεικόν, τὴν ἀγορά, τὰ δικαστήρια, τὴν ὠραία ἀκρόπολη, τὸ ἱερὸ τῶν Σεμνῶν θεῶν [Ἐρινύων], τὰ Μυστήρια, τὴ γειτονικὴ Σαλαμίνα, τὰ στενά (μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Ἀτικῆς), τὴν Ψυττάλεια, τὸν Μαραθῶνα, ὅλη τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἀθήνα, ὅλη τὴν Ἰωνία, ὅλες τὶς Κυκλάδες;). Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Bayer καὶ ὅπως διαπιστώνει εὐκόλα κανεῖς, ὁ Μένανδρος, ὄντας στὸν Πειραιά, κάπου στὴν Ἀκτὴ, μποροῦσε νὰ ἰδεῖ τὴ Σαλαμίνα, τὰ στενά καὶ τὴν Λειψοκουτάλα, τὴν ὁποία ὀνομάζει Ψυττάλεια, ὄχι ὁμως τὸν Ἅγιο Γεώργιο, κρυμμένο ἀπὸ τὴν Ψυττάλεια καὶ τὴν Κυνόσουρα. Γιὰ νὰ ἰδεῖ τὸ νησὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν Πειραιά, δυτικά, κάπου στὴ Δραπετσώνα ἢ στὸν Πύργο. Κατὰ τὴν παράδοση ὁ ποιητὴς Μένανδρος πέθανε στὸν Πειραιά καθὼς κολυμποῦσε.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χωρία ποὺ παρατίθενται στὶς προηγούμενες σελίδες τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ψυττάλεια, τὸ νησὶ μνημονεύεται ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ Ἀριστόδημο (4ος μ.Χ. αἰ., Jacoby, *F.Gr.H.* 104), τὸν γραμματικὸ Ἡρωδιανὸ (2ος μ.Χ. αἰ. *Περὶ καθολικῆς προσφῶδίας, Grammatici Graeci* III, I καὶ III, II, Aug. Lentz), τὸν ἱστορικὸ Ἀρριανὸ (1ος-2ος μ.Χ. αἰ., *Κυνηγετικὸς* 24, 5, 7), τὸν σοφιστὴ Ἰμέριο (4ος μ.Χ. αἰ., *Declamationes et orationes* 14, 10), τὸν Φώτιο (9ος μ.Χ. αἰ., *Βιβλιοθήκη* 371b, 34, Bekker), τὸν ρήτορα Αἴλιο Ἀριστείδη (2ος μ.Χ. αἰ., *Παναθηναϊκὸς* 143, 9), στὰ σχόλια στὸν Αἴλιο Ἀριστείδη 141, 19 καὶ 143, 5 (Jebb), στὰ σχόλια τῶν *Περσῶν* τοῦ Αἰσχύλου, στ. 447, 458. Στὸ σχόλιο τοῦ στίχου 450 λέγεται: ἢ Ψυττάλεια ἀπέχουσα Σαλαμῖνος σταδίους πέντε (5×185 μ.= 925 μ.).

ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ. Στὸ νηοὶ ὑπάρχουν ἕξι ταφικὰ μνημεῖα τοῦ 19ου αἰ. τὰ ὁποῖα ἀνήκουν, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, σὲ ξένους ἀξιωματικοὺς τοῦ ναυτικοῦ ποὺ πέθαναν, πιθανῶς ἀπὸ μολυσματικὴ ἀσθένεια, ἴσως στὸ λοιμοκαθαρτήριο τῆς Σαλαμίνας (στὸ νηοὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου) καὶ τάφηκαν γιὰ λόγους προνοίας στὴν Ψυττάλεια. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τάφηκε στὸ νηοὶ καὶ ἡ Λουίζα, ἡ κόρη τοῦ ἐνὸς τῶν ἀντιβασιλέων, τοῦ Armansperg.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΗΣ ΛΟΥΙΖΑΣ ARMANSPERG. Ὁ τάφος τῆς Λουίζας βρίσκεται στὸ ΒΑ. ἄκρο τοῦ νησιοῦ πολὺ κοντὰ στὸν φάρο. Ἡ κατασκευὴ του, ἐξαιρετικὰ ἐπιμελημένη, δὲν ἐμπνέεται ἀπὸ ἑλληνικὰ πρότυπα. Εἶναι ἀκόμη πολὺ ἐνωρίς. Τὰ μνημεῖα τοῦ Κεραμεικοῦ, τὰ ὁποῖα ἔμελλαν νὰ ἐπιδράσουν ἀργότερα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ στὴ διαμόρφωση τῆς ταφικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ πλαστικῆς στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔχουν ἔλθει στὸ φῶς καὶ ὁ ἀρχιτέκτονας ποὺ σχεδίασε τὸν τάφο δανεῖζεται τίς μορφές ποὺ μεταχειρίστηκε ἀπὸ ἀνάλογα μνημεῖα τῆς Δύσης.

Ἡ Λουίζα ἦταν ἡ μεγαλύτερη κόρη τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Ἑλλάδος (οἱ ἄλλες ἦταν ἡ Σοφία καὶ ἡ Καρολίνα) ἡ ὁποία, ὅπως διηγεῖται ὁ Ross³, εἶχε ὡς σύζυγο τὸν πρίγκιπα Στέφανο Καντακουζηνό. Ὁ Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς (*Απομνημονεύματα* Α' 377), γνώστης τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, διευκρινίζει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Καντακουζηνὸς ποὺ ἦλθε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Γερμανία, εἶχε δύο γιουὺς οἱ ὁποῖοι «ἐπιτλοφοροῦντο πρίγκιπες, ὡς δῆθεν ἐκ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τὸ γένος ἔλκοντες». Εἶχαν κερδίσει τὴ συμπάθεια τῆς κόμισσας Armansperg, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι πίστευε ὅσα οἱ δύο ἀδελφοὶ ἰσχυρίζονταν γιὰ τὴν καταγωγή τους. Ἔτσι ἀπὸ τίς τέσσερις κόρες τοῦ ἀντιβασιλέως, ἡ πρωτότοκη Λουίζα ἔλαβε ὡς σύζυγο τὸν Στέφανο Καντακουζηνό, τὸν μεγαλύτερο ἀπὸ τοὺς δύο, καὶ ἡ δευτερότοκη Σοφία, τὸν Δημήτριο Καντακουζηνό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο σύντομα πῆρε διαζύγιο. Ἡ τρίτη, ἡ Καρολίνα, πῆρε ὡς σύζυγο Πρῶσο βουλευτὴ καὶ ἡ ὑστερότοκη Μαρία Γερμανὸ δάσκαλο. Γυρίζοντας ἡ Λουίζα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη προσβλήθηκε ἀπὸ τύφο, τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τὸ 1835 ἐπιδημία

α

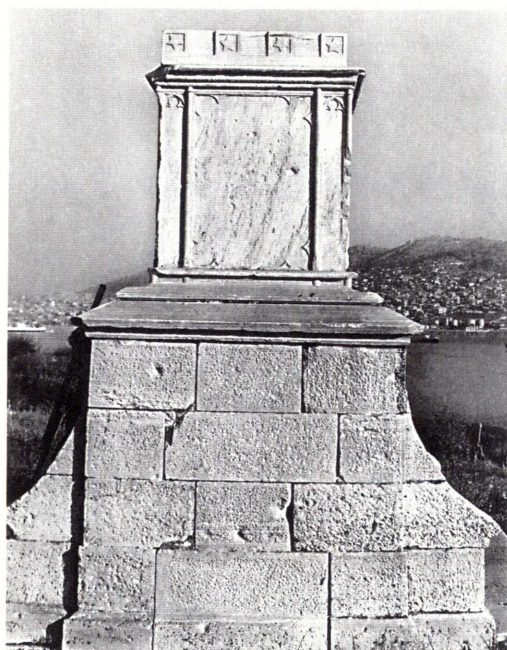

β

γ

δ

Τὸ μνημεῖο τῆς Λουίζας
Arpansperg. α. Βόρεια καὶ
ἀνατολικὴ ὄψη. β. Νότια
(κύρια) ὄψη. γ. Βόρεια
ὄψη. δ. Ἀνατολικὴ ὄψη.

Το μνημείο της Λουίζας Armansperg. Δυτική όψη.

γενική καὶ πέθανε σὺς 11 Σεπτεμβρίου 1835 στὸ καράβι ποὺ βρισκόταν σὲ καραντίνα, ἀνάμεσα στὴν Σαλαμίνα καὶ τὴν Ψυττάλεια, ὅπου καὶ τάφηκε γιὰ εὐνόητους λόγους. Ὁ τάφος τῆς κατασκευάστηκε μεγαλοπρεπῆς καὶ πολυτελῆς, ὑποθέτω σύντομα μετὰ τὸν θάνατό τῆς⁴. Ὁ ἀντιβασιλεὺς καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸ 1837.

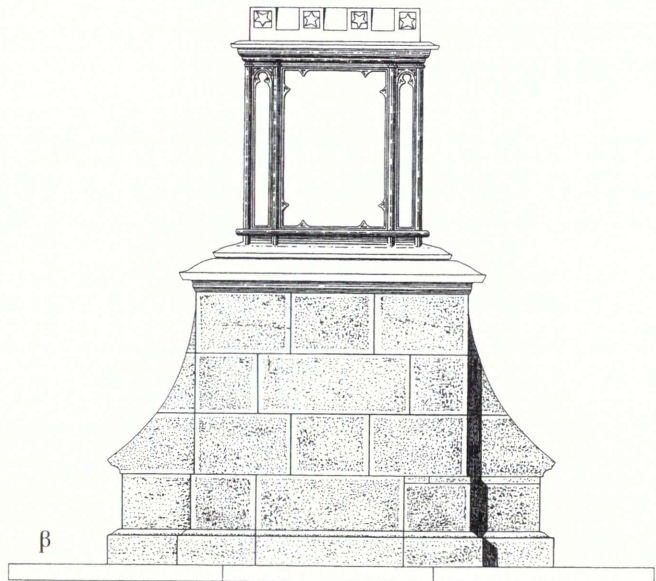
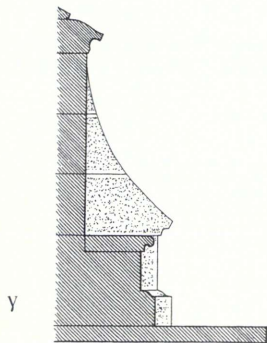
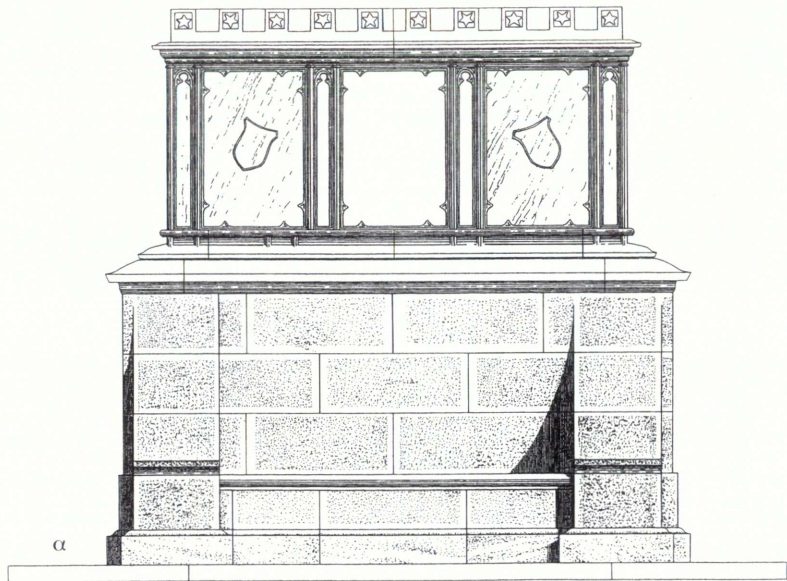
Ὁ τάφος ἀποτελεῖται ἀπὸ κρηπίδα ὀρθογώνια, χαμηλότερη στὴ ΝΔ. πλευρὰ καὶ ὑψηλότερη στὴ ΒΑ. γιὰ τὴ δημι-

ουργία της οριζόντιας εὐθυνηρίας πάνω στήν ὁποία ιδρύθηκε τὸ μνημεῖο. Ἀκολουθεῖ τὸ κάτω μέρος τοῦ μνημείου τὸ ὁποῖο ἔχει μῆκ. 3.17 μ. καὶ πλ. 1.63 μ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε δόμους πειραϊκοῦ λίθου, συνολικοῦ ὕψους 1.59 μ., ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ δύο πρῶτοι ἐξέχουν πρὸς τὰ ἔμπρὸς κατὰ 0.37 μ. καὶ σχηματίζουν στὶς δύο μακρὲς πλευρὲς θρανίο, ποὺ ἐπιστέφεται στήν ἐξοχή του μὲ δωρικὸ κυμάτιο, ἐνῶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν πρῶτο δόμο πρὸς τὸν δεύτερο γίνεται μὲ κοιλόκυρτο κυμάτιο. Τὸ θρανίο δὲν καταλαμβάνει ὁλόκληρο τὸ μῆκος τοῦ μνημείου ἀλλὰ μόνον χῶρο πλ. 1.92 μ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χώρου ποὺ ἀπομένει ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀνάστροφους κιλλίβαντες πάχ. 0.47 μ., οἱ ὁποῖοι ἐνῶ στὸ κάτω μέρος τους, στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιφάνειας τοῦ θρανίου, ἐξέχουν ἀπὸ τὴν κατακόρυφο τοῦ μνημείου 0.47 μ., ὅσο καὶ τὸ πάχος τους, στὸ ἄνω τέρμα τους, λίγο χαμηλότερα ἀπὸ τὸ γεῖσο, παύουν ἐντελῶς νὰ ἐξέχουν, σχηματίζουν δηλαδὴ τμήμα κύκλου ὁ ὁποῖος στὸ ἀνώτερο σημεῖο τοῦ μνημείου ἐφάπτεται μὲ αὐτό. Οἱ κιλλίβαντες αὐτοὶ στὸ κατώτερο καὶ πλέον ἐξέχον σημεῖο τους σχηματίζουν στενὸ ἄβακα ὕψους 0.04 μ. καὶ εὐθύς κοῖλο κυμάτιο. Ἀκολουθεῖ τὸ γεῖσο μὲ εἶδος δωρικοῦ κυματίου στὸ κάτω μέρος του καὶ κυματοειδοῦς στὸ ἄνω.

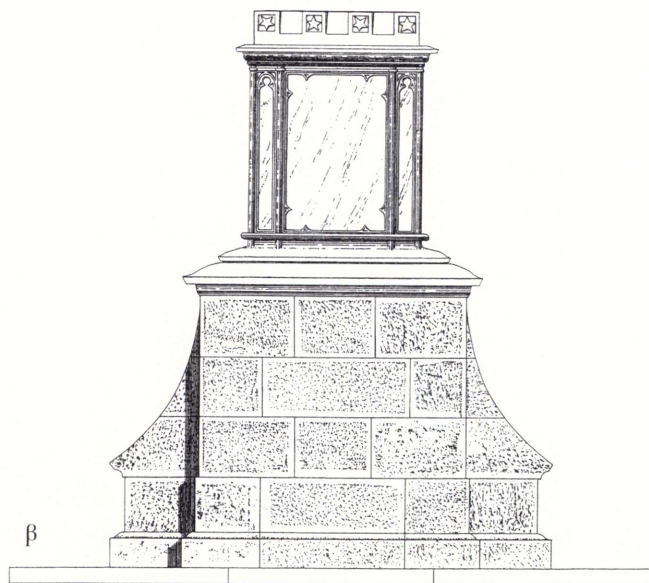
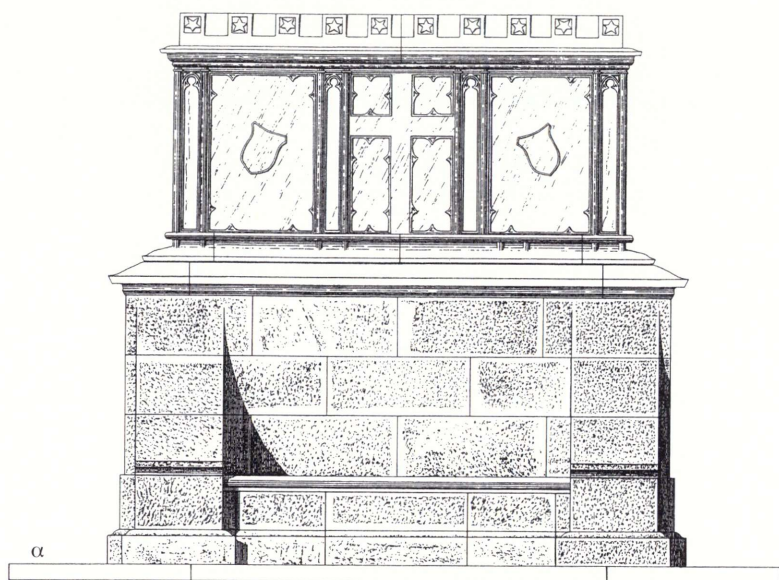
Πάνω στὴ βάση ποὺ περιγράφηκε βρίσκεται μαρμάρινη σαρκοφάγος ὕψ. 1.39 μ., πλ. 0.91 μ. στὸ ὑψηλότερο σημεῖο της, 1.12 μ. στὸ γεῖσο, 0.95 μ. στὸ σῶμα καὶ 1.28 μ. στὸ κάτω εὐρύτερο σημεῖο. Τὸ μῆκος της εἶναι 2.44, 2.50, 2.66 καὶ 2.82 μ. στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα τῶν μακρῶν πλευρῶν.

Οἱ στενὲς πλευρὲς φέρουν στὸ ἀνώτερο τμήμα τους, μέσα σὲ φατνώματα, ἀπὸ τέσσερα ἀνάγλυφα ἀστέρια καὶ οἱ μακρὲς ἀπὸ δέκα. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς σαρκοφάγου χωρίζεται καὶ αὐτὴ σὲ φατνώματα, οἱ στενὲς σὲ τρία, δύο πολὺ στενὰ καὶ ἓνα εὐρὺ καὶ οἱ μακρὲς σὲ ἑπτὰ, τρία εὐρύτερα ἀνάμεσα σὲ τέσσερα στενά.

Τῆς ΒΑ. πλευρᾶς τὰ μεγάλα φατνώματα φέρουν τὸ μεσαῖο ἀνάγλυφο σταυρό, τὰ ἀκραῖα ἀνάγλυφα ἀσπίδα. Στὴ ΝΔ. λείπει ὁ σταυρὸς καὶ στὴ θέση του εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιτύμβια

α. Νότια (κύρια) ὄψη, β. πλάγια δυτική καὶ γ. τομὴ τοῦ μνημείου τῆς Λουίζας Argmansperg.

α. Βόρεια ὄψη καὶ β. πλάγια ἀνατολική τοῦ μνημείου τῆς Λουίζας Armansperg.

έπιγραφή. Ἐμμετρὲς ἐπιγραφές εἶναι χαραγμένες ἐπίσης στῆ ΒΔ. καὶ τῆ ΝΑ. πλευρά.

Ἡ ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ χαραγμένη γερμανικὰ εἶναι τοῦτη:

Luise
Fürstin Kantacuzimos,
geboren
Graefin von Armansperg

Ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα τῆς ΒΔ. πλευρᾶς σώζονται λίγοι στίχοι, ἐνῶ τῆς ΝΑ. ἔχει ἐντελῶς ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ θαλασσινοῦ ἀλατιοῦ. Τὸ κείμενό τους ἀποκαθίσταται, τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸ ἐλεγεῖο γιὰ τὸν θάνατο τῆς Λουίζας τοῦ Παναγιώτη Σούτσου, ποῦ ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ⁵, τοῦ δευτέρου ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἄντ. Ἄ. Μιαούλη τοῦ 1878, ὁ ὁποῖος περιγράφει τὴ διαμονή του στὴν Ψυττάλεια⁶. Στῆ ΝΑ. πλευρὰ λοιπὸν ἦταν χαραγμένο τοῦτο τὸ ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖο εἶχε διαβάσει καὶ ὁ Ἄντ. Μιαούλης:

Κάτοικε τῶν χρυσοῶν ἄστρων
καὶ τῆς γῆς μας ὁδοιπόρε!
3 *μὴ ἀνάξιαί σου ἦσαν*
τῆς γῆς ταύτης ὄλ' αἱ χῶραι
κ' εἰς τὴν πρώτην σου πατρίδα,
6 *εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβης;*

Στῆ ΒΔ. πλευρὰ ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα ποῦ παραθέτω, κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Ἄντ. Ἄ. Μιαούλη, σώζονται ἀκόμη σχεδὸν τέσσερις στίχοι (2-5). Δὲν περιέχονται στὸ ἐλεγεῖο τοῦ Παναγιώτη Σούτσου. Φαίνεται ὅτι ὁ ποιητὴς τοὺς συνέθεσε μόνο γιὰ νὰ χαραχθοῦν:

Εἰς μίαν πέτραν ὅπου τρόμον
προξενεῖ τὸ κάθε βῆμα
3 *ὅπου δὲν ἐκτίσθη οἶκος*
οὐδ' ἐσκάφη ποτὲ μνήμα,
στὸ νηοὶ τῆς Ψυτταλείας
6 *πεπρωμένον ἐκεῖ ἦταν*
νὰ σκεπᾶσ' ὀλίγον χῶμα
τὴν τειάρτην τῶν Χαρίτων

- 9 καὶ μελλόπαστός της μόλις
 δύο μῆνας ἀναιέλλων
 νὰ βεσθῆ κρημνισθεὶς μέσα
- 12 σὰς ἀγκάλας τῶν σκοπέλων.

Ἡ Λουίζα φαίνεται πὼς περίμενε παιδί, ὅπως ἀφήνεται νὰ ἐννοηθεῖ στὸ δευτέρο ἐπίγραμμα. Ἡ λέξη *μελλόπαστος*, πλασμένη ἀπὸ τὸν Παναγ. Σοῦτσο, δὲν ἀποθησαυρίζεται ἀπὸ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη στὸ λεξικό του (*Συναγωγή Νέων Λέξεων*). Παραθέτει ὅμως ὁ Κουμανούδης λέξεις ὁμοίας σύνθεσης, *μελλόβεστος* (λαμπάς), *μελλόσεπιος* (ἄναξ), *μελλότοκος* (παῖς). Περισσότερες εἶναι οἱ ἀρχαῖες λέξεις μὲ τὸ ἴδιο πρῶτο συνθετικό.

Οἱ Χάριτες, κόρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρυνόμης, ἦσαν τρεῖς κατὰ τὸν Ἡσίοδο (*Θεογονία* 907-909), τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκδοχὴ ἔγινε γενικῶς δεκτὴ:

Τρεῖς δὲ οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους,
 Ὀκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα,
 Ἀγλαΐην τε καὶ Εὐφροσύνην Θαλίην τ' ἐρατεινήν·

(Ἡ Εὐρυνόμη, ἡ κόρη τοῦ Ὀκεανοῦ, μὲ τὴ γοητευτικὴ ὁμορφιά, τοῦ γέννησε [τοῦ Διὸς] τρεῖς κόρες, τὶς Χάριτες μὲ τὰ ὠραῖα μάγουλα, τὴν Ἀγλαΐα, τὴν Εὐφροσύνη καὶ τὴν ἐράσμια Θάλεια).

Σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἢ σὲ ἀρχαῖες τοπικὲς παραδόσεις, μνημονεύονται ἄλλα ὀνόματα Χαρίτων, ἄλλος ἀριθμὸς τους καὶ διαφορετικοὶ γονεῖς.

Ἡ Λουίζα ἦταν γνωστὴ στὴν περιορισμένη κοινωνία τῆς Ἀθήνας. Στὸ σπύι τους σύχναζαν οἱ κυβερνητικοὶ ἀξιωματοῦχοι, οἱ λόγιοι, οἱ ἀγωνιστές, οἱ ξένοι σημαίνοντες ἐπισκέπτες. Φυσικὸ ἦταν ὅτι ὁ γάμος τῆς ἀποτέλεσε κοσμικὸ γεγονός καὶ ὁ θάνατός τῆς προκάλεσε αἴσθησι. Ἡ σύνθεσι τοῦ ἐλεγείου ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Σοῦτσο, ἔργο ποῦ δὲν μνημονεύεται στὶς γραμματολογίες οὔτε περιλαμβάνεται στὶς ἀνθολογίες, ἀνήκει στὶς συνήθειες τοῦ 19ου αἰ. Παρὰ τὴ μέτρια ἀξία του, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν διηγηματικὸ του χαρακτήρα, γιὰ τὸν μελαγχολικὸ του λυρισμὸ, γιὰ τὴν κομψότητα τῆς γλώσσας καὶ τοῦ ὕφους καὶ γιὰ τὶς ὠραῖες εἰκόνες ποῦ

δημιουργούνται με τούς στίχους. Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ ἐλεγείου θυμίζει λίγο τὸν στίχο τοῦ Καβάφη Ἡ περασμένες μέρες πίσω μένουν (Κεριά).

*Αἱ ἡμέραι φεύγουν· μίαν διαδέχεται ἡ ἄλλη.
Ἄλλ' ἀπὸ τὰ ὄμματά μας
Τὰ οὐράνια δὲν φεύγουν καὶ γλυκύτατά σου κάλλη·
Κ' εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας λάμπεις ὡς ὁ ἄθραυστος ἀδάμας.*

*Εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας λάμπει τὸ ἀγγελικόν σου ἦθος·
Κ' οἱ κυματισμοὶ τῆς αὔρας
Λευκὲ κύκνε! εἰς τ' ὠραῖον καὶ δροσόκρινόν σου σῆθος
Παίξουν ἔτι ὀσὰς πλεξίδας τὰς ἐντόδεις σου καὶ μαύρας.*

*Σ' ἐνθουμούμεθα ὁπόταν εἰς τὰ φῶτα τῆς ἐσπέρας
Κ' εἰς τὸ πατρικόν σου δῶμα
ὑπεδέχεσο τοῦ Ἔθνους τοὺς προμάχους καὶ πατέρας
Μὲ παρθενηκὴν τὴν χάριν, μὲ γλυκύφωνον τὸ στόμα.*

*Τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ Ἔθνος εἰς τῆς γλώσσης μας τὴν γνῶσιν
Θήλασας ὧ σεμνῇ νέα,
Κ' ἐκ τῶν βιβλίων μας καὶ κλίσιν δι' ἡμᾶς ἠντιλησας τόσην
Συλλαβίζουσα τὰ ἔργα τῆς Ἑλλάδος τὰ γενναῖα.*

*Πλὴν ὠφέλησεν ἡ τόση τῶν ἠθῶν σου κοσμιότης;
Φεῦ! ὡς δύο ἀνγῆς κρίνοι
Ἔπεσαν μεμαραμένα καὶ τὸ κάλλος κ' ἡ νεότης,
Καὶ πρὶν λάμπης ἀπὸ νέφη ἐσκεπάσθης ὡς Σελήνη!*

*Εἰς τὸν πατρικόν σου οἶκον καὶ χοροὶ καὶ μελωδίαί
Κ' ἀσπασμοὶ μητρὸς σ' ἐξύπνων.
Διακόπτουν τῆς θαλάσσης αἱ βοαὶ κι' αἱ τρικυμῖαι
Εἰς ἐρήμην τὰρα νῆσον τὸν βαθυτάτον σου ὕπνον.*

*Τὸν πατέρα σου καλύπτει μακροῦ πένθους μαύρη σκέπη,
Καὶ μὲ τεθλιμμένην φρένα
Μένει τώρα, ὡς δρυς ἥτις σὶδὸ φθινόπωρόν της βλέπει
Τὰ μούσᾳ της φύλλα γύρω εἰς τὸ ἔδαφος ῥιμμένα.*

Δὲν μὲ λέγεις εἰς τί βάθος ὑπεκρύπτετο συννέφων
 Κεραυνὸς φρικώδης τόσον!

Ἄετοῦ μακρόθεν βλέμμα πρὸς τοὺς νεοσσούς του σιρέφων,
 Ὁ πατήρ σου σ' ἐκαρτέρει, ὡς τοῦ στήθους του τὴν δρόσον.

Ἐκ Βοσπόρου πρὸς Ἀθήνας ταχὺς ἄνεμος σ' ὠδήγει.
 Πλὴν μὲ τὰ περ' ἀνοιγμένα

Καὶ ὁ θάνατος μὲ τάχος σὶα πελάγη σ' ἐκνήγει,
 Καὶ εἰς ἄλλον ἀντὶ τούτου σὲ ὠδήγησε λιμένα.

Κάτοικε τῶν χρυσῶν ἄστρων καὶ τῆς γῆς μας ὁδοιπόρε
 Σήμερον ποῦ ταξιδεύεις;

Μὴν ἀνάξιαί σου ἦσαν τῆς γῆς τούτης ὄλ' αἱ χῶραι
 Καὶ εἰς τὴν πρώτην σου πατρίδα εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβης;

Εἰς μαγευτικὰς ἐσπέρας ὅταν ἄστρα χρυσωμένα
 Τὸν ὀρίζοντα λαμπρύνουν

Τὸ λαμπρότερόν του ἄστρον δὲν θὰ παριστᾷ ἐσένα;
 Κ' εἰς τὰ ᾧτά μας αἱ αὔραι τὴν φωνήν σου δὲν θὰ χύνουν;

Εἰς τοὺς κόλπους τοῦ πατρός σου ἡ μελωδικ' ἦσσαν λύρα
 Ἦτις πρὶν γλυκὰ ἠχήσῃ,

Μὲ χορδὰς θρανομένας μένει στοῦ καθαριοῦ τὴν χεῖρα,
 Καὶ φιθυρισμὸς ζεφύρου ὅστις παύει πρὶν ἀρχίσῃ.

Τ' ὄνειρον ἦσσαν ἐκεῖνο τῆς ἔαρινῆς ἐσπέρας
 Ὅποῦ τόσον μᾶς μαγεύει

Εἰς τὸ λυκανγὲς τοῦ βίου, εἰς τὰς πρώτας μας ἡμέρας,
 Καὶ τὸν νοῦν στιγμὰς ὀλίγας μὲ χρυσὰς σκιὰς σαλεύει.

Τὰς φῶδάς μου ὄλας νέα! ἔφαλλες μὲ γλυκὸ στόμα·
 Δὲν θὰ ψάλης αὐτὴν μόνον.

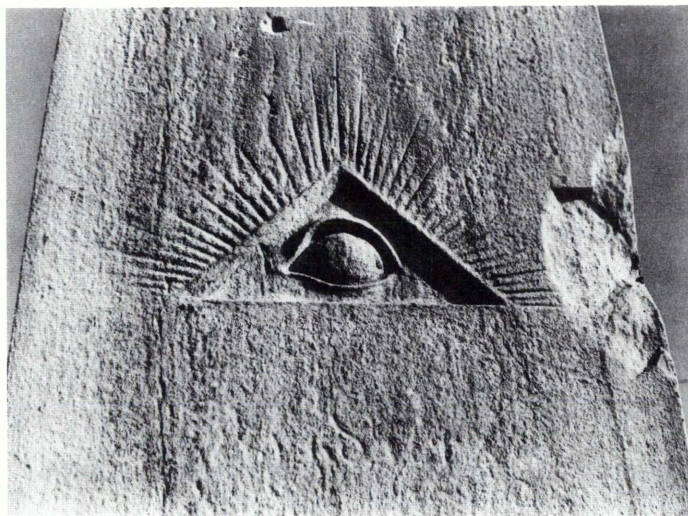
Πλὴν τ' ἀγγελικά σου χεῖλη μελωδίας των ἀκόμα
 Θέλουν χύνει μετ' ἀγγέλων ὑπεράνω τῶν αἰώνων.

Ὡς νεκροταφείου κώδων, τάφον χύνω μελωδίας,
 Καὶ ὑψοῦνται οἱ ψαλμοί μου

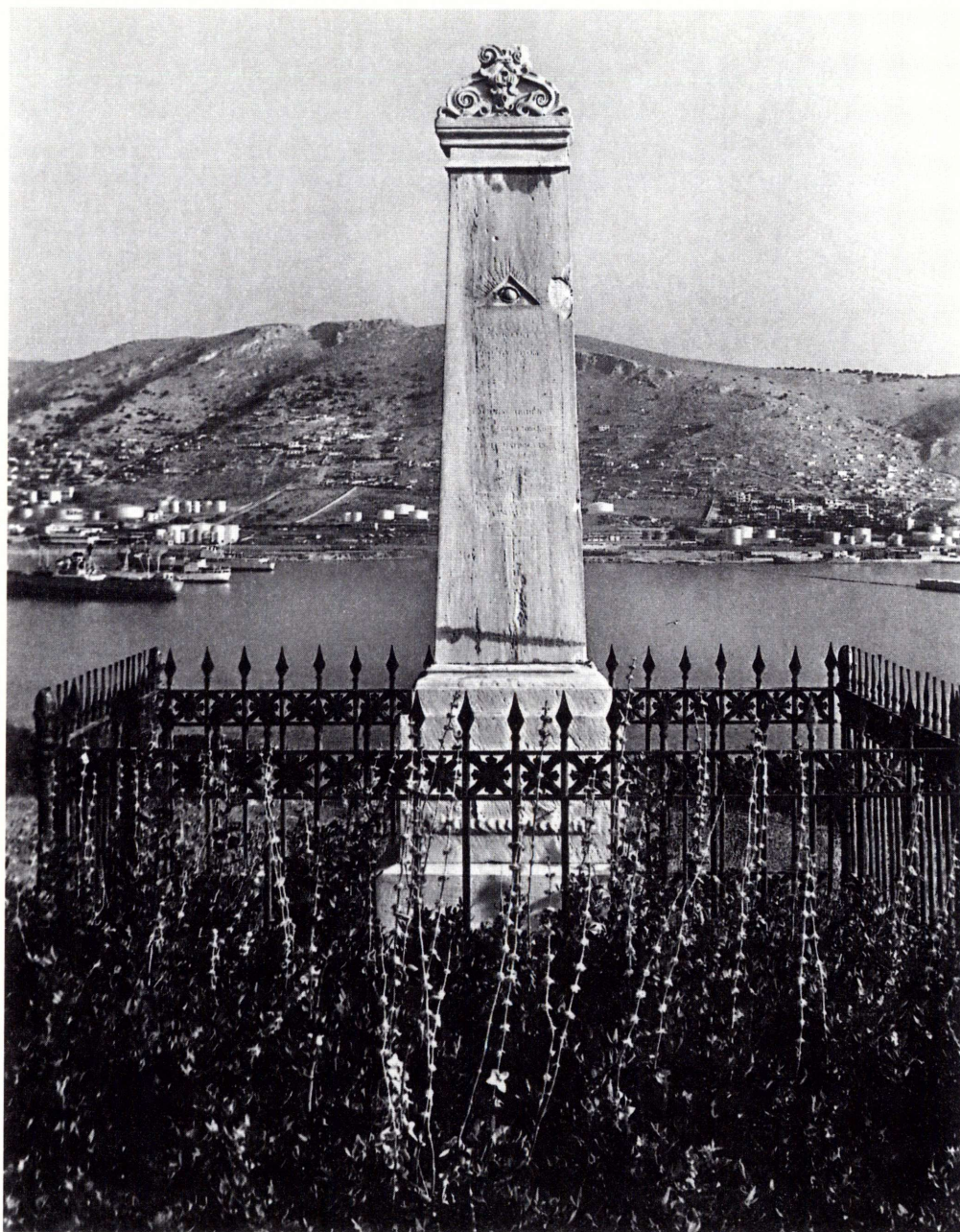
Εἰς τὰς θείας σου Λουίζα κ' αἰθερίους κατοικίας,
 Ὡς θυμίαμα λιβάνου εὐωδίας νεκρωσίμου.

ΤΑΦΟΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ. Σὲ μικρὴ ἀπόσταση πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ σώζεται, περιβαλλόμενη ἀπὸ σιδερένιο κιγκλί-
δωμα, ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο ὕψ. 3.27 μ.
μὲ τὴ βάση της.

Ἡ βάση εἶναι τρίβαθμη. Ἡ πρώτη βαθμίδα ἔχει ὕψ. 0.245 μ., μῆκ. 1.11 μ. καὶ πλ. 0.89 μ., ἡ δεύτερη ἔχει ὕψ. 0.26 μ., μῆκ. 0.86 μ. καὶ πλ. 0.66 μ. καὶ ἡ τρίτη ἔχει ἀντίστοιχες διαστάσεις 0.49, 0.72 καὶ 0.52 μ. Στὴν τρίτη αὐτὴ βαθμίδα ὑπάρχει, στὴ μακρὰ πλευρὰ ἀνάγλυφο ἰσσιοφόρου ποῦ βυθίζεται στὰ κύματα. Πάνω στὴν τρίτη βαθμίδα ὑπάρχει ἡ ιδιαίτερη βάση τῆς στήλης, πλίνθος ὕψ. 0.085 μ., μῆκ. 0.64 μ., πλ. 0.44 μ., ἡ ὁποία ἀκολουθεῖται ἀπὸ κοιλόκυρτο κυμάτιο, σπείρα καὶ στενὴ ταινία, ὀλικοῦ ὕψους 0.17 μ. Ἡ στήλη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν κορμό, ὕψ. 1.76 μ. (στὸ ἀνώτερο μέρος φέρει σπείρα), πλ. κάτω 0.50 μ., πάχ. 0.29 μ., ἄνω πλ. 0.40 μ., πάχ. 0.25 μ. Καὶ στὶς δύο κύριες πλευρὲς της φέρει μέσα σὲ ἔγκοιλο ἰσοσκελὲς τρίγωνο ἀπὸ τὶς ἴσες πλευρὲς τοῦ ὁποίου ξεπηδοῦν ἀκτίνες, μάτι πλήρως ἐργασμένο ἀπὸ ἀνατομικὴ ἄποψη. Κάτω

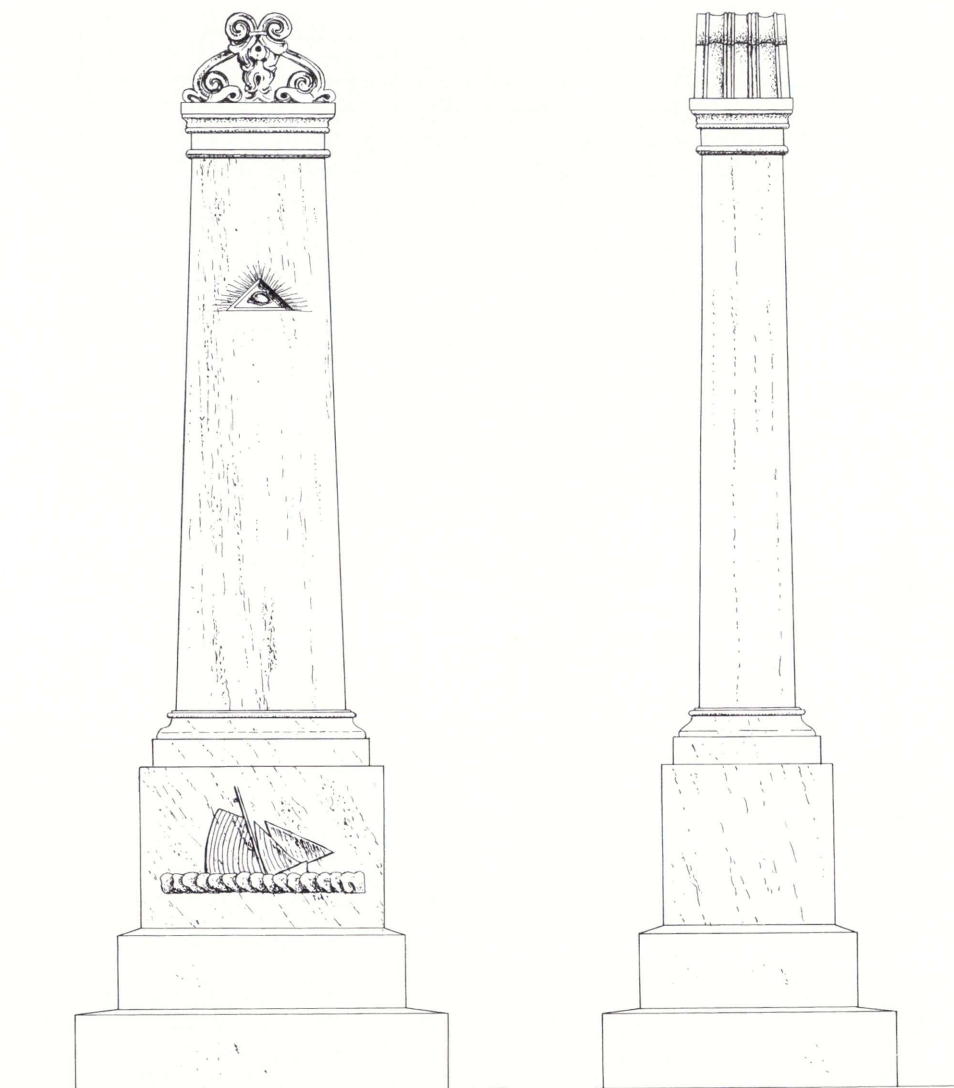
Τὸ ἀνάγλυφο ἀριστερὸ μάτι στὴ στήλῃ τοῦ ἀγνώστου ναυτικοῦ.

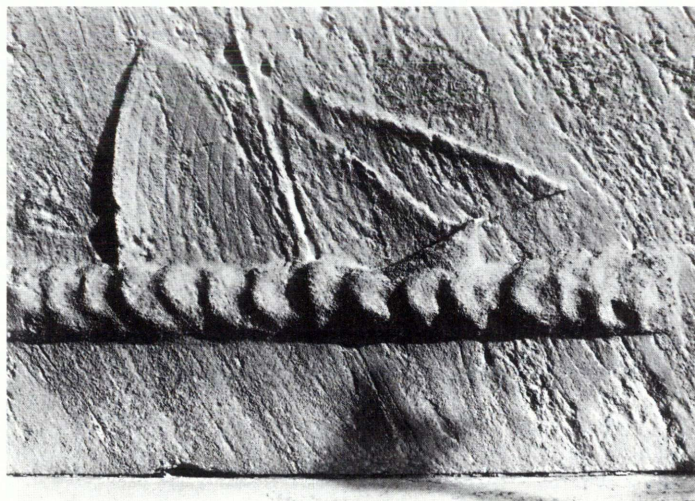
Ἐπιτύμβια στήλη σὲ τάφο ἀγνώστου ναυτικοῦ. Στὸ βάθος τὸ Αἰγάλεω ὄρος.

Ἡ ἐπιτύμβια στήλη σὲ τάφο ἀγνώστου ναυτικοῦ.

Ἐπιτύμβια στήλη ἀγνώστου ναυτικοῦ με ἀνάγλυφο μάτι στὸν κορμὸ καὶ πλοῖο πὸ βυθίζεται στὴ βάση.

Ἀνάγλυφο πλοῖο πού βυθίζεται σὲ τάφο ἀγνώστου ναυτικοῦ.

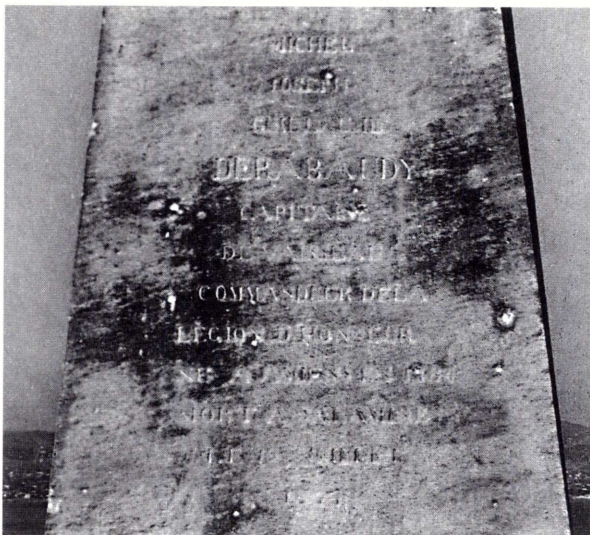
ἀπὸ τὸ μάτι, στὴν ἀνατολικὴ ὄψη τῆς στήλης, σώζονται λείψανα ἐπιτάσιχης τουλάχιστον ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποία δὲν μπορέσα νὰ διαβάσω. Πιθανῶς εἶναι ρωσικὴ.

Τὴ στήλη ἐπιστέφει ἐπίκρανο ἀπὸ ἄλλο κομμάτι μαρμάρου, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ σπεῖρα, κοιλόκυρτο κυμάτιο, ἄβακα καὶ δύο διπλοὺς συστρεφόμενους ἔλικες, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὑπάρχει ἀνθέμιο. Ἡ στενὴ ἄνω πλευρὰ τοῦ ἀνθεμίου εἶναι κατεργασμένη καὶ κοσμεῖται μὲ συνεχεῖς σπεῖρες καὶ τροχίλους.

Τρεῖς τάφοι ἀκόμη ξένων ναυτικῶν βρίσκονται στὴν Ψυττάλεια, στὸ ἀνώτερο μέρος τῆς χερσονήσου ὅπου ἔγιναν οἱ ἀνασκαφές. Διατηροῦνται καὶ τὰ ἐρείπια τέταρτου, κατεστραμμένου σχεδὸν ἐντελῶς, τοῦ ὁποίου δὲν βρέθηκε στήλη ἢ ἐπιγραφή. Ἴσως εἶναι τὸ ὀρθογώνιο θεμέλιο τὸ ὁποῖο ὁ Ross ἀπέδωσε στὸ τρίπαλο.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ MICHEL JOSEPH GUILLAUME DE RABAUDY. Είναι ο παλαιότερος, μετά της Λουίζας, και αποτελείται από σχεδόν τετράγωνη κτιστή βάση, ύψ. 0.76 μ. και πλευρᾶς 1.42 μ., ἡ ὁποία ἐπιστέφεται ἀπὸ ἄβακα, ύψ. 0.14 μ. και πλευρᾶς 1.64 μ. Ἡ βάση στηρίζεται σὲ ὑπόβαθρο, τὸ ὁποῖο ἐξ αἰτίας τῆς κλίσης τοῦ ἐδάφους στὴ μία πλευρὰ ἔχει μία βαθμίδα, στὴν ἄλλη εἶναι δίβαθμη και στὴν τρίτη τρίβαθμη. Πάνω στὴ βάση εἶναι ἰδρυμένη πυραμιδοειδῆς στήλη ύψ. 3.60 μ., κατασκευασμένη ἀπὸ τέσσερις ὀρθοστάτες ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο, πλευρᾶς κάτω 1.12 μ. και στὴν κορυφῆ 0.35 μ. Στὴ μία πλευρὰ τῆς εἶναι χαραγμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

*Michel
Joseph
Guillaume
de Rabaudy
capitaine
de vaisseau,
commandeur de la
Legion d'Honneur,
né à Amiens en 1784
mort à Salamine
le 10 juillet
1837.*

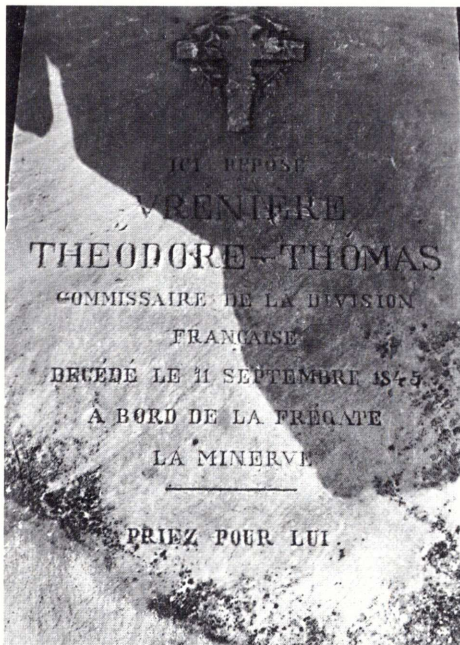
Ἡ ἐπιγραφή τοῦ μνημείου τοῦ Michel Joseph Guillaume de Rabaudy.

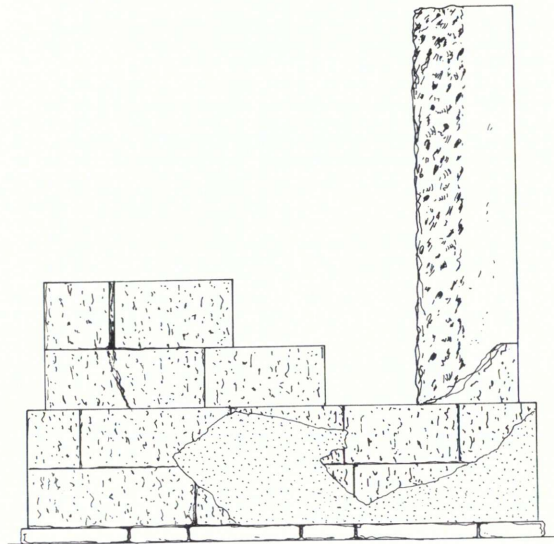
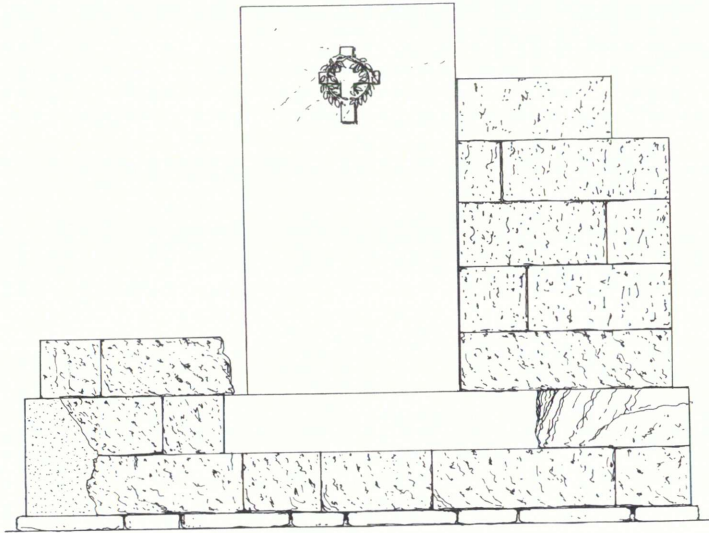
Τὸ μνημεῖο τοῦ Michel Joseph Guillaume de Rabaudy.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΟΡΕ ΘΟΜΑΣ ΒΡΕΝΙΕΡΕ. Είναι τρίτος χρονολογικῶς καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα κτιστὸ κύβο, ὁ ὁποῖος βρέθηκε ἐρειπωμένος καὶ ἀναστηλώθηκε. Ἔχει ὕψ. 1.385 μ., πλ. 1.67 μ. καὶ βάρθ. 1.18 μ. Στὸ μέσον τῆς ὄψης εἶναι ἐντοιχισμένη στήλη ὀρθογώνια ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο, ὕψ. 1.05 μ., πλ. 0.562 μ., πάχ. 0.20 μ. Στὸ ἄνω μέρος τῆς ἔχει ἀνάγλυφο σταυρὸ, στὸ μέσον τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει ἀνάγλυφο στεφάνι. Τὸ κείμενο τῆς, χαραγμένο μὲ κεφαλαῖα γράμματα, εἶναι τοῦτο:

*Ici repose
Vrénère
Théodore - Thomas
commissaire de la division
Française
décédé le 11 septembre 1845
à bord de la frégate
La Minerve.
Priez pour lui.*

Ἡ ἐπιγραφή τῆς στήλης τοῦ τάφου τοῦ Théodore Thomas Vrénère.

Ὁ τάφος τοῦ Théodore Thomas Vrenière.

Η ΣΤΗΛΗ ΤΟΥ SAMUEL PRAGG POLE. 'Ο νεώτερος ἀπ' ὄλους εἶναι ὁ τάφος τοῦ Samuel Pragg Pole, ὁ ὁποῖος δηλώνεται μὲ μαρμάρινη στήλη ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο, ἡμικυκλικὴ στὸ ἄνω μέρος, ὕψ. 2.12 μ., πλ. 0.66 μ. καὶ πάχ. 0.75 μ. 'Ο πρῶτος στίχος ἀκολουθεῖ τὴν καμπύλη τοῦ τόξου. Τὸ ἐπίγραμμα κάτω περιορίζεται ἀπὸ δύο εὐθεῖες ποὺ διακόπτονται στὸ μέσον μὲ μία σιγμή.

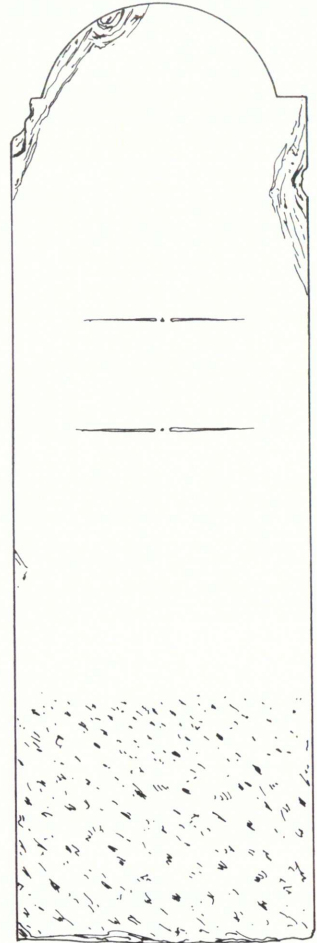
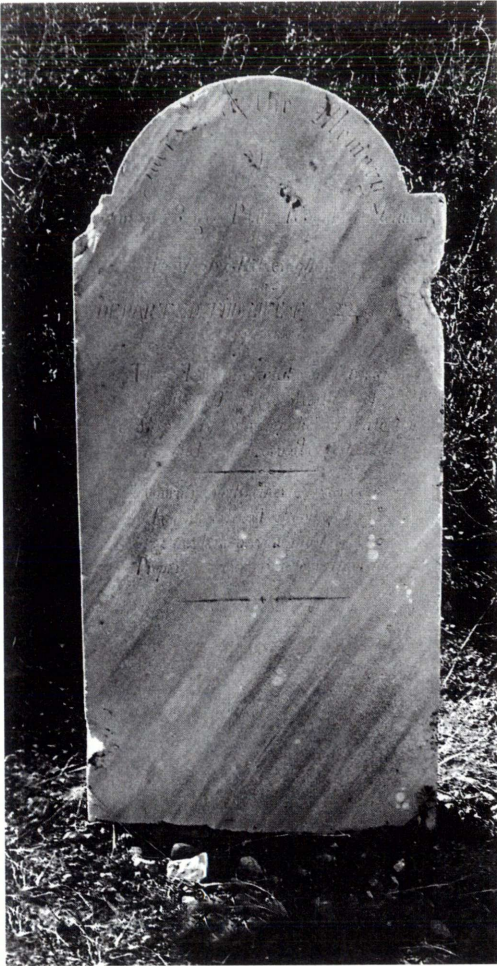
[*Raised*] *to the memory*
of
 [*S*]amuel Pragg Pole royal mariner
late of
H.M. ship Bellerephon
who
departed this life Feby 22nd 18[. .]
aged 15 years
This tablet is erected as a tribute
of respect by the marines of
the ship by whom he was highly
respected and deservedly esteemed

————— · —————
Mourn not my brother and sister dear
I am not dead but sleeping here
As I am, so you must be
Prepare yourselves to follow me

————— · —————

Βελλερεφῶν ὀνομαζόταν τὸ πλοῖο ποὺ μετέφερε τὸν Ναπολέοντα στὴν Ἀγία Ἐλένη. Εἶχε ναυπηγηθεῖ τὸ 1786, ἔγινε ναυτικὴ φυλακὴ τὸ 1815, μετονομάστηκε *Captivity* τὸ 1824 καὶ πωλήθηκε τὸ 1836. Δεύτερο πλοῖο μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ναυπηγήθηκε τὸ 1865, μετονομάστηκε *Indus III* τὸ 1904 καὶ χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐκπαιδευτικὸ καί, τέλος, πωλήθηκε τὸ 1922. Τρίτο πολεμικὸ πλοῖο μὲ τὸ ὄνομα Βελλερεφῶν ναυπηγήθηκε τὸ 1907, ναυμάχησε στὴ Γιουτλάνδη τὸ 1916 καὶ πωλήθηκε γιὰ παλιοσίδερα τὸ 1921.

Γιὰ νὰ ὀρισθεῖ ἂν τὸ πλοῖο στὸ ὁποῖο ὑπηρετοῦσε ὁ νεαρὸς Samuel ἦταν τὸ πρῶτο, πρέπει νὰ βρεθεῖ ὁ χρόνος τοῦ θανά-

Ἡ στήλη τοῦ τάφου τοῦ Samuel Pragg Pole.

του του, γιατί ἡ στήλη του εἶναι σπασμένη σὺν σημεῖο τῆς χρονολογίας. Ἐάν τὸ πλοῖο εἶναι ὁ πρῶτος Βελλερεφῶν, τότε ἡ στήλη χρονολογεῖται πρὸ τοῦ 1824, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στις σελίδες που προηγούνται εκτέθηκαν λίγα στοιχεία από όσα συνθέτουν την ιστορία και τη μορφή της Ψυττάλειας. Το νησί σήμερα δεν διατηρεί σχεδόν τίποτε από την αρχική του μορφή. Ίσως ακόμη δεν έχει εξισωθεί το ΒΑ. άκρο του, όπου ήταν ή είναι ο φάρος, το μνημείο της Λουίζας Armansperg (σήμερα θα λέγαμε Armansperg-Καντακουζηνού!) και το μνημείο του άγνωστου, ίσως Ρώσου, ναυτικού.

Όταν συζητήθηκε στο Ύπουργείο Πολιτισμού (ΚΑΣ), για πρώτη φορά, το θέμα έγκατάστασης στην Ψυττάλεια τών έργασιών βιολογικού καθαρισμού τών άκαθάρτων ύγρών τής Αθήνας, ήμουν Έφορος τών Αρχαιοτήτων Αττικής. Εισηγήθηκα, βεβαίως, άρνητικά, όχι μόνον λόγω τής ιστορικής σημασίας τού νησιού αλλά, διότι το νησί βρίσκεται πολύ κοντά στον Πειραιά και άποτελοΰσε, και άποτελεί, προέκτασή του. Είχα εκθέσει και προφορικώς τις άπόψεις μου, περισσότερες από μία φορές, στην τότε Ύπουργό Πολιτισμού Μελίνα

Άποψη τμήματος τής Ψυττάλειας πριν από την καταστροφή της.

Δέστρες-κανόνια στους βράχους της Ψυττάλειας.

Μερκούρη. Ἄρνήθηκε νὰ τὶς δεχθεῖ, γιὰ κομματικούς κυρίως λόγους. Ἐχοντας ἢ τότε κυβέρνηση τὴν ἔμμονη ἰδέα ὅτι τὸ ἐργαστήριο καθαρισμοῦ ἔπρεπε νὰ γίνῃ κάπου ἐκεῖ ὅπου κατέληγε ὁ ἀγωγὸς τῶν ἀκαθάρτων, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ σκεφθεῖ τοποθέτησή του σὲ σημεῖο ἄλλο, μακρινό, ὅπου δὲν θὰ ἔθιγε οὔτε ἱστορικὸ τόπο οὔτε θὰ προκαλοῦσε ἐνόχληση ἢ βλάβη σὲ περιοίκους. Τὶς ἴδιες ἀπόψεις εἶχα ἐκθέσει καὶ στὸν τότε Ὑπουργὸ Δημοσίων Ἔργων Ἀκη Τσοχατζόπουλο σὲ συνάντηση μαζί του.

Τὸ ἔργο ξεκίνησε μὲ μικρὲς φιλοδοξίες, τῆς χρήσεως ἐνὸς μικροῦ τμήματος τοῦ νησιοῦ ἀφοῦ, φυσικά, προηγουμένως τὸ τμήμα αὐτὸ χαμήλωνε καὶ ἐξισωνόταν. Μὲ τὰ χρόνια οἱ ἀνάγκες σὲ χῶρο μεγάλωσαν καὶ τὸ νησι ὀλόκληρο ἀφανίστηκε, τουλάχιστον αὐτὸ φαίνεται στὶς φωτογραφίες ποὺ δημοσιεύονται στὸν Τύπο.

Ἡ αὔξηση τῆς ἔκτασης τῶν ἐγκαταστάσεων δὲν φαίνεται νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν καλὴ λειτουργία τους καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τους. Εἶτε ἔλλειψη πρόβλεψης ὡς πρὸς τὸ ἀπα-

Άεροφωτογραφία της σημερινής Ψυττάλειας.

τούμενο μέγεθος των εγκαταστάσεων, είτε κακές μελέτες ως προς το έργο που θα παρήγαν οι εγκαταστάσεις αυτές, έχουν φέρει την Ψυττάλεια, τη σύγχρονη, σε συνεχή έπικαιρότητα.

ΕΥΔΑΠ: Φροντίδα ζωής για την Αττική

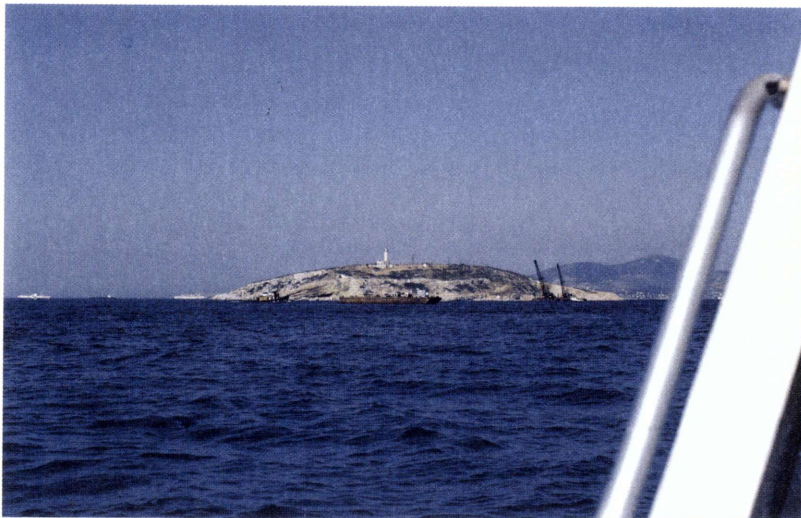
Άεροφωτογραφία της σημερινής Ψυτάλειας.

Είναι γνωστό ότι τα έργα αυτού του είδους έχουν ανάγκη από συνεχή αύξηση και επέκταση. Η Ψυτάλεια όμως είναι νησι και δεν μπορεί να αυξηθεί οσέ έκταση. Είναι βέβαιον ότι στα χρόνια που έρχονται θα έχει την μοίρα της χωματερής των Λιοσίων, δηλαδή θα παύσει να εκπληρώνει τόν σκοπό για τόν οποίο καταστράφηκε ένα ιστορικό νησί, συνδεδεμένο και αυτό με τούς Περσικούς πολέμους. Μαραθών, Σαλαμίς, Ψυτάλεια καταστράφηκαν με έξευτελιστικό τρόπο από τὰ μικροσυμφέροντα και τήν ιδιοτέλεια τών νεοελλήνων. Τis Θερμοπύλες, εὐτυχῶς, φρόντισε ὁ Σπερχειὸς νὰ τίς καλύψει. Οἱ Πλαταιῆς κάπως διατηροῦνται. Δέν πρέπει ὅμως νὰ εἴμαστε αισιόδοξοι διότι καὶ οἱ κηρύξεις ἔχουν, πάντα, ἕνα τέλος, ἐνῶ ἡ τάση τών ἀνθρώπων γιά πλοῦτο καὶ τών πολιτικῶν γιά διατήρηση τῆς ἐξουσίας δέν ἔχουν.

Εἶμαι, πιστεύω, ὁ τελευταῖος Ἕλληνας πού βάδισε στήν Ψυτάλεια ἔχοντας γνώση τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου καὶ συναίσθηση τῆς σημασίας του. Ἀκολούθησαν πολλοί, ἴσως χιλιάδες, με ἔρ-

Οί ναυτικές φυλακές στην Ψυττάλεια.

Ή Ψυττάλεια πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφή της.

γο τὴν καταστροφή του, πιστεύοντας ὅτι ὑπηρετοῦν σκοπὸ ὠφέλιμο, ἴσως μάλιστα παινεύονται γιὰ ὅ,τι ἔκαναν. Ὅπως δὴ ποτε κέρδισαν χρήματα ἀπὸ τὸν ἀφανισμό τοῦ νησιοῦ.

B.X.II.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Περικλέους Δ. Ρεδιάδου, *Ἡ ἐν Σαλαμῶνι ναυμαχία*² (ἐν Ἀθήναις 1911) (πρώτη δημοσίευση *Ἀρμονία* 1902).
 Karl J. Beloch, Die Schlacht bei Salamis, *Klio* 8, 1908, 477-486.
 Περικλέους Δ. Ρεδιάδου, Τίς ἢ νῆσος Ψυττάλεια, *ΑΕ* 1909, 45-56.
 Karl J. Beloch, Ψυττάλεια, *ΑΕ* 1910, 383-394.
 Perikles D. Rediades, Noch einmal Psyttaleia, *AM* 38, 1913, 31-36.
 N. G. L. Hammond, The battle of Salamis, *JHS* 76, 1956, 32-54 (μὲ τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία).
 N. G. L. Hammond, *A History of Greece* (1959) 241 κέ.
 A. R. Burn, *Persia and the Greeks* (1962) 472-474.
 C. Hignett, *Xerxes' Invasion of Greece* (1963) 397-402.
 W. K. Pritchett, *Studies in Ancient Topography*, Part I (1965) 94-102.
 C. W. Fornara, The hoplite achievement at Psyttaleia, *JHS* 86, 1966, 51-54.
 Erich Bayer, Psyttaleia, *Historia* 18, 1969, 640.
 Paul W. Wallace, Psyttaleia and the Trophies of the Battle of Salamis, *AJA* 73, 1969, 293-303, πίν. 65-66.
 N. G. L. Hammond, The battle of Salamis, *Cambridge Ancient History*² IV (1988) 569-590.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὰ σχέδια τῶν σελίδων 50-51, 59, 64 καὶ 66 ἔχουν γίνει ἀπὸ τὸν ζωγράφο κ. Κωστή Ἡλιάκη.

1. Ἀλκίφρονος ῥήτορος, *Ἐπιστολαὶ ἑταιρικά* [ἔκδ. Benner- Fobes, Loeb] IV 18, 11.

2. *Historia* 18, 1969, 640.

3. *Ἀναμνήσεις καὶ ἀνακρινάσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα* (μετ. Ἀ. Σπήλιου, Τολίδης 1976) 106.

4. Βλ. ἐπίσης Ἀ. Ρ. Ραγκαβῆ, *Ἀπομνημονεύματα Α'* 379.

5. *Δάφνη φίλου εἰς τὸν τάφον Λουΐζης Καντακουζηνῆς. Ἐλεγεῖον Παναγιώτου Σούτσου. Freundesthraene auf das Grab der Frau Fuerstin Louise Kantacuzenogeb. Graefin von Armanzperg. Elegie von Panago Soutzo* (Ἐκ τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας 1835).

6. Ἄντ. Ν. Μανίκη, Ὁ τάφος τῆς κόρης τοῦ Armanzperg εἰς τὴν Ψυττάλειαν, *Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας* 6 Φεβρ. 1938, 31-32, 40.

ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Στις 17 Ιανουαρίου 2005 εγκαινιάστηκε στο μέγαρο της Έταιρείας από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κύριο Κωνσταντίνο Στεφανόπουλο έκθεση φωτογραφιών με τίτλο «Πελοπόννησος 1910. Φωτογραφικές Μαρτυρίες». Η έκθεση έγινε δυνατή χάρη σε γενναία δωρεά του Ίδρύματος «Σταῦρος Σ. Νιάρχος» και τη βοήθεια του εταίρου αρχιτέκτονος κ. Βασίλη Σγούτα και του γιου του αρχιτέκτονος κ. Δημήτρη Σγούτα. Έκτέθηκαν 60 φωτογραφίες μεγάλου μεγέθους μνημείων της Πελοποννήσου από εκείνες που είχαν σταλεί στη Διεθνή Έκθεση της Ρώμης τοῦ 1911. Τῶν φωτογραφιῶν που ἐκτέθηκαν ἐκδόθηκε λεπτομερὴς κατάλογος, ὡς ἐπίσης ἐκδόθηκε καὶ κατάλογος ὅλων τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἐκθέσεως τῆς Ρώμης, τῶν κλασικῶν μνημείων, που φυλάσσονται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἐταιρείας. Τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια τῆς ἐκθέσεως εἶχε ἡ τεχνοκρικτὸς κυρία Ἐφη Ἀνδρεάδη καὶ τὴν ὀργάνωση καὶ συντονισμό ἡ Σύμβουλος κυρία Ντόρα Βασιλικῶ.

Τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας προσεφώνησε ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας μετὰ τὰ ἑξῆς:

«Μὲ τὴ σημερινή σας ἔλευση ἐδῶ ἐγκαινιάζετε ἐκτὸς ἀπὸ μία ἐκθεση καὶ μία νέα περίοδο στὴ ζωὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐνας ὀργανισμὸς 168 ἐτῶν μετὰ σκοπὸ τὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης φαίνεται ὅτι ἀποκτᾶ στὸ τέλος παραξενιὲς καί, στοὺς νεώτερους κυρίως, προκαλεῖ ἀνία. Πρόσφατες περιπέτειες ἐξάλλου γιὰ τίς ὁποῖες ἡ Ἐταιρεία ἦταν ἀναίτια, ἔδειξαν πὼς οἱ δύο περίπου αἰῶνες τοῦ βίου τῆς δὲν ἦσαν ἀρκετοὶ γιὰ νὰ εἶναι καὶ σήμερα ἀρκετὰ γνωστὴ καὶ νὰ ἔχει τὴν ἐκτίμηση τῶν πολλῶν. Ἴσως γιὰτὶ ἡ ἀθόρυβη μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ δημιουργία θεωροῦνται πράγματα παρωχημένα. Ὅπως οἴποτε δὲν προκαλοῦν εὐχαρίστηση.

Ἐπρεπε λοιπὸν ἡ ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς Ἐταιρείας νὰ γίνῃ οἰκεία σὲ εὐρύτερους κύκλους καὶ σιγὰ σιγὰ ὁ πραγματικὸς τῆς ρόλος στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος νὰ γίνῃ ἀντιληπτός. Γιατὶ ἐνῶ σχεδὸν συνεχῶς γράφονται τόσα γιὰ τίς νέες

ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεις, τὶς νέες ἐκθέσεις, τὶς νέες ἐκδόσεις, δὲν λέγεται σχεδὸν τίποτε γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἑταιρεία καὶ τὰ ἐπιτεύγματά της.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ δημιουργήθηκε εἶναι ἓνας ἀνεξάρτητος ἐπιστημονικὸς ὀργανισμὸς μὲ καθαρὰ λαϊκὴ βάση. Ἰδρύθηκε τὰ Φῶτα τοῦ 1837 ἀπὸ ἀγωνιστὲς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 ὅπως ὁ Ρήγας Παλαμῆδης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Αἰνιᾶνες, φιλολόγους συναγωνιστὲς τοῦ Κοραῆ ὅπως ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, Φαναριῶτες λογίους ὅπως ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, ποιητὲς ὅπως ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, τραπεζίτες ὅπως ὁ Γεώργιος Σταύρου, δικαστὲς ὅπως ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης, ἱεράρχες ὅπως ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ἱερολοχίτες στὸ Δραγατσάνι ὅπως ὁ Σταμάτιος Κλεάνθης καὶ ὁ Δρόσος Δρόσος. Σκοπὸς τους ἦταν νὰ συνδράμουν τὸ νεαρὸ κράτος στὴν ἀποκάλυψη καὶ μελέτη τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ νὰ δείξουν ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἦσαν ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν ποὺ δημιούργησαν αὐτὰ τὰ μνημεῖα.

Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ἔφερε σὲ πέρας ἡ Ἑταιρεία μὲ τὸν καλύτερο τρόπο καὶ τὸ συνεχίζει, τροποποιώντας ὅταν χρειάζεται τὸ πρόγραμμα δράσης της. Ἔτσι ἐδῶ καὶ 17 χρόνια ἀποφασίστηκε ὅτι οἱ ἀνασκαφὲς πρέπει νὰ περάσουν σὲ δεύτερη μοίρα, γιὰ τὴν οἱ σωστικὲς ποὺ κάνει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία εἶναι τόσες πολλές, ὥστε δὲν πρέπει νὰ προσθέτουμε καὶ ἄλλες. Ἀντιθέτως πρῶτο μέλημά μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ δημοσίευση παλαιῶν ἐρευνῶν, ὥστε ὅλα τὰ μνημεῖα ποὺ ἔχουν βρεθεῖ ἔως τώρα νὰ ἀποκτήσουν ἐπιστημονικὴ ὑπόσταση.

Γιὰ τὸν σχηματισμὸ αὐτῆς τῆς ὑπόστασης ἡ Ἑταιρεία μέσα σὲ 168 χρόνια δημοσίευσε 232 τόμους μονογραφιῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους τοὺς 126 μόνο τὰ τελευταῖα 17 χρόνια. Ἐξέδωσε ἀκόμη συνολικὰ 352 τόμους περιοδικῶν. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς δεκάδες χιλιάδες σελίδων τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος* καὶ τῶν *Πρακτικῶν* περιέχεται μία ἀνεκτίμητη γνώση τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἢ ὅποια δὲν εἶναι γνωστὴ στοὺς περισσότερους Ἕλληνες.

Οἱ ἀνασκαφὲς ποὺ ἔχει κάνει ἡ Ἑταιρεία ξεπερνοῦν τυπικῶς τὴ χιλιάδα· στὴν πραγματικότητα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογι-

σθει ὁ ἀριθμὸς τους, γιατί σ' αὐτὲς περιλαμβάνονται ὅλες οἱ μεγάλες, ὅπως τῆς Ἀκροπόλεως, ἢ τῆς Ἐπιδαύρου ποὺ ἔγινε σὲ τουλάχιστον 50 ἐτήσιες περιόδους, τῆς Ἐλευσίνας σὲ 43 περιόδους. Ἡ δική μου τοῦ Ραμνοῦντος κράτησε 31 ἐτήσιες περιόδους, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τέσσερις παλαιότερων ἀνασκαφῶν καὶ 27 δικές μου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀποτελεῖ τὴν κιβωτὸ ἀρχαιολογικῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος 17 δεκαετιῶν. Ἐκθέσεις, ἡμερολόγια, σχέδια, φωτογραφίες ἀνασκαφῶν καὶ εὐρημάτων βρίσκονται στοὺς χώρους τοῦ μεγάρου τούτου καὶ μαζί ἓνα ἀδιάσπαστο ἀρχεῖο ποὺ περιέχει ὅλη τὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογίας. Ὄνόματα θρυλικά, Πιττάκης, Ross, Ραγκαβῆς, Σλήμαν, Σταματάκης, Τσοῦντας, Καββαδίας, ξεπροβάλλουν μέσα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα. Τοὺς περισσότερους, ἀπὸ τὸν Παναγιώτη Σταματάκη ἕως τὸν Μανόλη Ἀνδρόνικο καὶ τὸν Σωτῆρη Δάκαρη, τοὺς παρακολουθοῦμε ἀπὸ νέους, νὰ ἀνδρώνονται καὶ νὰ ὀλοκληρώνουν τὸ ἔργο τους μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴ σκέπη τῆς Ἐταιρείας.

Ξαναγυρίζοντας σ' ἐκεῖνο ποὺ εἶπα στὴν ἀρχή, ὅτι ἡ Ἐταιρεία δὲν εἶναι γνωστὴ στοὺς πολλούς, κρίθηκε ὅτι γιὰ νὰ γίνῃ οἰκεία αὐτὴ καὶ τὸ ἔργο της καὶ στοὺς μὴ ἀρχαιολόγους, ἔπρεπε νὰ δημοσιοποιηθοῦν εὐρύτερα ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν συνιστοῦν, ἄγνωστα στοὺς σημερινούς ἀνθρώπους ἀλλὰ μέρος τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν παλαιῶν. Καὶ ἀρχίζουμε ἀπόψε.

Ἡ ἔκθεση τὴν ὁποία θὰ ἐγκαινιάσετε ἔχει ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ποὺ τὴν κάνουν νὰ ξεχωρίζει. Τὸ κύριο: εἶναι ἡ πρώτη ποὺ κάνει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μέσα στὰ 168 χρόνια τοῦ βίου της. Ἀκόμη, τὴ λαμπρύνει ἡ παρουσία σας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ χαρμόσυνο γεγονός καὶ αἴσιο οἰωνὸ ποὺ δείχνει ἔμπρακτο γι' αὐτὴν ἐνδιαφέρον τῆς Πολιτείας. Τὴν θεωροῦμε ἀκόμη ὡς τὸ ἐπισφράγισμα τῆς εὐμενοῦς γνώμης σας γιὰ τὴν Ἐταιρεία καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρωγῆς ποὺ τῆς παρέχετε.

Πρῶτος προστάτης τῆς Ἐταιρείας ὑπῆρξε ὁ βασιλεὺς Ὅθων, ὁ ὁποῖος ἐνέκρινε τὴν ἴδρυσή της καὶ παρακολουθοῦσε, ἕως τὸ τέλος τῆς βασιλείας του, τὸ ἔργο της μὲ ἐνδιαφέρον. Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης τὴν ὑποστήριξε καὶ τῆς ἔδωσε

τῆ δύναμη νὰ πραγματοποιήσει ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ὄραμά του γιὰ τὴν Ἀθήνα. Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ ὁ Γεώργιος Βιζυηνὸς ὑπῆρξαν ἐταῖροι τῆς. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ Νικόλαος Πολίτης, διετέλεσαν Πρόεδροί τῆς. Ἐνα παρελθὸν ὅμως ἀφιερωμένο στὴν Ἑλλάδα καὶ ἰσόμηκες σχεδὸν μὲ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις. Καθῆκον μας εἶναι νὰ συνεχίσουμε οἱ ἐπίγονοι, ὁ καθένας κατὰ τὸν τρόπο τῆς ἐποχῆς του, τὸ ἔργο ποῦ ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ θεμελίωσαν, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσουμε τὸ πνεῦμα του.

Ἡ ἀποψινὴ ἔκθεση γίνεται σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία φθείρεται μὲ πολλοὺς τρόπους τὸ πνευματικὸ περιεχόμενο τῶν μνημείων. Ἀπόψε τὸ παραβλέπουμε καὶ θυμόμαστε ὅτι τὰ μνημεῖα ποῦ θὰ ἰδοῦμε σὲ λίγο ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ τρεῖς γενιὲς ἀρχαιολόγων. Πρῶτῃ ἡ γενιὰ τοῦ Ἀγῶνος ποῦ τὴν ἐκπροσωποῦν ὁ Κυριακὸς Πιπτάκης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, δευτέρῃ ἡ γενιὰ τοῦ Στεφάνου Κουμανοῦδη καὶ τοῦ Παναγιώτη Σταματάκη καὶ τρίτῃ ἡ γενιὰ τῶν μεγάλων Ἐφόρων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ξεχωρίζουν ὁ Χρῆστος Τσοῦντας καὶ ὁ Παναγῆς Καββαδίας. Ἀπὸ τίς προσωπικότητες αὐτὲς φυσικὰ βρισκόμαστε πολὺ μακριά. Ἐχουν γίνει πολλά, ἔχει προστεθεῖ πολλὴ γνώση σὲ ὅσα ἐκεῖνοι μᾶς ἔδωσαν καὶ ἔχουν ἀλλάξει καὶ οἱ τότε ἀντιλήψεις γιὰ τὰ μνημεῖα.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία βρίσκεται μέσα στὰ πράγματα, παρακολουθεῖ μὲ προσοχὴ τίς μεταβολὲς στὴν κοινωνία, ἀκούει τὰ μόνιμα ἀνικανοποίητα ἐπιστημονικὰ αἰτήματα τῶν ἀρχαιολόγων, καὶ μεῖς οἱ παλαιοὶ τὰ εἴχαμε, καὶ συμμερίζεται τὴν ἀδυναμία τους νὰ πραγματοποιήσουν αὐτὰ ποῦ ὄνειρεύονται. Νιώθει ἡ Ἐταιρεία ὅτι τὸ καθῆκον τῆς εἶναι νὰ βρισκεται κοντὰ τους μὲ κάθε τρόπο καὶ λυπᾶται καὶ ἀπορεῖ διότι δὲν τὴν συνδράμουν σ' αὐτὴ τὴν προσπάθειά τῆς ὅσοι μποροῦν νὰ τὸ κάνουν.

Σήμερα προβάλλεται τὸ ἀξίωμα, ὅτι τὸ μνημειακὸ παρελθὸν πρέπει νὰ φθάσει ὡς τοὺς πολλοὺς χωρὶς πολὺ κόπο. Εἶναι σωστὸ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ συλλογισμοῦ ἀλλὰ λανθασμένος ὁ τρόπος ἐφαρμογῆς τοῦ δεύτερου. Στὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχουν τόσοι εἰδικοί γιὰ νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἐπιστῆμη καὶ συγχρόνως νὰ τὴ διδάξουν μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα. Ἄν αὐτοὶ

οι ειδικοί θελήσουν να κάνουν και τὰ δύο, κάτι θὰ εἶναι λειψό. Ἡ ἀποφυγὴ τοῦ κόπου γιὰ τὴν κατανόηση τῶν Ἀρχαίων εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος γιὰ τὴν παρερμηνεία τους. Οἱ Ἀρχαῖοι ἦσαν ἄνθρωποι ὅπως ἐμεῖς, πολύπλοκοι καὶ μὲ ἀνεπτυγμένα διάνοια. Ἡ προσπάθεια κατανόησής τους καὶ γνώσης τους μὲ τὴν ἐκλαΐκευση ἢ τὴν τεχνολογία, εἶναι προσβολὴ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς ἐμᾶς.

Λέγεται ὅτι ἡ Ἑταιρεία διακρίνεται γιὰ συντηρητισμὸ καὶ γιὰ ἔλλειψη ἰκανότητας προσαρμογῆς στὶς ἐπιταγὲς τῆς ἐποχῆς. Σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας δὲν εἶναι ἡ ἐκλαΐκευση τῶν γνώσεων ποὺ ὑπάρχουν, ἀλλὰ ἡ δημιουργία νέων γνώσεων, νέας ἐπιστήμης, καὶ ὄχι περιγραφή αὐτῆς ποὺ ὑπάρχει. Τὸ ἔργο τῆς ἐκλαΐκευμένης μετάδοσης τῶν γνώσεων τὸ κάνει, ἢ τὸ ἔκανε, τὸ σχολεῖο καὶ ἀκόμη τὸ ὑπηρετοῦν σήμερα ἄθροοι, ποικιλώνυμοι ὄμιλοι καὶ ἰδιωτικοὶ ὀργανισμοί. Καθῆκον τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης, ἡ συνεχῆς προσφορὰ νέων στοιχείων καὶ πραγμάτων.

Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐκφράζεται μὲ τὴν πρώτη ἔκθεση ποὺ κάνει ἡ Ἑταιρεία. Παρουσιάζονται μνημεῖα τῆς Πελοποννήσου ὅπως ἦσαν τὴν ἴδια στιγμή, ὅπως ἦσαν μέσα στὸ ἀρχαῖο ἀκόμη περιβάλλον τους, τότε ποὺ ἀρχίζε ἡ ἐθνικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνόρθωση καὶ ὀλοκλήρωση τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ εἰκόνα αὐτῆ τῶν μνημείων, ἐρευνημένων ὅλων ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, παρουσιάστηκε τὸ 1911 στὴ Διεθνή Ἐκθεση τῆς Ρώμης. Ἦταν ἡ πρώτη ἀρχαιολογικὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος στὸ ἐξωτερικό. Σὲ ἀντίθεση πρὸς ὅ,τι συμβαίνει σήμερα, τότε οἱ ἀρχαιολόγοι ὁμόθυμα γνωμάτευσαν, ὅτι δὲν ἔπρεπε κανένα ἀρχαῖο νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς χώρας, ἔστω καὶ γιὰ λίγο. Οἱ κυβερνήσεις τοῦ Στεφάνου Δραγούμη καὶ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου σεβάστηκαν τὴ γνώμη τῶν ἐιδικῶν. Γι' αὐτὸ ἐκτέθηκαν στὴ Ρώμη μόνο φωτογραφίες τῶν μνημείων καὶ ἐκμαγεῖα τῶν γλυπτῶν τῶν μουσείων μας. Πρέπει δὲ νὰ γίνει γνωστὸ ὅτι εἶχαν σταλεῖ στὴ Ρώμη 149 ἐκμαγεῖα γλυπτῶν στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονταν τὰ διασημότερα ἔργα ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης τῶν μουσείων μας, μὲ πρῶτο στὸν κατάλογο τὸ ἀνάγλυφο τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, τῶν Μυκηνῶν. Δὲν

ἔλειψε οὔτε ἡ ζωφόρος τοῦ Παρθενῶνος, οὔτε τὸ μεγάλο ἀνάγλυφο τῆς Ἐλευσίνος, οὔτε τὰ γλυπτὰ τῆς Λυκοσοῦρας.

Οἱ φωτογραφίες τῆς τότε ἔκθεσης ἔγιναν ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἴδρυμα τοῦ Βερολίνου Messbildanstalt. Φωτογράφος ἦταν ὁ Karl Siele, τεχνικὸς ὁ Max Bendorf καὶ τὴν ὅλη ἐργασία διηύθυνε ὁ Theodor von Lürke. Ὅλες οἱ λήψεις ἔγιναν ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο ἕως τὸν Ἰούλιο τοῦ 1910. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν οἱ φωτογραφίες εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὲς γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μνημεῖα τὰ ὁποῖα εἰκονίζονται χωρὶς τὴν ἀναγκαῖες ἐπεμβάσεις ποὺ δέχτηκαν ἀργότερα, εἰκονίζεται τὸ ἑλληνικὸ τοπίο ἀπείραχτο, ἀρχαῖο καὶ αὐτὸ, τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμή γιὰ ὅλη τὴν τότε Ἑλλάδα. Μὲ τὴν μεταβολὴ ποὺ ἔχουν γίνει στὴ χώρα μας μέσα στὰ 95 χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὸ 1910, τὸ σημερινὸ ἐγγεῖρημα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ ἀρχαιολογία. Γιατὶ ἡ σφοδρότης καὶ ἡ ταχύτης τῆς μεταβολῆς τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων στὸν τόπο μας εἶναι τόσο ἔντονες, ὥστε ξεπερνοῦν τὴν δυνατότητες ποὺ ἔχουμε νὰ τὴν δεχθοῦμε καὶ νὰ τὴν ἀφομοιώσουμε. Καὶ ἡ μεταβολὴ στὰ πράγματα ἐκδηλώνεται κυρίως μὲ τὴν μεταβολὴ καὶ τὴν φθορὰ τοῦ ἱστορικοῦ τοπίου. Αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ καὶ πνευματικὸ φαινόμενο τῆς φθορᾶς γεννᾷ ὡς ψυχικὸ ἀντίβαρο καὶ τὸ ἄλλο κυρίαρχο σήμερον φαινόμενο, τῆς ψευδοῦς ἐπιστροφῆς στὸ παρελθόν, ἀκόμη καὶ σ' αὐτὸ τὸ παρελθόν ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγες δεκάδες χρόνια ἦταν τὸ παρὸν μας ἀλλὰ δὲν προλάβουμε νὰ τὸ ζήσουμε συνειδητά. Τὸ ἀναζητοῦμε τώρα σὲ νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις, σὲ εἰκόνες καὶ σὲ ἀνεδαφικὲς ἀναβιώσεις ἐθίμων καὶ πρακτικῆς τῆς ἀλλοτινῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παράδοση ἢ ὁποῖα γιὰ νὰ ὑπάρχει πρέπει νὰ εἶναι ζωντανὴ καὶ μέρος τῆς ζωῆς μας. Ἐνας πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, Κυπριανὸς ὁ Καρχηδόνης (200-258 μ.Χ.), ἔχει ὀρίσει μὲ διαμαντένια ἀκρίβεια τὸ περιεχόμενό της: «παράδοσις μὴ στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀληθείας εἶναι πεπαλαιωμένη πλάνη». Ἡ τεχνητὴ ἐπιστροφή σὲ τύπους δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποῖα ἀναζητοῦμε μὲ κάθε τρόπο, δὲν εἶναι παράδοση, δὲν εἶναι ἐπιστήμη.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀποτελεῖ στὴν Ἑλλάδα κύριο παράγοντα ἔρευνας τοῦ ἀπώτερου παρελθόντος μας, καὶ ἡ πορεία της εἶναι ὑποχρεωτικῶς καθορισμένη. Πολλοὶ λέγουν

ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀλλάξει τρόπους, ἀκόμη νὰ ἀλλάξει καὶ σκοπό. Ἔγιναν μάλιστα καὶ ἀπόπειρες γιὰ τὶς ἀλλαγές αὐτές, μὲ στόχο νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἡ κριτικὴ παρουσία, στὴ ζωὴ μας, τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος.

Γιατὶ δὲν κρίνουμε μόνο ἐμεῖς ὅ,τι κάποτε ἔγινε, κρίνει καὶ τὸ παρελθὸν ὅ,τι σήμερα πράττουμε. Πρέπει νὰ ἔχεις αὐτογνωσία καὶ νὰ εἶσαι ἀντάξιος τοῦ ἰδανικοῦ παρελθόντος, γιὰ νὰ τολμήσεις νὰ ἐπικαλεσθεῖς τοὺς τριακόσιους ὡς μάρτυρες τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς γενναιοτήτάς σου.

Τὴν ἔκθεση ποὺ ἐγκαινιάζετε τὴ θεωροῦμε ἀφειτηρία γιὰ παρόμοιες ἐνέργειες. Βλέπουμε τὸ παρελθὸν ὡς πηγὴ γνώσης καὶ ὡς κίνητρο γιὰ τὴ δημιουργία ἐπιστήμης. Ἄλλὰ πρέπει νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιολογίας δὲν ἐπιδέχεται ἐκουγχρονισμό παρὰ μόνον στὰ ἐργαλεῖα, ὄχι στὴν παρουσίαση τῶν ἐρευνῶν της. Ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ μιὰ βεβιασμένη κοινωνιολογικὴ ἄποψη μονόπλευρη πάντα, καὶ πολλὲς φορὲς ἀσαφὴ, εἴτε προέρχεται ἀπὸ ἄτομα εἴτε ἀπὸ ὀμάδες ποὺ ἀναζητοῦν συνηγόρους τῶν πράξεών τους, κάτι ποὺ στὴν Ἑλλάδα φθάνει ὡς τὴν ὑπερβολή, δηλαδὴ ὡς τὴν κατάχρηση. Ἐκουγχρονισμὸς στὴν ἐπιστήμη εἶναι ἡ διαρκὴς πρόοδος, δηλαδὴ ἡ διηνεκὴς δημιουργία.

Κλείνω τὸν λόγο μου μὲ τὸ πλέον εὐχάριστο μέρος του, τὴν ἀναγνώριση τῆς ὀφειλῆς τῆς Ἑταιρείας πρὸς τοὺς συντελεστὲς τῆς ἀποψινῆς ἐκδήλωσής μας.

Ἡ ἔκθεση ἔγινε δυνατὴ χάρις στὴ βοήθεια καὶ τὴ γνώση φωτισμένων φίλων καὶ συνεργατῶν. Πρῶτα πρῶτα τὸ «Ἴδρυμα Σταῦρος Σ. Νιάρχος» μὲ γενναιοδωρία προσέφερε τὰ οἰκονομικὰ μέσα γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς αἴθουσας τῆς ἔκθεσης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ πλέον ἀπόκτημα γιὰ τὴν Ἑταιρεία καὶ τὴν Ἀθήνα. Τὸ Ἴδρυμα «Σταῦρος Σ. Νιάρχος» καὶ ἄλλοτε μᾶς συνέδραμε καὶ τοῦ ὀφείλουμε εὐγνωμοσύνη, ἰδιαίτερα σὶν κύριο Κωνσταντῖνο Δρακόπουλο.

Ἡ κριτικὸς τέχνης κυρία Ἐφη Ἀνδρεάδη δὲν φείστηκε κόπων καὶ χρόνου γιὰ νὰ προβάλει, μὲ τοὺς τρόπους τοῦ σήμερα καὶ τὴν καλαισθησία της, τὶς εἰκόνες τοῦ παρελθόντος τιμώντας καὶ ἐξαιρώντας τὰ ἔργα τῶν παλιῶν δημιουργῶν.

Ὁ ἑταῖρος ἀρχιτέκτων κύριος Βασίλης Σγούτας καὶ ὁ γιός του ἀρχιτέκτων κύριος Δημήτρης Σγούτας μέσα στο παλιὸ τοῦτο κτίριο, ποὺ τὸ σκιάζει ἡ σεβάσμια μορφή τοῦ διδασκάλου μας, καὶ δημιουργοῦ του, Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, δημιούργησαν ἕνα νέο χῶρο κατὰ τὸ πνεῦμα μας, σύγχρονο καὶ ἀντάξιο τῶν πραγμάτων ποὺ φιλοξενεῖ τώρα καὶ θὰ φιλοξενεῖ στο μέλλον.

Ἡ κυρία Γιούλη Ζουμπούλη ἐπὶ χρόνια καὶ μὲ ἀφοσίωση συντήρησε τίς πληγωμένες ἀπὸ τὸν χρόνο φωτογραφίες, ξαναδίνοντάς τους ζωὴ καὶ τὴ θέση ποὺ τοὺς ἀρμόζει, ἀνάμεσα στὰ κειμήλιά μας.

Ἡ Σύμβουλος κυρία Ντόρα Βασιλικοῦ ἀνέλαβε, παρὰ τὰ ἄλλα καθήκοντά της στὴν Ἑταιρεία, νὰ συντονίζει τὴν ὅλη προσπάθεια τῆς ὀργάνωσης τῆς ἔκθεσης ὥστε νὰ φθάσουμε στο ἀποψινὸ εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ οἱ δύο Ἀρχηγέτες ἠρωές της ποὺ μᾶς παραστέκουν ἐδῶ μέσα, ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, πρὸς τοὺς δωρητές, φίλους καὶ συνεργάτες ποὺ ἔκαναν δυνατὴ τὴν ἔκθεση ἀπευθύνουν εὐχαριστίες γιὰ τὴν ἀνυπόκριτη προσφορά τους.

Ἀκόμη ἀπευθύνουν εὐχαριστίες πρὸς σᾶς κύριε Πρόεδρε τῆς Δημοκρατίας, γιὰ τὴν εὐμένειά σας καὶ γιὰ τὴν παρουσία σας ἐδῶ ἀπόψε, παρουσία ποὺ λαμπρύνει τὴν Ἑταιρεία καὶ τὴν ἐνισχύει στὴ συνέχιση τῆς ἐθνικῆς πορείας της.

Ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κύριος Κωστής Στεφανόπουλος (δεξιὰ) μὲ τὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας κ. Σπηλιωτόπουλο (στὴ μέση) καὶ τὸν Γενικὸ Γραμματέα κ. Βασίλειο Πετράκο (ἀριστ.) τὴν ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων.

ΒΙΒΛΙΑΓΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἡ «γεραρά» ὅπως συχνὰ ἀποκαλεῖται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἰδρύθηκε τὸ 1837· εἶναι τὸ πρῶτο καὶ παλαιότερο πνευματικὸ ἴδρυμα τῆς χώρας καὶ μὲ αὐτὴν ταυτίζεται ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἱστορία στὴν Ἑλλάδα, κυρίως στὰ πρὸ παλιὰ καὶ δύσκολα χρόνια ὅταν δὲν ὑπῆρχαν ἄλλοι φορεῖς γιὰ τὶς ἐπιστῆμες αὐτὲς καὶ ἡ Ἑταιρεία ἐπωμιζόταν μόνη τῆς ὀργάνωση ἀνασκαφῶν, Μουσείων καὶ δημοσιεύσεων.

Σύμφωνα μὲ τὸν πρῶτο Ὄργανισμό τῆς ἦταν – καὶ εἶναι – πάντα παρούσα ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν διαφύλαξη καὶ τὴν σωστὴ διαχείριση τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος γι' αὐτὸ καὶ ἀνέκαθεν ὑπῆρξε ἕνας σημαντικὸς παράγων στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Στὰ μέλη τῆς συγκαταλέγονταν πάντα οἱ πρὸ ἀξιόλογες μορφὲς τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο-Ραγκαβῆ ὡς τὸν Δημήτριο Βικέλα, τὸν Γεώργιο Γεννάδιο καὶ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ ἔπαιξαν ρόλο στὴ διαμόρφωση τῆς πνευματικῆς φυσιογνωμίας τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία εἶναι τόσο «γεραρά» ἔχει καὶ πάρα πολλὰ βιβλία! Ἡ βιβλιοθήκη ἄρχισε νὰ συγκροτεῖται ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυση ἀλλὰ ἀνοίξε τὶς πύλες τῆς γιὰ τὸ κοινὸ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα στὴν εἰδικὴ αἴθουσα τοῦ παλαιοῦ κτιρίου. Σήμερα ἡ βιβλιοθήκη ἀριθμεῖ πολλὰς δεκάδες χιλιάδων τόμους καὶ εἶναι ἡ πρὸ σημαντικὴ καὶ ἡ μόνη ἐλληνικὴ, γιὰ θέματα ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου.

Ἀπὸ τὰ μῆσα τοῦ 19οῦ αἰ. τὰ βιβλία ἄρχισαν νὰ πολλαπλασιάζονται· οἱ πρῶτες ἀγορὲς συγγραμμάτων ποὺ ἦταν χρῆσιμα γιὰ τὴν ἐπιστῆμη τῆς ἀρχαιολογίας ἐγίναν κυρίως στὰ χρόνια τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη, Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας (1859-1894) καὶ ἔκτοτε συνεχίστηκαν ἀμείωτες.

Παράλληλα ἄρχισαν καὶ οἱ ἐκδοτικὲς δραστηριότητες τῆς Ἑταιρείας οἱ ὁποῖες ἀυξήθηκαν τὰ τελευταῖα δεκαπέντε χρόνια σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ φθάνουν σήμερα τὶς 234 μονογραφίες ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περιοδικά: ἡ *Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς* καὶ τὰ

Πρακτικά ἐκδίδονται ἀνελλιπῶς ἀπὸ τὸ 1837, τὸ *Ἔργον* ἀπὸ τὸ 1954 καὶ ὁ *Μέντωρ* ἀπὸ τὸ 1988.

Συγχρόνως καὶ ἐξαρχῆς τόσο ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ χαρίζονταν στὴν Ἑταιρεία πολλὰ βιβλία, ἐνδιαφέροντα μὲν, ἀλλὰ συχνὰ ἄσχετα πρὸς τοὺς σκοποὺς της. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ ἡ Ἑταιρεία βοήθοῦσε – καὶ βοηθᾷ – χρηματικὰ διάφορους ἐπιστημονικοὺς ὀργανισμοὺς, ἐλάμβανε ὡς εὐχαριστήριον πολλοὺς τόμους τῶν ἐκδόσεών τους. Μὲ τὸν καιρὸ αὐξάνονταν καὶ οἱ δωρεές. Ἄλλοι ἑταῖροι ἐν ζωῇ καὶ ἄλλοι μετὰ θάνατον κληροδότησαν τὶς βιβλιοθήκες τους στὴν Ἑταιρεία: ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζουν οἱ βιβλιοθήκες τοῦ Δημοσθένη Τσιβανόπουλου, τοῦ Στεφάνου Α. Κουμανούδη, τοῦ Γιάννη Τραυλοῦ καὶ τοῦ Χρήστου καὶ τῆς Σέμνης Καρούζου. Συγχρόνως μὲ τὸ σύστημα τῶν ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα σὲ συναφεῖς ὀργανισμοὺς φθάνουν στὴν Ἑταιρεία δημοσιεύματα σὲ διπλὰ ἢ καὶ τριπλὰ ἀντίτυπα καὶ καθὼς ἡ βιβλιογραφία συνεχῶς πλουτίζεται, πληθαίνουν καὶ τὰ βιβλία. Αὐξάνονται οἱ γνώσεις μας γιὰ τὸ παρελθόν, γράφονται πρὸ πολλὰς μονογραφίαι, ὀργανώνονται ἀλλεπάλληλα συνέδρια καὶ σεμινάρια, τυπώνονται καινούργια ὀγκωδέστερα περιοδικὰ ... ἡ ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ βιβλιογραφία ἔχει ὑπερδεκαπλασιαστῆ στὰ τελευταῖα χρόνια, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα ὄλων τῶν ἀρχαιολογικῶν βιβλιοθηκῶν: τὸ πρόβλημα τοῦ χώρου.

Πρὶν ἀπὸ μιὰ δεκαετία περίπου ἀποσύρθηκαν ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας δημοσιεύματα ποῦ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν δικό της ὀρίζοντα: ἰνδικὴ ἀρχαιολογία, ἀνθρωπολογία καὶ ἐθνογραφία τῆς Ἀμερικῆς – βόρειας καὶ νότιας –, τὰ ἐξαίρετα περιοδικὰ δημοσιεύματα Reports καὶ Bulletin τοῦ Smithsonian Institution, παλαιὰ περιοδικὰ σὲ γλῶσσες λιγότερο διαδεδομένες, ρωσικά, ρουμάνικα, σέρβικα καὶ ἄλλα, ἢ μὲ θέματα ποῦ ἀφοροῦν τομεῖς ὅπως ἡ λογοτεχνία, τὰ μαθηματικά, τὰ νομικὰ κτλ. Ὅλα αὐτὰ πῆραν τὸ δρόμο τους γιὰ τὶς ἀποθήκες.

Μία μεγάλη ἐπισκευὴ καὶ ἀναδιάρθρωση τῆς βιβλιοθήκης ἔγινε πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια: δημιουργήθηκαν καινούργιοι χώροι μὲ τὸ σύστημα τῶν παράλληλων βιβλιοστασιῶν, ἀποσύρθηκαν τὰ διπλὰ ἀντίτυπα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχουν συχνὴ χρῆση καὶ ἐπομένως φθείρονται πρὸ γρήγορα. Ἦρθε μιὰ

ἀναπνοή ἀλλὰ τὸ ἀδιαχώρητο διαγράφεται ἤδη. Οἱ ἀποθήκες βέβαια ἔχουν κυριολεκτικά «πήξει».

Ἡ ἰδέα τοῦ Bazaar τριγύριζε στὸν ἀέρα καὶ στὸ μυαλὸ τῆς ὑπογράφουσας ἀλλὰ οἱ δυσκολίες ἦταν πολλὲς καὶ κατ' ἀρχὴν δὲν εἶχε ξαναγίνει οὔτε ξανακουσεῖ κάτι τέτοιο εἰς τὴν «γεραράν». Τελικὰ μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως συγκροτήθηκε μιὰ μικρὴ ἐπιτροπὴ, ἀνυποψίαστη καὶ μᾶλλον τολμηρὴ, ποὺ δὲν ἤξερε τί τὴν περίμενε. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ὑπογράφουσα καὶ τρεῖς ἢ, κατὰ καιροὺς, τέσσερις ὑπαλλήλους ποὺ ἔχουν τὴν «πετριὰ» τοῦ βιβλίου, σιγὰ-σιγὰ ὅμως περισσότεροι μπῆκαν στὸ χορὸ προσφέροντας βοήθεια ἄλλος γιὰ τὸ ταμεῖο, ἄλλος γιὰ τοὺς καταλόγους καὶ τὸ ὅλο θέμα πῆρε τὸν χαρακτήρα μιᾶς συλλογικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ κατὰ κάποιον τρόπο γιορτῆς, ποὺ ὅλοι περιμένουν.

Ἡ ἀρχὴ ἦταν δύσκολη: ἀπὸ τὰ ὑπόγεια ἀνασύρθηκαν ἑκατοντάδες κοῦτες ποὺ εἶχαν χρόνια νὰ δοῦν τὸ φῶς. Ἀπὸ σκόνη ... δὲν τὸ συζητᾶμε! Τὸ φτέρνισμα πῆγαινε κι ἐρχότανε ... Ἦταν κάπως σὰν ἀνασκαφή: ἐμφανίστηκαν τίτλοι ποὺ οὔτε τοὺς ξέραμε καὶ ποὺ κινούσαν τὴν περιέργεια· ἓνα τευχίδιο γιὰ τὸν κινηματογράφο γραμμμένο τὸ 1893 μὲ ἰδιόχειρη ὑπογραφή τῶν ἀδελφῶν Lumière, τὸ «Μουσεῖο καὶ ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης», 1875, ἐφημερίς «Ἀθηνᾶ», 1857, «Οἱ φυλὲς τῶν ἐρυθρόδερμων Σιοῦ», Washington 1896, «Τὸ ἀνεύρυσμα τῆς ἀορτῆς», Κίελο 1878 καὶ ἄλλα πολλὰ ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λογοτεχνία, ἀνθρωπολογία, νομισματικὴ ὅλα ξετυλίχτηκαν μπροστὰ στὰ μάτια μας καὶ ἄρχισε ἡ δουλειά. Τὰ βιβλία ἔπρεπε νὰ ταξινομηθοῦν κατὰ εἶδη – ἄλλοι οἱ μονογραφίες ἄλλοι τὰ περιοδικά, ἄλλοι ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία, τὰ συνέδρια κ.ο.κ. Ἔπρεπε νὰ ἀποδελτιωθοῦν, νὰ γραφτοῦν, νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ τυπωθοῦν οἱ κατάλογοι καὶ βέβαια νὰ κοστολογηθοῦν. Οὔτε κι αὐτὸ ἦταν εὐκόλο: ἦταν τέτοια ἡ ποικιλία τους καὶ δὲν εἶχαμε οὔτε ἐμπειρία, οὔτε μέτρο σύγκρισης. Ὁ καθένας ἔβαλε τὶς γνώσεις του καὶ κάπως «τὰ βρήκαμε» ρωτώντας ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ βιβλιοπῶλες, συλλέκτες ἢ ψάχνοντας σὲ παλιὲς δημοπρασίες. Καταλήξαμε φυσικὰ κάπου, ἔχοντας ὅμως κατὰ νοῦ ἓνα κοινὸ παρονομαστή: ἔπρεπε – χωρὶς νὰ εὐτελίζονται – ὅλα νὰ εἶναι φθηνὰ γιὰ

νὰ τὰ πάρει ὁ κόσμος, νὰ φύγουν ἀπὸ ἐμᾶς καὶ νὰ κυκλοφορήσουν ἀντὶ νὰ τὰ τρώει τὸ σκοτάδι.

Οἱ κατάλογοι μοιράστηκαν στὰ Πανεπιστήμια ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ, στὶς Ἐφορεῖες Ἀρχαιοτήτων, στὶς Ἀρχαιολογικὲς Σχολές, στὰ ἀρχαιολογικὰ Ἰνστιτοῦτα, Μουσεῖα καὶ συναφῆ ἰδρύματα, καὶ σὲ ἰδιώτες. Δόθηκε ἔτσι ἡ δυνατότητα σὲ ὅσους ἤθελαν νὰ μποροῦν νὰ παραγγεῖλουν. Συγχρόνως στάλθηκαν προκλήσεις γιὰ τὴν βιβλιαγορὰ καὶ ἔγινε καὶ ἀνακοίνωση στὸν Τύπο.

Στοὺς καταλόγους περιλαμβάνονται ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἀποσύρσεις τῆς βιβλιοθήκης καὶ βιβλία ποὺ προέρχονται ἀπὸ δωρεές, ὅταν ὑπάρχει ρητὴ ἐντολὴ τοῦ δωρητοῦ νὰ τὰ διαθέσει ἢ Ἐταιρεία ὅπως νομίζει καὶ ἐφόσον ἡ βιβλιοθήκη δὲν τὰ χρειάζεται. Ἔχουμε καὶ μιὰ σταθερὴ δωρεὰ ἀπὸ τὸν Γενικὸ Γραμματεὰ τῆς Ἐταιρείας ὁ ὁποῖος κάθε χρόνο μᾶς τροφοδοτεῖ μὲ ἑκατοντάδες βιβλία ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του βιβλιοθήκη. Στὴν βιβλιαγορὰ σὲ πολὺ χαμηλὲς τιμὲς πωλοῦνται καὶ τὰ δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας καὶ σὲ ἀκόμη πῶ χαμηλὲς ὀρισμένα ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ ποὺ ἐπανερχοῦνται μὲσω δωρεῶν.

Μαζὶ μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ περιοδικὰ ἀνασύρθηκαν ἀπὸ τὶς ἀποθηκὲς καὶ χιλιάδες (!) ἀνάτυπα· αὐτὰ μοιράστηκαν δωρεὰν σὲ φοιτητὲς καὶ στοὺς ἀναγνώστες τῆς βιβλιοθήκης.

Φέτος ἡ ὁμάδα μας ἔκανε αὐτὴ τὴ δουλειὰ γιὰ τέταρτη φορὰ. Ὑπολογίσαμε ὅτι κάθε χρόνο τουλάχιστον 5.000 βιβλία περνᾶνε ἀπὸ τὰ χέρια μας ἀλλὰ τώρα πᾶ εἴμαστε «experts», – εἰδικοί – ὅπως λέγεται, καὶ ἡ ὅλη διαδικασία πάει πῶ γρήγορα.

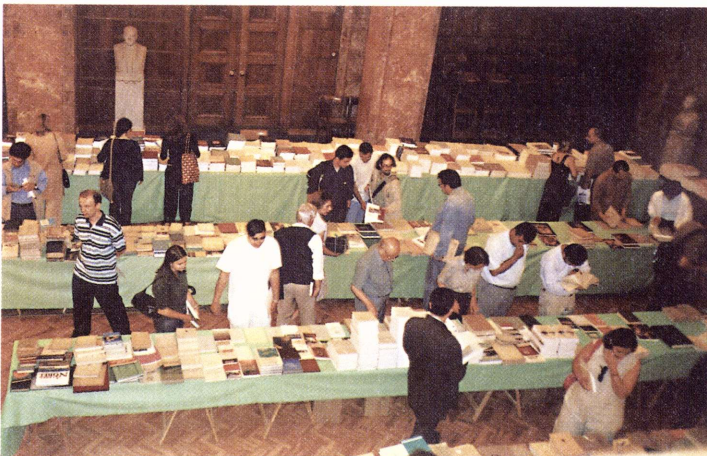
Κάθε χρόνο λοιπόν, τὸν Μάιο, μετὰ ἀπὸ τὸ Ἔργον, γιὰ τρεῖς ἢ τέσσερις μέρες ἀνοίγουν διάπλατα οἱ πόρτες τῆς Ἐταιρείας καὶ μπαίνουν μέσα παντὸς εἴδους ἄνθρωποι, ὁ καθένας μὲ τὰ ἐνδιαφέροντά του, ὄχι μόνο ἀρχαιολόγοι ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διάφορους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, φοιτητὲς καὶ βέβαια πολλοὶ περαστικοί. Ὅλοι θὰ βροῦν κάτι νὰ πάρουν. Ἡ μεγάλη αἴθουσα ἔχει ἀδειάσει ἀπὸ τὶς καρέκλες, ἔχουν στρωθεῖ τραπέζια φορτωμένα μὲ βιβλία καὶ περιοδικὰ.

Τὸ βιβλίον ἔχει κάτι τὸ μαγικὸ ἐπάνω του καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθεῖ κανεὶς αὐτοὺς ποὺ ψάχνουν ἐπισταμέ-

νως ένα ειδικό θέμα, και άλλους που δεν έχουν κάτι συγκεκριμένο στο μυαλό τους και ακολουθούν την έμπνευση της στιγμής ή και τον πειρασμό της τιμής. «Μια μελέτη, μια μικρή ποιητική συλλογή ένα εύρω; τί παίρνεις; ούτε έναν καφέ ..., έ ..., άς την πάρω όλο και κάτι θα κερδίσω ...» 'Αλλά και ή έννοια της «άγοράς» έχει επίσης κάτι το μαγικό και για τους αγοραστές και για τους πωλητές: τὰ τραπέζια, τὰ φώτα, τὰ χρώματα – κάποιος είπε ότι φέτος θέλει και μουσική υπόκρουση – ή άμιλλα μεταξύ των πωλητών «έγω τελείωσα, ά, έγω όχι άκόμη», «τί φεύγει γρήγορα;», «έ, ό 'Ορλάνδος δεν τον προφταίνω» (για να μιλήσουμε μόνο γι' αυτούς που δεν υπάρχουν) και άλλα τέτοια ..., ό ταμίας που χτυπάει συνεχώς και χαιρέται όταν το ταμείο πάει καλά. Ένα παζάρι!

Ένα παζάρι που κατ' αρχήν δίνει ένα έσοδο: 170.193 Euro για τὰ τρία πρώτα χρόνια αλλά που έχει κι άλλη πολλαπλή αποστολή: άδειάζουν οι αποθήκες, δημιουργείται καινούργιος χώρος, κυκλοφορούν τὰ βιβλία και δίνεται ή δυνατότητα σε πολύ κόσμο να τ' άποκτήσει. Πάνω άπ' όλα μπαίνει κόσμος στην Έταιρεία, πολύς, νέος, καινούργιος κόσμος για να γνωρίσει το ίδρυμα, τους ανθρώπους του και το έπιβλητικό κτίριο φορτωμένο με ιστορία.

ΝΤΟΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ

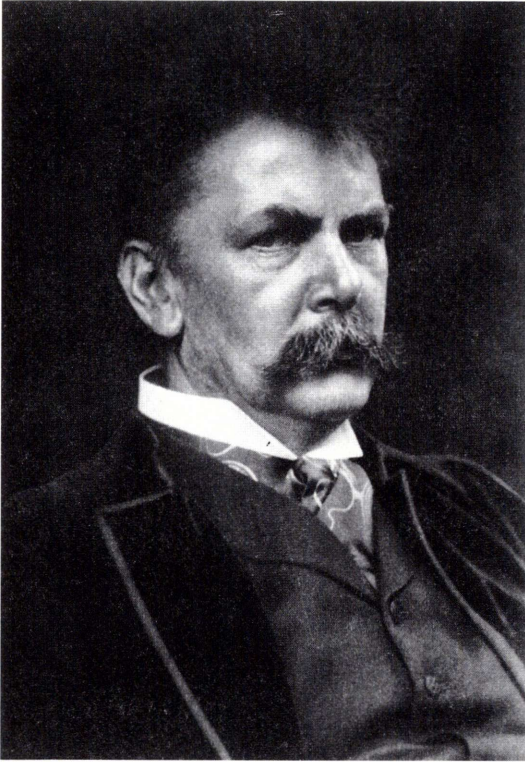
Υ.Γ. Από τον πρώτο κιόλας χρόνο το Bazaar σημείωσε έπιτυχία κι' αυτό μάς άνοιξε την όρεξη ... Έτσι κάθε Τετάρτη όταν γίνονται τὰ μαθήματα της Σχολής της 'Ιστορίας της Τέχνης λειτουργεί στην έσοδο ένα mini - Bazaar μόνο για εκείνη τη μέρα με πολύ χαμηλές τιμές.

ΈΑποψη της βιβλιαγοράς του Μαΐου 2005.

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ FURTWÄNGLER*

Ἡ λέξη Furtwängler περικλείει μιὰν ὑψηλὴ ἔννοια, ὄχι μόνο γιὰ τὴν μουσικὴ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀρχαιολογία κι ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Γερμανία, ἀλλὰ πολὺ εὐρύτερα. Ὅποιος Ἕλληνας ἀρχαιολόγος σπούδασε μεταπολεμικὰ στὴν Γερμανία καὶ ρώταγε, τυχόν, ἕναν Γερμανὸ συνάδελφό του, ποῖος εἶναι ὁ μεγαλύτερος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ἡ ἀπάντηση ποῦ θὰ ἔπαιρνε θὰ ἦταν ἀνίστοιχη μὲ τὶς σπουδὲς τοῦ τελευταίου. Γι' αὐτὸν ποῦ ἄκουσε τὸν Schuchhardt στὸ Freiburg, αὐτὸς ἦταν ὁ καλύτερος, ὅπως ὁ Buschor γιὰ τὸ Μόναχο, ὁ Schweitzer γιὰ τὸ Tübingen, ὁ Gross γιὰ τὸ Ἀμβούργο, ὁ Himmelmann γιὰ τὴν Βόννη, ὁ Schauenburg γιὰ τὸ Κίελο, ἡ Simon γιὰ τὸ Würzburg, ὁ Matz γιὰ τὸ Marburg, ὁ Hampe γιὰ τὴν Χαϊδελβέργη. Ἡ ὑποκειμενικότητα τῆς ἀπάντησης εἶναι προφανὴς γιὰ τόσους σπουδαίους Γερμανοὺς ἀρχαιολόγους τῆς ἐποχῆς, κι ἡ ἀνθησις τῆς ἀρχαιολογίας καὶ στὴν ἄμεσα μεταπολεμικὴ Γερμανία ἐξ ἴσου ἐμφανίσις. Τὸ Βερολίνο, παρὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν μεγάλων μουσείων του καὶ τῆς ἔδρας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ὑπολειπυροῦσε μεταπολεμικὰ καὶ ἀρχαιολογικά, καὶ ἡ γενιὰ τοῦ Rodenwaldt ἦταν μιὰ μακρινὴ ἀνάμνησις. Ἄν ἐπέμενε ὅμως ὁ περιέργος Ἕλληνας ἢ κι ἕνας ἄλλος ξένος ἀρχαιολόγος καὶ ρωτοῦσε ἀκόμη καὶ σήμερα γιὰ τὸν διαχρονικὰ δεῦτερο σημαντικότερο Γερμανὸ ἀρχαιολόγο, κάποιος μπορεῖ νὰ ἀνέφερε τὸν Ernst Curtius, κάποιος ἄλλος, αἰσθαντικότερος ἴσως, τὸν Johann Joackim Winckelmann, τὸν θεωρούμενο γενάρχη τῆς γερμανικῆς ἀρχαιολογίας, ποῦ ἀνῆκε ἤδη στὴν σφαῖρα τοῦ μύθου τῆς ἐν γένει αἰσθητικῆς θεώρησης τῆς ἀρχαίας ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης. Οἱ περισσότεροι ὅμως θὰ μιλοῦσαν μὲ θέρμη γιὰ ἕνα κοντινότερο μῦθο, τὸν Adolf Furtwängler.

* Ἀνακοίνωσις στὴν ἐκδήλωσις «Wilhelm Furtwängler, πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του», ποῦ ἔγινε στὸ Goethe Institut στὶς 26 Ἰανουαρίου 2005.

Ὁ Adolf Furtwängler.

Ὁ Adolf Furtwängler, πατέρας τοῦ μαέστρου, ὁ σημαντικότερος καὶ ἐπιτυχέστερος ἀρχαιολόγος τοῦ 19ου αἰ., κατὰ τὸ *Archäologenbildnisse* τοῦ Schiering, γεννήθηκε τὸ 1853 στὸ Freiburg. Γιὸς τοῦ γυμνασιάρχου Wilhelm Furtwängler, ἀπὸ μικρὸς ἔτυχε τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας τῆς ἐποχῆς κι οἱ ἀρχαιολογικὲς σπουδές του ὁλοκληρώθηκαν στὰ εἰκοσιένα του χρόνια μὲ τὴν διδακτορικὴ του διατριβὴ «Eros in der Vasenmalerei», ἓνα θέμα ποῦ ἔμελλε νὰ εἶναι προφητικὸ γιὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Furtwängler μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, στὰ εἰκοσιπέντε του ὁ Furtwängler, τὸ 1878, παίρνει μέρος στὶς ἀνασκαφές τῶν Μυκηνῶν τοῦ ἄλλου μύθου τῆς ἀρχαιολογίας, τοῦ Schliemann, ποῦ τὸν ἐγκαταλείπει ὅμως, γιὰ νὰ συμμετάσχει στὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ὀλυμπίας. Τὸ 1879 ὁ Furtwängler ὑποβάλλει τὴν ὑψηγοσίαν του στὴν Βόννη καὶ τὸ 1880 γίνεται βοηθὸς διευθυντοῦ τῆς συλλογῆς

τῶν ἀρχαίων γλυπτῶν στὸ Βερολίνο, ὑφηγητὴς καὶ λίγο ἀργότερα καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιο τῆς πρωτεύουσας τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερμανίας, μέχρι καὶ τὸ 1894. Ἐπὶ αὐτὸν τὸν χρόνο ἡ ἔδρα τῆς δραστηριότητος τοῦ Furtwängler μεταφέρεται στὸ Μόναχο, ὅπου σὲ ἡλικία σαράντα ἐνὸς χρόνων γίνεται καθηγητὴς τῆς κλασικῆς ἀρχαιολογίας, διευθυντὴς τῆς περιφημῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Μονάχου καὶ τοῦ Antiquarium, μέχρι τὸν πρῶμο θάνατό του σὲ ἡλικία μόλις πενήντα τεσσάρων χρόνων.

Μὲ τὴν ὀλόφρεσκη ματιά του στὶς ἀρχαιότητες τῶν σημαντικῶν μουσείων ποὺ ὑπηρέτησε ὁ Furtwängler θεμελίωσε τὴν σύνθεση τῆς μέχρι τότε αισθητικῆς καὶ μόνο θεώρησης τῶν ὑλικῶν κατάλοιπων τῆς ἀρχαιότητος μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ προσέγγισή του. Ἦταν ὁ πρῶτος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος ποὺ ὁραματίσθηκε τὴν ἀδιάσπαστη συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἐρεύνησε διαχρονικὰ ὀλόκληρη τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, ὄχι μόνον στὴν ἀκμὴ της, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀπαρχές της στὴν μυκηναϊκὴ περίοδο τῆς δεύτερης χιλιετίας π.Χ. Δημοσίευε ἀκατάπαυστα, ἀκαταπόνητος, πάμπολλα βιβλία καὶ ἄρθρα καὶ γιὰ ποικίλα θέματα, ἀπὸ τοὺς σφραγιδόλιθους τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τὰ γλυπτὰ τοῦ Παρθενῶνα κι ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα μέχρι προσκτῆματα διάφορων ἰδιωτικῶν συλλογῶν, ὅπως τῆς συλλογῆς Sabouroff, ἀπὸ ρωμαϊκὰ ἀντίγραφα ἀρχαιοελληνικῶν ἔργων, μέχρι κίβδηλα ἔργα τῆς ἐποχῆς του, καὶ ἀσχολήθηκε μὲ κάθε μορφή τῆς ἀρχαιοελληνικῆς τέχνης, τὴν πλαστικὴ καὶ τὴν ἀγγειογραφία, τὴν χαλκουργία, μικροτεχνία καὶ χρυσοχοΐα. Τὸ βιβλίον του *Meisterwerke der griechischen Plastik, Kunstgeschichtliche Untersuchungen*, μεταφράσθηκε ἤδη τὸν 19ο αἰ. ἀγγλικά. Τὸ ἴδιον βιβλίον, *Masterpieces of Greek Sculpture*, ἐπανεκδίδεται τὸ 1964 στὶς Ἠνωμένους Πολιτεῖες καὶ πρέπει, βέβαια, νὰ σημειώσω πὼς εἶναι ἐλάχιστα τὰ ἀρχαιολογικὰ βιβλία ποὺ μεταφράζονται, ἢ ἔχουν καὶ δεύτερη ἔκδοσις. Πρὶν λίγες μόλις μέρες, στὴν μελέτη μου γιὰ κάποιον θρησκευολογικὸ ἀρχαιοελληνικὸ θέμα κι ἀφοῦ εἶχα διαβάσει πολλὰ καὶ ποικίλες σημερινὲς μελέτες, ἀνοιξα πάλι αὐτὸ τὸ βιβλίον κι ἄλλη μιὰ φορὰ θαύμασα τὴν πρῶμην διεισδυτικότητά της κα-

θαρῆς ματιᾶς τοῦ Furtwängler, πού εἶχε πετύχει ἤδη τὸ 1893 νὰ διαγράψει μὲ σαφήνεια ὅλες τὶς πτυχὲς τοῦ συγκεκριμένου θέματος, πού δύσκολα μποροῦσα νὰ συγκροτήσω προσωπικά, διαβάζοντας διάφορους σημερινούς εἰδικούς. Στὴν ἐποχὴ τῆς ὄχι πάντοτε ἐσωτερικῆς, ἐξειδικευμένης πάντως γνώσης, ἡ ὀλιστικότητα τοῦ Furtwängler μπορεῖ καὶ νὰ συναρπάσει.

Ὁ Furtwängler δὲν περιορίσθηκε στὴν γνώση τῶν φιλολογικῶν πηγῶν κι οὔτε μόνο στὴν μελέτη αὐτῶν καθ' ἑαυτῶν τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλὰ ἔσκυψε καὶ στὸ χῶμα πού τὰ γέννησε. Ἀπὸ τὴν θέση του στὴν Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου μὲ τὰ περίφημα ἀετωματικά γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαιίας, πού εἶχε ἀπαγάγει ἤδη τὸ 1811 ὁ Haller von Hallerstein, ὁ Furtwängler εἶχε πρωιμότητα ἀντιληφθεῖ ὅτι μόνο μὲ μιὰν ἐπιστημονικὴ ἀνασκαφὴ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀξιολογηθεῖ τὸ κάθε ὑλικὸ κατάλοιπο τῆς ἀρχαιότητος, πού μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν μόνο ἔργο τέχνης, ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Αἴγινας ἀνήκει στὰ μέγιστα ἀρχαιολογικὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐποχῆς, κι ἡ ἄμεση δίτομη δημοσίευσή τῆς τὸ 1906 παραμένει μέχρι καὶ σήμερα κλασικὴ. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Αἴγινας ἐπέπρωτο ὅμως νὰ σημαδέψει ἀνεξίτηλα τὸν μεγάλο ἀρχαιολόγο, καθὼς ἀρρώστησε κι ἡ μετακίνησή του στὴν Ἀθήνα δὲν βελτίωσε τὴν ὑγεία του. Ὁ Furtwängler ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1907 στὴν Ἀττικὴ, τὴν πνοὴ τῶν ἀρχαίων ἔργων τῆς ὁποίας ἀναζωογόνησε μὲ τὴν γραφίδα του.

Ἡ ζῶσα σχέση τοῦ A. Furtwängler μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία διακόπτεται «προώρως καὶ ἀπροσδοκῆτως», ὅπως καταγράφεται στὰ πρακτικὰ τοῦ συμβουλίου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, στὴν συνεδρία τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1907. Ἦδη ἀπὸ τὸ 1895 ὁ Adolph Furtwängler, μαζί μὲ τὸν Χαρίλαο Τρικούπη, τὸν Θεόδωρο Δηλιγιάννη καὶ τοὺς ἐθνικοὺς εὐεργέτες Ἀνδρέα Συγγρὸ καὶ Γεώργιο Ἀβέρωφ ἦταν ἐπίτιμος ἐταῖρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σ' ἓνα γράμμα του τῆς 17 Αὐγούστου 1895, πού σώζεται στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἑταιρείας, ὁ Furtwängler ἐκφράζει τὴν εὐτυχία του γιατί «ἀνήκει σὲ μιὰν ἐταιρεία πού ἔχει ὑπηρετήσει μὲ τέτοια ἐπιτυχία τὴν ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος». Ἡ σχέση τοῦ A.

Furtwängler με την 'Αρχαιολογική 'Εταιρεία ήταν στενή κι είναι αξιοσημείωτο ότι το 1901 η 'Εταιρεία τὸν χρηματοδοτεῖ γιὰ τὴν κατασκευὴ οἰκίσκου πρὸς φύλαξη τῶν εὐρημάτων στὴν Αἴγινα. Ὁ Ἀ. Πελεκάνος, ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων στὴν Αἴγινα, ἀναφέρει χαρούμενος σ' ἓνα ἔγγραφο τοῦ ὅτι «αἱ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐνεργούμενα ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ κ. Furtwängler στέφονται ὑπὸ ἐπιτυχίας». Ὁ ἴδιος σ' ἓνα ἄλλο τοῦ ἔγγραφου ὀνομάζει τὸν Furtwängler «καλὸν ξένον». Εὐγνωμὼν ἢ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ 'Εταιρεία γιὰ τὴν μεγάλη προσφορὰ τοῦ Adolph Furtwängler στὴν Ἑλλάδα, ἔστησε στὸν τάφο τοῦ στοῦ Ἀ' Νεκροταφεῖο μίᾳ μαρμάρινῃ στήλῃ με ἓνα δάφνινο στεφάνι, ποῦ σὰν ἓνα πανάρχαιο ἐπιτύμβιο τοῦ Κεραμεικοῦ ἐπιστέφει μίᾳ χάλκινῃ σφίγγᾳ, ἀντίγραφο μιᾶς ἄλλης ἀρχαίας μαρμάρινῃς σφίγγας τῆς Αἴγινας, σὲ σχέδιο τοῦ Fiechter καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Λ. Σώχου.

Ἴσως καὶ γιὰ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο τὸ πνεῦμα εἶναι ποῦ μετράει, αὐτὸ ποῦ ἀφήνει πίσω του, καθέννας καὶ με τὴν δική του τέχνη. Καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμη μέτρησε ὁ πρῶτος αὐτὸς Furtwängler. Καὶ δὲν μιῶ γιὰ τὶς ἀναρίθμητες παραπομπές στοῦ ἔργου του, αὐτὲς ποῦ κάποιοι ἄλλοι σήμερα, στὴν ἰντερνετική ἐποχὴ μας, μᾶς τὶς ἐμφανίζουν περήφανοι σὲ μιὰ κόλλα χαρτί. Μιλῶ γι' αὐτὲς τὶς ἄδηλες, μυστικές, τὶς ἔμψυχες ὁμως ἀναφορὲς τῆς μνήμης σ' ἓναν οὐμανιστὴ, σ' ἓναν δημιουργό, σ' ἓναν δάσκαλο, ἀπὸ ἓναν μαθητὴ ἢ καὶ κάποιον ἀναγνώστη. Μιλῶ γιὰ τὴν μυστικὴ συνέχεια ἀπὸ τὸν πατέρα στοῦ γιό, ἀπὸ τὸν πρῶτο στοῦ δευτέρου Furtwängler. Δὲν εἶναι δουλειά μου νὰ μιλήσω γιὰ τὴν μουσικότητα τοῦ μαέστρου Wilhelm Furtwängler, μπορῶ ὁμως νὰ σᾶς βεβαιώσω γιὰ τὴν μουσικότητα τῶν ἀρχαιολογικῶν κειμένων τοῦ Adolph. Ἄλλωστε ἀπὸ τὴν δημοσίευση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Adolph Furtwängler στοῦ Βερολίνου συμπεραίνεται ἀβίαστα κι ἡ μουσικὴ του παιδεία.

Στὰ γράμματα τοῦ Adolph Furtwängler στὴν μητέρα του, ποῦ μνημονεύει σχεδὸν τὴν κάθε λεπτομέρεια τῆς νεανικῆς ζωῆς του, οἱ ἀναφορὲς στὴν μουσικὴ εἶναι πολλές. Στὶς κοινωνικὲς ἐπαφές του καὶ στὶς μουσικὲς ἐσπερίδες εἶναι συχνές οἱ συναντήσεις του με μουσικούς. Πάμπολλες φορὲς παρακολουθεῖ συναυλίες ἢ τὴν ὄπερα, ἀναφέρεται στοὺς μαέστρους

της εποχής καὶ καταγράφει τὶς κρίσεις του. Μιὰ Μεγάλη Ἑβδομάδα ἀκούει «τὰ σπάνια ἐκτελούμενα “Κατὰ Ἰωάννην Πάθη” τοῦ Μπάχ, ποὺ μὲ ἐνδιέφεραν πολὺ», ὅπως γράφει. Μόνο μιὰ φορὰ ἀναφέρει τὸν Μότσαρτ καὶ τὸν Μπράμς καὶ δυὸ φορὲς τὸν Σούμαν. Συχνότερα ἀναφέρεται στὸν Βάγκνερ, καθὼς ἀκούει τὸν Λόεγκριν, τοὺς Ἀρχιτραγουδιστές, τὸν Πάρσιφαλ, τὸν Τριστάνο, τὶς Βαλκυρίες καὶ σημειώνει τὴν κοσμοπλημμύρα σὲ μιὰ παράσταση τῶν Νιμπελοῦγκεν, γι’ αὐτοὺς ποὺ «ἦρθαν ἀπὸ περιέργεια» ἢ γιὰτὶ ὁ Βάγκνερ ἦταν τῆς μόδας. Γιὰ μιὰ παράσταση τοῦ Πάρσιφαλ γράφει: «Αἰνιγματική, κάπως μὲ ἀπογοήτευσε, ἦταν μυστηριώδης, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀκούγεται ἡ ἐσωτερικότητα καὶ ἡ θέρμη τῶν αἰσθημάτων». Στὰ γράμματά του στὴν μητέρα του ὁ πρῶτος Furtwängler ἀναφέρεται ἀρκετὲς φορὲς στὸν Μπετόβεν. Σημειώνει τὴν πρώτη φορὰ ποὺ ἄκουσε τὴν ἐνάτη συμφωνία καὶ βρίσκει ἐξαιρετικὴ μιὰ παράσταση τοῦ Φιντέλιο.

Στὴν πολὺχρονη ἐνασχόλησή μου μὲ τὸν χρόνο ἔχω διδαχθεῖ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἄδηλης συνέχειας, γι’ αὐτὸ δὲν παραξενεύομαι ποὺ ὁ δεῦτερος Furtwängler ἔγινε μουσικὸς καὶ φυσικὰ δὲν μοῦ κάνει ἐντύπωση ποὺ ὁ τρίτος Furtwängler ξανάγινε ἀρχαιολόγος. Ὁ Andreas Furtwängler, ὅπως πληροφορεῖται κανεὶς ἀπὸ τὴν ἴστοσελίδα του στὸ διαδίκτυο, σπούδασε ἀρχαιολογία στὴν Χαϊδελβέργη, ὅπου καὶ ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ, ἔγινε ὑφηγητὴς στὸ Saarbrücken καὶ εἶναι ἀπὸ χρόνια καθηγητὴς κλασικῆς ἀρχαιολογίας στὸ πανεπιστήμιο τῆς Halle. Ὅπως κι ὁ παππούς του ἀνέσκαψε σὲ πολλοὺς ἀρχαίους τόπους κι ἔγραψε πολλὰ βιβλία καὶ ἄρθρα γιὰ διάφορες περιόδους τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης καὶ γιὰ ποικίλα θέματα ἀρχιτεκτονικῆς, πλαστικῆς, ἀγγειογραφίας, χαλκουργίας, μικροτεχνίας καὶ μάλιστα νομισματικῆς. Ἀντίθετα μὲ τὸν Adolph Furtwängler, ὁ Andreas Furtwängler ἀσχολήθηκε περισσότερο μὲ τὴν περιφέρεια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, τὴν θεσσαλικὴ Δημητριάδα, τὴν αἰγαιακὴ Σάμο, τὴν κρητικὴ Ἐλεύθερνα, τὴν γαλατικὴ Μασσαλία, τὴν μικρασιατικὴ Φώκαια, μέχρι καὶ μὲ τὴν μακρινὴ Γεωργία τοῦ μύθου τοῦ χρυσόμαλλου δέρατος. Ἀπὸ τὸ 2002 διευθύνει τὴν γερμανικὴ ἀνασκαφὴ στὰ Δίδυμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐποφύγω νὰ ἀξιολογήσω τὴν ἀρχαιολογικὴ προσφορὰ τοῦ Andreas Furtwängler, ὄχι μόνο γιατί τώρα βρίσκεται στὴν ἀκμὴ του, ἀλλὰ καὶ γιατί εἶναι φίλος ἀπὸ τὰ φοιτητικά μου χρόνια. Ἄλλωστε ἡ σχέση τῶν Furtwängler μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν οὐμανισμό δὲν τελειώνει μὲ τὴν ὑπηρεσία τοῦ τρίτου Furtwängler στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο στὴν Ἀθήνα τὴν δεκαετία τοῦ 70. Γιατὶ τότε γεννήθηκε στὴν Σάμο ὁ τέταρτος Furtwängler, ποὺ τὸν βάφτισα Adolph, Wilhelm ἀλλὰ καὶ Ροῖκο, ἀπὸ τὸν διάσημο ἀρχιτέκτονα τοῦ ναοῦ τῆς Ἡρας στὴν Σάμο, ποὺ μελετοῦσε ὁ τρίτος Furtwängler, ὁ πατέρας του. Ὁ τέταρτος, Roikos Furtwängler δὲν ἔγινε ἀρχιτέκτονας, οὔτε ἀρχαιολόγος, οὔτε μουσικός. Ἀλλὰ διαπρέπει νεότατος τώρα, ὡς γιατρός, ἀνθρωπιστὴς μὲ τὸν δικό του τρόπο, ὅπως κι οἱ πρόγονοί του. Ποιὸς ξέρει μὲ ποιὸν τρόπο ὁ πέμπτος Furtwängler, ἕνας γιὸς τοῦ Ροίκου, ἢ μήπως κι ἕνα παιδί τῆς ἀδελφῆς του, ἱστορικοῦ τῆς τέχνης, τῆς βαφτισμένης Elisabeth ἀπὸ τὴν συνάδελφο Ἀλίκη Μουστάκα, θὰ συνεχίσει τὴν παράδοση τῆς οἰκογένειας Furtwängler καὶ στὴν σχέση της μὲ τὴν Ἑλλάδα...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΑΚΗΣ

Γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα τοῦ Adolph Furtwängler βλ. W. Schiering, *Archäologenbildnisse: Porträts von klassischen Archäologen deutscher Sprache* (1988).

Γιὰ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Adolph Furtwängler βλ. A. Greifenhagen, *Adolph Furtwängler Briefe aus dem Bonner Privatdozenturjahre 1879-80 und der Zeit an der Berliner Museen 1880-1894* (Berlin 1965).

Η ΟΔΟΣ ΤΟΣΙΤΣΑ ΑΛΛΟΤΕ

Ένα τραγούδι λέει για κάποιο δρόμο, ότι έχει «τη δική του ιστορία». Στο σημείωμα τούτο θα δώσω παλιὰ εικόνα ενός γνωστού δρόμου τῆς Ἀθήνας, τῆς ὁδοῦ Τοσίτσα, εἰδικῶς τοῦ τμήματος πού χωρίζει, ἢ ἐνώνει, τὸ Πολυτεχνεῖο καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Εἶναι τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τοῦ δρόμου πού στολιζέται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς ἀλυσσοδεμένης Βορείου Ἡπείρου, πού ἐξ ἀρχῆς θεωρήθηκε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξυτελιστεῖ ἐπειδὴ ὑπῆρχε (τὸ ἄγαλμα)· πού σκιάζεται ἀπὸ τὴν προτομὴ τῆς Λέλας Καραγιάννη, τῆς ὁποίας τὰ βασανιστήρια συνεχίζονται καὶ μετὰ θάνατον, στὸ μαρμάρينو ὁμοίωμά τῆς.

Τὸ ἔγγραφο πού δημοσιεύω εἶναι παλιό, τοῦ 1914. Τότε τὸν δρόμο πλαisiώναν οἱ πλάγιες ὄψεις τῶν ἀρχικῶν κτιρίων τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Ὁ δρόμος δὲν θὰ ἦταν ἀσφαλτοστρωμένος καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχαν οἱ κατασκευὲς τῆς κεντρικῆς πρασιάς μὲ τις νεραντζιές. Δέντρα ὅμως θὰ ὑπῆρχαν καὶ θὰ δρόσιζαν τοὺς διαβάτες. Σήμερα τὸ κτίριο τοῦ Πολυτεχνείου ἔχει φθάσει στὴν οἰκοδομικὴ γραμμὴ, τὸ ἴδιο καὶ τοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖο στὴ μαρμάρινη σκάλα του τῆς ὁδοῦ Τοσίτσα διατηρεῖ τις πληγὲς ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1944.

Τὸ ἔγγραφο δὲν δημοσιεύεται γιὰ τὴν γραφικότητά του ἀλλὰ γιὰ νὰ δειχθεῖ ὅτι τὰ ὠραῖα κτίρια, μάλιστα μνημεῖα ἀρχιτεκτονικά, ἀποτελοῦν γιὰ ὀρισμένες δημόσιες ὑπηρεσίες μαγνήτη κακογουσιᾶς. Τὸ ἴδιο τὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο κινδύνευσε, μετὰ τὸν πόλεμο, νὰ μεταβληθεῖ σὲ φυλακές. Οἱ τότε κυβερνῶντες δὲν σκέφθηκαν νὰ μεταχειρισθοῦν γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, λ.χ., τὴ Σχολὴ Εὐελπίδων ἢ κάποιο ἄλλο ἐκπαιδευτήριον.

Τὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο, ἢ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἢ Ἀκαδημία δὲν θεωροῦνται σήμερα κατάλληλα γιὰ ἱποστάσια, ὅπως τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο τὸ 1914, μόνον ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν ἄλογα, ὅποσδήποτε εἶναι κατάλληλα γιὰ ἀμαξοστάσια. Ἡ Ἀκαδημία περιβάλλεται ἀπὸ τεῖχος λεωφορείων πού τὴν κρύβουν καὶ τὴν μολύνουν ἀπὸ κάθε πλευρά. Τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη ἔχουν ἐλεύθερη μόνον τὴν πρόσοψη.

Ἴσως τὰ ὅσα περιγράφει ὁ Βασίλειος Λεονάρδος (1857-1930), Διευθυντῆς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, νὰ φαίνονται στοὺς νέους μακρινὰ καὶ ἀσήμαντα. Ὅποσδήποτε εἶναι δείγμα ἔλλειψης καλλιέργειας ὑπαλλήλων, δημάρχων, ὑπουργῶν τῆς τότε ἐποχῆς. Ὅπως δείγμα ἔλλειψης καλλιέργειας, μὲρφωσης, κοινωνικῶν τρόπων καί, τέλος, ἐθνικοῦ φιλότιμου, εἶναι ὁ στραγγαλισμὸς σήμερα τοῦ ὠραιότερου νεοκλασικοῦ κτιρίου τοῦ κόσμου, τῆς Ἀκαδημίας, ἀπὸ τὰ λεωφορεῖα καὶ τὴν ἀγοραία δραστηριότητα ποὺ ἔχει ἀλλοιώσει τὸν γύρω ἀπὸ τὸ κτίριο χῶρο.

Ὅταν ὁ Β. Λεονάρδος ἔγραψε τὴν ἀναφορὰ ποὺ ἀκολουθεῖ ἦταν 57 χρονῶν. Καταγόταν ἀπὸ τὴ Δημητσάνα (γενν. 20 Ὀκτωβρίου 1857), ἦταν ἀνεπίδὸς τοῦ Εὐθυμίου Καστόρη, εἶχε σπουδάσει ἰατρικὴ στὴν Ἀθήνα (1874-1879) καὶ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία στὴ Βιέννη (1879-1883). Ἔγινε διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας στὴν Ἐρλάγγη (1894), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων τὸ 1884, Διευθυντῆς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου τὸ 1896, Τμηματάρχης τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τὸ 1910, καὶ Διευθυντῆς πάλιν τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου τὸ 1913. Τὸ ἔγγραφο ποὺ δημοσιεύεται καθρεφτίζει τὶς γλωσσικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Λεονάρδου τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ζωῆς του, ὅταν ἔγινε πλέον ἐκφραστῆς ἐνδὸς ὕστατου ψευδατικισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν βρῆκε καμιά ἀπὴχηση. Ἀποτελοῦσε προσωπικὴ ὑπόθεση τοῦ Β. Λεονάρδου ὁ ὁποῖος, μοναχικὸς καὶ χωρὶς γενικότερα ἐνδιαφέροντα, συνέχισε τὴ στεγνὴ ἐπιστημονικὴ πορεία του ἕως τὸν θάνατό του, τὸ 1930.

«Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον | Ἀθήνησι τῇ 27^η Ὀκτωβρίου 1914. | Ἀριθ. 201 | Φορτηγῶν ἀμαξῶν σταθμὸς παρὰ τὸ μουσεῖον.

Τῷ Σ(εβαστῷ) τῆς Παιδείας Ὑπουργείῳ. | Ἐν τῇ ὁδῷ Τσοῦτζα ἀπὸ τινος κατεστάθη σταθμὸς τετρατρόχων φορτηγικῶν ἀμαξῶν. Ἡ εἰς τοιαύτην στάθμευσιν δοθεῖσα ἐπιτροπὴ μαρτυρεῖ ὀλιγωρίαν πρὸς τε τὸ τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου ὄνομα καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τῆς φερωνύμου ὁδοῦ σπουδαιότατα δημόσια ἰδρύματα, τὸ Ἐπιγραφικὸν μουσεῖον καὶ τὴν Καλλιτεχνικὴν

σκολήν. Ὑπὲρ τοῦ Ἐπιγραφικοῦ μουσείου προνοούμενος καθήκον ἠγοῦμαι ὅπως γνωρίσω τῷ Σ. Ὑπουργεῖῳ τὴν διὰ τῆς νέας καταστάσεως τῷ ἰδρύματι προσγιγνομένην ἀδικίαν. Τὸ θέαμα τυγχάνει ὄντως οὕτως ἀλγεινὸν ὄν, ὥστε καὶ οἱ ἄλλοδαποὶ ἐπιστήμονες οἱ πρὸς μελέτην τῶν ἐν λίθοις κεχαραγμένων μαρτυριῶν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας προσερχόμενοι, αἰδούμενοι νὰ ποιήσωνται λόγον, διαφαίνουσι τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι ἀπορίαν. Αἱ παρ' αὐτὴν τοῦ μουσείου τὴν εἴσοδον σταθμεύουσαι τετράκυκλοι ἀπῆναι παρέχουσι ὄψιν εἰρηνικῆς μὲν καθ' ὅλου, ἤκιστα μέντοι εὐπρεποῦς παρατάξεως. Τὰ ὑποζύγια ἔχοντα ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἠρτημένον τὸν χλωτῆρα μασώμενα τὸν ἐν αὐτῷ κοῦφον χόρτιον ἢ ἄλλην φορβὴν ἀποβάλλουσι ἅμα μέρος αὐτῆς, ἐκ δὲ τῶν χαμαὶ χύδην ὑπολειμμάτων καὶ τοῦ ὄνθου καὶ τῶν ἄλλων ἐκκριμάτων ρυπαινόμενος ἅπας ὁ πρὸ τοῦ μουσείου χῶρος ἀποβαίνει αὐτόχρημα κοπρῶν, ἐξ οὗ καὶ δυσσομία ἀναδίδεται ἀφόρητος τοῖς τε εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν μουσεῖον εἰσιούσι καὶ τοῖς διὰ τῆς παρακειμένης κλίμακος εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ἀνιούσι.

Τὰ τῆς καταστάσεως ταύτης ἀνακοινούμενος τῷ Σ. Ὑπουργεῖῳ ἐξαιτοῦμαι ὅπως μεριμνῶν καὶ τῆς τοῦ ἰδρύματος ἀξιοπρεπείας κηδόμενον ἐντείληται δεόντως τὰ εἰκότα, ἵνα ὡς τάχιστα ἀπελαυνομένης τῆς ἱποστάσεως ἀρθῇ ἡ ἀτοπία. Εὐπειθέστατος ὁ ἔφορος διευθυντῆς Β. Λεονάρδος».

Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Λεονάρδου δὲν εἶχε ἄμεσο ἀποτέλεσμα. Ἐπειτα ἀπὸ ἀρκετὸ χρόνο ὅμως οἱ καρραγωγεῖς βρῆκαν ἄλλο χῶρο γιὰ κεντρικὸ σταθμὸ τῶν κάρρων καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ Ἐπιγραφικὸ Μουσεῖο.

B.X.Π.

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ Α΄ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΤΗΣ 15 ΜΑΪΟΥ 2005

Στὴν Ἀθήνα σήμερα, Κυριακὴ 15 Μαΐου 2005, ὥρα 9.30 π.μ., ἔγινε στὴ μικρὴ αἴθουσα τοῦ μεγάρου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Πανεπιστημίου 22, ἡ Πρώτη Τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἐταίρων τῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρευρέθησαν οἱ ἐξῆς:

1. Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος
2. Βασίλειος Πετράκος
3. Ντόρα Βασιλικῶ
4. Μάντω Οἰκονομίδου
5. Διονύσιος Μαυρογιαννῆς
6. Παναγιώτης Βελισσαρίου
7. Δημοσθένης Ζιρῶ
8. Βασίλειος Ἀραβαντινὸς
9. Διονύσιος Μινῶτος
10. Χαράλαμπος Κριτζᾶς
11. Μιλτιάδης Χατζόπουλος
12. Μάκης Τσαπόγας
13. Πηνελόπη Ἀγαλλοπούλου
14. Ἐλένη Παπασταύρου
15. Δημήτριος Κοζομπόλης
16. Ἀλέξανδρος Καμπίτογλου
17. Μαντλὲν Λεονάρδου
18. Δόμνα Δοντᾶ Βισβίτζη
19. Εὐγενία Βικέλα
20. Αἰκατερίνη Δημακοπούλου
21. Ἡλέκτρα Ἀνδρεάδη
22. Ἡρακλῆς Δανιῆλ
23. Πέτρος Καλλιγιᾶς
24. Χαράλαμπος Πέννας
25. Ντόρα Κόνσολα
26. Ἐληάνα Ραυτοπούλου
27. Δικαῖος Βαγιακάκος
28. Κωνσταντῖνος Καλογερόπουλος
29. Λίλα Μαραγκῶ
30. Παναγιώτα Σωτηρακοπούλου
31. Klaus Valtin von Eickstedt
32. Ὀλγα Παλαγγιᾶ
33. Μαρία Παντελίδου Γκόφα
34. Νικόλαος Γκιολῆς
35. Μενέλαος Τουρτόγλου
36. Ἰωάννης Παπαποσιτόλου
37. Ἀθανασία Μαλαγαρδῆ
38. Ἰωάννα Τοιριγώτη Δρακωτοῦ
39. Ἐβη Τουλούπα
40. Ἡὼ Τσοῦρτη
41. Σπυρίδων Κανίνιας
42. Ἰφιγένεια Δεκουλάκου
43. Ἰφιγένεια Τουρναβίτου
44. Δέσποινα Δανηλίδου
45. Βασίλης Σγούτας
46. Βασιλικὴ Μαχαίρα
47. Μαρία Οἰκονομάκου
48. Ἀλίκη Μουστάκα
49. Ἄννα Μανουηλίδου
50. Κωνσταντῖνος Παπαπάνος
51. Ἀλέξανδρος Μαζαράκης Αἰνιᾶν
52. Ἀλέξανδρος Γούναρης
53. Φωτεινὴ Ζαφειροπούλου
54. Ἐλένη Κουνουπιώτου Μανωλέσσου
55. Δωροθέα Χριστοπούλου
56. Στέφανος Ἡμελλος
57. Ἐλένη Παπανικολάου
58. Ἀγγελικὴ Ἀνδρειωμένου
59. Σταῦρος Ἀρβανιτόπουλος
60. Μέλπω Πωλογιώργη
61. Ἐλευθέριος Πλάτων
62. Martin Kreeb
63. Ἰορδάνης Δημακόπουλος
64. Μαρίνα Λυκιαρδοπούλου
65. Φώτιος Κατζοῦρος
66. Παναγιώτης Σιμωντᾶς.

Μετὰ τὴν ψηφοφορία γιὰ τὴν ἐκλογή Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὸ ἔτος 2005 προσήλθαν, ἀλλὰ δὲν ἐπήφισαν, οἱ ἑξῆς:

1. Ντίνα Πέππα Δελμούζου 2. Ἀγγελικὴ Λεμπέση 3. Ἀλέξανδρος Φυλακτόπουλος 4. Κωνσταντῖνος Μανάφης 5. Εὐαγγελία Σημαντώνη Μπουρνιά 6. Γεώργιος Λάββας 7. Γιάννος Λῶλος.

Πρῶτος ἔλαβε τὸν λόγο ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος, ὁ ὁποῖος πρότεινε τὴν ἐκλογή ὡς μελῶν τοῦ Προεδρείου τῆς Συνέλευσης, μὲ φανερὴ ψηφοφορία, τοῦ κ. Χαράλαμπου Κριτζᾶ ὡς Προέδρου, τοῦ κ. Βασιλείου Ἀραβαντινοῦ ὡς Ἀντιπροέδρου, τῆς κυρίας Εὐγενίας Βικέλα ὡς Πρώτης Γραμματέως, καὶ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Γούναρη ὡς Δευτέρου Γραμματέως. Ἡ Συνέλευση μὲ ἀνάταση τῆς χειρὸς ἐνέκρινε ὁμόφωνα τὴν πρόταση. Τὸ Προεδρεῖο τῆς Συνέλευσης κατέλαβε τὶς θέσεις του καὶ ὁ Πρόεδρος ἀπήθυνε εὐχαριστίες πρὸς τοὺς ἐταίρους γιὰ τὴν ἐκλογή καὶ ἀνέγνωσε τὴν ἡμερήσια διάταξη. Εὐθὺς κήρυξε τὴν ἔναρξη τῆς μυστικῆς ψηφοφορίας γιὰ τὰ πέντε προτεινόμενα μέλη τῆς Ἐλεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὸ ἔτος 2005, καὶ ὑπενθύμισε ὅτι οἱ ἐταῖροι ἔχουν τὸ δικαίωμα διαγραφῆς καὶ ἀντικατάστασης ὀνόματος τοῦ ψηφοδελτίου ἀπὸ ἄλλο, ἐκ τοῦ ἐκλογικοῦ καταλόγου τῶν ἐταίρων. Ψηφολέκτες ὀρίστηκαν μὲ φανερὴ ψηφοφορία ἡ κυρία Παναγιώτα Σωτηρακοπούλου καὶ ὁ κ. Κωνσταντῖνος Καλογερόπουλος. Οἱ παρόντες ἐταῖροι ψήφισαν μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν ὀνομάτων τους κατὰ σειρὰν προσελεύσεως στὴ Συνέλευση. Ὁ Πρόεδρος κήρυξε τὸ πέρασ τῆς ψηφοφορίας καὶ οἱ ψηφολέκτες ἀποσύρθηκαν γιὰ τὴν καταμέτρηση τῶν ψήφων.

Στὴ συνέχεια ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης κάλεσε τὸν Γενικὸ Γραμματέα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας νὰ ἐκθέσει τὰ πεπραγμένα τοῦ ἔτους 2004. Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Πέρυσι, στὶς 25 Ἀπριλίου, οἶμαι εἶχα πεῖ ὅτι τὸ 2003 ἦταν, γιὰ τὴν Ἐταιρεία, καλύτερο ἀπὸ τὸ 2002, διαπίστωση ποὺ ἦταν ἴσως γιὰ ὅλους μας, αὐτονόητη. Τὸ 2002 ἦταν μιὰ κακὴ χρονιά ἢ ὁποῖα εὐχόμεσθε νὰ μὴν ἐπαναληφθεῖ.

Τὸ 2004, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ σᾶς μιλήσω, ἦταν χρονιὰ σημαδιακὴ, μὲ ἐπίδραση καὶ στὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅπως θ' ἀκούσετε σὲ λίγο κατὰ τὴν ἔκθεση τοῦ Ἔργου. Ἐννοῶ τὴν ἐπίδραση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων. Ἀκόμη κατὰ τὴ χρονιὰ αὐτὴ χάσαμε ἀρκετοὺς ἐταίρους τοὺς ὁποῖους θὰ θυμόμαστε γιὰ τὴ συμβολὴ τους στὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας. Ὅλοι, πιστεύω, γνωρίζετε ὅτι στὶς 25 Φεβρουαρίου 2004 ἀπέθανε ὁ Νικόλαος Δρανδάκης καὶ τρεῖς μέρες ἀργότερα, στὶς 28 Φεβρουαρίου, ὁ Φώτης Πέτσας. Στὶς 7 Ἀπριλίου ἀπέθανε ὁ Κωνσταντῖνος Καλλίας, στὶς 29 Μαΐου ἡ Μαρία Στ. Θεοχάρη, στὶς 11 Ἰουνίου ὁ Ξενοφῶν Ζολώτας, στὶς 29 Ἰουνίου ὁ Νικόλαος Μίκαρρος, στὶς 2 Αὐγούστου ἡ Ἑλλη Μαλάμου, στὶς 21 Αὐγούστου ἡ Ἀθηνᾶ Καλογεροπούλου, στὶς 2 Ὀκτωβρίου ἡ Μαρία Χαϊρέτη, στὶς 22 Ὀκτωβρίου ὁ Κωνσταντῖνος Τούντας, στὶς 25 Νοεμβρίου ὁ Στέλιος Παπαδόπουλος.

Κατὰ τὴ χρονιὰ τούτη ποὺ διανύουμε ἀπέθαναν, στὶς 2 Φεβρουαρίου ὁ Ὁρέστης Λουριδῆς, στὶς 19 Μαρτίου ὁ Γεώργιος Δημητροκάλλης, στὶς 22 Μαρτίου ὁ Παῦλος Μυλωνᾶς καὶ στὶς 12 Ἀπριλίου ὁ Ἀνδρέας Λαζαρής. Τέλος μνημονεύω ὅτι στὶς 22 Σεπτεμβρίου 2004 ἀπέθανε ὁ Ἰωάννης Καραμητρός, ἀρχιτεχνίτης ἀνασκαφῶν, συνεργάτης πολλῶν ἀρχαιολόγων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μνημονεύω τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου, τὸν Σπυριδῶνα Μαρινάτο καὶ τὸν Γεώργιο Μυλωνᾶ.

Κατὰ τὸ 2004 ἔγιναν ἀνασκαφές καὶ ἔρευνες στὸ Τσέπι Μαραθῶνος, στὴ Σκάλα Ὠρωποῦ, στὶς Μυκῆνες, στὴ Μεσοσηνή, στὴν Ἰκλαῖνα Μεσοσηνίας, στὴ Δωδῶνη, στὴν Ἀμοργό, στὴ Ζώμινθο Κρήτης, στὴ βασιλικὴ τοῦ Λεχαίου, στὸ Ἀκρωτήρι Θήρας καὶ στὴ Ζάκρο. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀνασκαφές καὶ τὶς ἔρευνες θὰ ἀκούσετε διεξοδικῶς σὲ λίγο.

Τὸ ἐπιστημονικὸ μας ἔργο περιλαμβάνει ἐξαιρετες δημοσιεύσεις ποὺ ἔγιναν τὸ 2004, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ ἀκούσετε ἐπίσης διεξοδικῶς σὲ λίγο. Μνημονεύω μόνον, ὅτι κατὰ τὸ 2004 ἐκδόθηκαν ὁ τόμος 156 τῶν *Πρακτικῶν*, τὸ *Ἔργον* 2003, τέσσερα τεύχη τοῦ *Μέντορος* καὶ ὁ τόμος 141 τοῦ 2002 τῆς *Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος*. Ἀκόμη ἐκδόθηκαν, στὴ σειρὰ τῆς «Βιβλιοθήκης» ὁ τόμος 230 μὲ τὴ μονογραφία τοῦ κ. Alan S. Henry, *Torone, The Literary, Documentary and Epigraphical Testimonia*,

ὁ τόμος 231 μετὰ τὴ δημοσίευση τῆς κυρίας Χρυσούλας Παλιαδέλη, *Βεργίνα, Ὁ τάφος τοῦ Φιλίππου. Ἡ τοιχογραφία μετὰ τὸ κινήγι*. Τὴ δαπάνη γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ τόμου προσέφερε τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ τὸ ὁποῖο εὐχαριστοῦμε, ἰδιαιτέρως τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ κύριου Χρήστου Ζαχόπουλο. Ὁ τόμος 232 τῆς «Βιβλιοθήκης» ἐπιγράφεται *Τὰ ἑλληνικὰ μνημεῖα. Φωτογραφίες τοῦ 1910* καὶ ὁ τόμος 233 ἀποτελεῖ τὴν ἑλληνικὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Hans Walter, *Ὁ κόσμος τῆς ἀρχαίας Αἴγινας*, τὸ ὁποῖο ἔχει ἤδη ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία στὰ γερμανικὰ καὶ στὰ ἀγγλικά.

Πρέπει ἐδῶ νὰ διευκρινήσω ὅτι ὁ τόμος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 2002 περιέχει μίαν μόνον μελέτη, τῆς Μαρίας Μπρούσκαρη, *Οἱ ἀνασκαφὲς νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως. Τὰ γλυπτά*.

Τέλος, ἐπανεκδόθηκε φωτομηχανικῶς, σὲ ἓνα τόμο, τὸ βιβλίον τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα*.

Ἡ ἐπιστημονικὴ μας δράση συνεχίστηκε μετὰ τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς Διδασκαλίας τῆς Τέχνης, τῶν ὁποίων τὴν ὀργάνωση καὶ τὸν συντονισμό ἔχει ἡ Σύμβουλος κυρία Ντόρα Βασιλικῆ. Κατὰ τὸ 2004-2005 ἔγιναν 15 δίωρα μαθήματα κατὰ τὰ ὁποῖα διδάχτηκε ἡ ἀρχαιολογία τῆς Δυτικῆς καὶ Κεντρικῆς Μακεδονίας. Θέματα τῶν μαθημάτων ἦσαν ἡ Προϊστορικὴ Μακεδονία, ὁ πρῶτος ἀποικισμὸς τῆς, ἡ Πέλλα, ἡ Βεργίνα, τὸ Δίον, οἰκισμοὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ Κόλπου, Θεσσαλονίκη, Ἀρχοντικὸ Πέλλας, Μακεδονικοὶ τάφοι Πύδνας, Αἰανὴ καὶ Πέτρες.

Τὰ μαθήματα δίδαξαν, κατὰ τὴν σειράν ποῦ ἔγιναν, οἱ κυρίες καὶ οἱ κύριοι Στέλιος Ἀνδρέου, Μιχάλης Τιβέριος, Μαρία Λιλιμπάκη-Ἀκαμάτη, Γιάννης Ἀκαμάτης, Χρυσούλα Παλιαδέλη, Στέλλα Δρούγου, Δημήτρης Παντερμαλής, Θεοδοσία Στεφανίδου Τιβερίου, Ἀναστασία Χρυσοστόμου, Παῦλος Χρυσοστόμου, Μάνθος Μπέσιος, Γεωργία Καραμήτρου Μεντεσίδου, Μαρία Τσιμπίδου καὶ Πολυξένη Βελένη. Κατὰ τὴν περίοδο 2005-2006 τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς θὰ ἔχουν ὡς θέμα τὶς Κυκλάδες.

Ἡ Ἑταιρεία ἐνίσχυσε οἰκονομικῶς, κατὰ τὸ 2004, τὸ *Lexicon of Greek Proper Names* ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν Ὁξφόρδη μετὰ

τήν έπιστημονική φροντίδα τοῦ καθηγητοῦ κ. Peter Fraser. Ἐνίσχυσε ἐπίσης οἰκονομικῶς τὴν Ἑταιρεία Λακωνικῶν Σπουδῶν καὶ ἀρχαιολόγους γιὰ τὶς μελέτες τους.

Μνημονεύω ἀκόμη πρωθυστέρως ὅτι στὶς 17 Ἰανουαρίου τοῦ 2005 ἐγκαινιάστηκε ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας κύριο Κωστή Στεφανόπουλο, ἡ ἔκθεση φωτογραφιῶν *Πελοπόννησος 1910. Φωτογραφικὲς Μαρτυρίες*. Τέλος, στὶς 13 Δεκεμβρίου 2004, σὲ τελετὴ πού ἐγίνε στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο, ἀπονεμήθηκε ἀπὸ τὴν Δήμαρχο Ἀθηναίων κυρία Μπακογιάννη ἀναμνηστικὸ μετάλλιο στὴν Ἑταιρεία γιὰ τὴ δράση της καὶ τὸ ἔργο της, ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς κήρυξης τῆς Ἀθήνας ὡς πρωτεύουσας ἕως σήμερα. Τὸ μετάλλιο παρέλαβε ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κύριος Ἐπ. Σπηλιωτόπουλος.

Ἡ ἰστοσελίδα τῆς Ἑταιρείας ἐξακολούθησε νὰ πλουτίζεται καὶ κατὰ τὸ 2004. Καὶ πάλι ὅμως θὰ ἐπαναλάβω ὅτι συνεχίζεται ἡ ἀπροθυμία τῶν ἀρχαιολόγων νὰ συμβάλουν στὸν πλουτισμὸ της μὲ κείμενά τους, πού ἀφοροῦν τὶς ἀνασκαφὲς καὶ ἔρευνες πού ἔκαναν ἢ κάνουν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας πλουτίστηκε κατὰ τὸ 2004 μὲ 1.141 νέους τόμους, 380 μὲ ἀγορά, 362 μὲ ἀνταλλαγὴ καὶ 399 μὲ δωρεές. Οἱ χρηστές τῆς Βιβλιοθήκης ἔφθασαν τὴ χρονιά αὐτὴ τοὺς 2.235. Γιὰ λόγους ἐνημέρωσης μόνον σὰς μνημονεύω ὅτι ἀπὸ τὸ 1988 ἕως τὸ 2004, ἐπὶ 17 χρόνια, εἰσῆχθησαν στὴ Βιβλιοθήκη 22.760 τόμοι. Εἶναι ἀριθμὸς μεγάλος καὶ ἀπαιτεῖ χῶρο, ὁ ὁποῖος ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βρεθεῖ.

Οἱ ἐταῖροι πρέπει νὰ γνωρίζουν ἀκόμη ὅτι ἡ Ἑταιρεία ἀγοράζει τὸν μεγαλύτερο δυνατὸ ἀριθμὸ νέων βιβλίων, ἔχοντας τὸ Συμβούλιο ὑπ' ὄψη του πολλοὺς παράγοντες. Ἀλλὰ ἂν κάποιον βιβλίο δὲν ὑπάρχει στὴ Βιβλιοθήκη καὶ εἶναι ἀναγκαῖο, ἀρκεῖ νὰ δοθεῖ σημεῖωμα σχετικὸ καὶ θὰ φροντίσουμε νὰ τὸ προμηθευτοῦμε. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχει ἀναρτημένη ἀπὸ χρόνια εἰδικὴ ἀνακοίνωση στὸν προθάλαμο τῆς Βιβλιοθήκης.

Οἱ πωλήσεις βιβλίων τῆς Ἑταιρείας ἔφθασαν, κατὰ τὸ 2004, στὸ ποσὸν τῶν 115.000,00 €, σχεδὸν 40.000.000 δραχμῶν. Ἐλπίζουμε ὅτι θὰ ἔλθει ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία οἱ

πωλήσεις βιβλίων θὰ καλύπτουν τὸ κόστος τῶν νέων ἐκδόσεων μας.

Σὲ λίγες μέρες, κατὰ τὸ διάστημα 19 ἕως 23 Μαρτίου, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἐρχόμενη Πέμπτη, θὰ γίνῃ γιὰ τέταρτη φορὰ στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ μεγάρου μας ἀγορὰ βιβλίων παντὸς εἴδους καὶ φυσικὰ ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν, τὰ ὁποῖα θὰ πωληθοῦν σὲ ἐξαιρετικὰ χαμηλὲς τιμές. Τὴν ὀργάνωση τῆς ἀγορᾶς ἔχει ἀναλάβει ἡ Σύμβουλος κυρία Βασιλικῆ, μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ συνεννοηθεῖ ὁποῖος θέλει νὰ κρατηθεῖ κάποιο βιβλίο πὸν τὸν ἐνδιαφέρει.

Τέλος, ἡ Ἑταιρεία διένειμε δωρεὰν κατὰ τὸ 2004 σὲ φυσικὰ καὶ νομικὰ πρόσωπα, δημοσιεύματα ἀξίας 38.684,85 €, δηλαδή 13.181.862 δραχμῶν. Εἶναι καὶ αὐτὸ μία προσφορά ἡ ὁποία δὲν ἀναγνωρίζεται, τὶς περισσότερες φορές, γιὰ τὴ θεωρεῖται ὑποχρέωση τῆς Ἑταιρείας. Τὸ ἀντίθετο εἶναι τὸ ὀρθό. Ἡ Ἑταιρεία ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἐταίρων καὶ τῶν ἀρχαιολόγων, γιὰ τὸ ἔργο τῆς ἀποβλέπει στὸ γενικὸ καὶ ὄχι στὸ ἀτομικόν.

Ὁ Ξενὼν τῆς Ἑταιρείας στὴ Νέα Φιλαδέλφεια, δωρεὰ τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς Ἀνδρειωμένου, λειτούργησε κατὰ τὸ 2004 καὶ φιλοξένησε ἀρχαιολόγους καὶ μεταπτυχιακοὺς φοιτητὲς ἀπὸ τὴν Πολωνία, τὴ Ρωσία καὶ τὴ Βουλγαρία. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ἐφέτος.

Τὸ νέο μέγαρο τῆς Ἑταιρείας στὴ λεωφόρο Συγγροῦ ἔχει ἀποπερατωθεῖ καὶ ἀναζητοῦμε τὸν κατάλληλο ἐνοικιαστή, ὁ ὁποῖος δὲν θ' ἀργήσει νὰ βρεθεῖ.

Τὰ οικονομικὰ τῆς Ἑταιρείας θὰ τὰ πληροφορηθῆτε εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ἔκθεση τῆς ἐντεταλμένης Ἐπιτροπῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Ὁρκωτοῦ Ἐλεγκτοῦ, ἡ ὁποία εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἐταίρων.

Οἱ σχέσεις τῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ εἶναι ἄριστες καὶ ἐγκάρδιες. Ἦδη μετὰ ἀπὸ συναντήσεις μὲ τὸν Γενικὸ Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου κύριο Χρηστο Ζαχόπουλο, τὸν Ὑφυπουργὸ Πολιτισμοῦ κύριο Πέτρο Τατούλη καὶ τὸν Πρωθυπουργὸ κύριο Κώστα Καραμανλῆ πολλὰ ζητήματα πὸν χροնίζαν ἐπίτηδες βρῖσκουν τὸν δρόμο τῆς διευθέ-

τησής τους, πράγμα πού θὰ ὠφελήσει τὰ μνημεῖα καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους.

Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ Συμβουλίου εἶναι τυπικὸς καὶ ὑπηρεσιακός, δηλαδὴ δὲν ὑπαισέχεται σὲ ζητήματα πολιτικῆς γύρω ἀπὸ τ' ἀρχαῖα καὶ τὴ στάση τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι σ' αὐτά. Ἐχει γίνει φανερό ἀπὸ χρόνια, ὅτι ἓνα νέο πνεῦμα ἔχει ἀρχίσει νὰ ἐπικρατεῖ στὴν Ἑλλάδα ὡς πρὸς τὴ σημασίᾳ τοῦ παρελθόντος της καὶ τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν καταλοίπων του. Οἱ Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι τὸ χρησιμοποίησαν σὲ βαθμὸ ὑπερβολῆς, γιὰ νὰ στηριχθοῦν ἠθικῶς καὶ ἐθνικῶς, ἔχουν βρεῖ ὑποκατάστατα μὲ τὰ ὁποῖα ἀναπληρώνουν ὅσα προσέφερε ἡ παράδοση, ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ φανταστικὴ, καὶ τὰ μνημεῖα. Αὐτῶν εἰδικῶς τὴν πραγματικὴ ἀξία, ὅτι δηλαδὴ ἀποτελοῦν πηγὴ γνώσης καὶ ἐπιστήμης, ποτὲ δὲν ἐνόησαν οὔτε ἐκτίμησαν.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ἔδωσε τὸν λόγο στοὺς ἐταίρους γιὰ ἐρωτήσεις, ἐπισημάνσεις καὶ σχόλια.

Ὁ κ. Παπαπάνος παρατήρησε ὅτι ὁ *Μέντωρ* ἐκδίδεται μὲ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς κείμενα τοῦ κ. Γενικοῦ Γραμματέα. Ἐπιπλέον ἐρώτησε, ἐὰν ἡ Ἑταιρεία ἔκανε διάβημα γιὰ τὸ νομοσχέδιο πού καταρτίζει τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ γιὰ τὶς Ἐφορεῖες Ἀρχαιοτήτων καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους.

Ὁ κ. Γκιολῆς σχολίασε τὸ γεγονός, ὅτι ἐδῶ καὶ χρόνια συμπύπει τὸ Συμπόσιο τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν Τακτικὴ Συνέλευση τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει διαφορὰ τουλάχιστον δύο ἐβδομάδων. Ἀντίθετα θὰ ἦταν εὐνοϊκὴ ἡ χρονικὴ σύμπτωση τοῦ Συμποσίου μὲ τὸ παζάρι βιβλίων πού ὀργανώνει ἡ Ἑταιρεία. Θὰ ἔπρεπε νὰ προηγεῖται συνεννόηση, πράγμα πού ἔχει ὁ ἴδιος κατ' ἐπανάληψη τονίσει.

Ὁ κ. Καλλιγᾶς ζήτησε ἀπὸ τὸν Γενικὸ Γραμματέα νὰ γίνει πιδ συγκεκριμένος, ὡς πρὸς τὶς σχέσεις τῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν Πολιτεία καὶ τὶς διευθετήσεις τῶν διαφόρων θεμάτων, καθόσον ἔχει προηγηθεῖ φάση ὀξύτητας.

Ὁ κ. Μαζαράκης Αἰνιὰν ἐρώτησε, μήπως οἱ χρηματοδοτή-

σεις για άνασκαφές μπορούν να επαναληφθούν όπου έχουν διακοπεί, ή άλλως να αύξηθούν, εφόσον ο Γενικός Γραμματέας αναφέρθηκε σε βελτίωση των οικονομικών της Έταιρείας.

Ἡ κυρία Δελμούζου αναρωτήθηκε, ἂν ἡ δημοσίευση τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν ἔχει προτεραιότητα. Βεβαίωσε τὴ Συνέλευση ὅτι ἐργάζεται γιὰ τὴν τελικὴ δημοσίευση τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Βραυρώνας· ἤδη ὁ Α΄ τόμος εἶναι ἔτοιμος, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ καταθέσει τὸ δίτομο ἔργο πρὶν ἀπὸ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2006.

Ὁ κ. Ἀραβαντινὸς ζήτησε τὴν ἐπανεκδοσὴ φυλλαδίου, τὸ ὁποῖο, ὅπως καὶ παλαιότερα, περιλαμβάνει τὸν κατάλογο τῶν ἐταίρων, καθὼς καὶ τὶς διευθύνσεις καὶ τὰ τηλέφωνα τους ὥστε νὰ ὑπάρχει δυνατότητα ἀμεσῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τους.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης κάλεσε τὸν Γενικὸ Γραμματέα νὰ ἀπαντήσει συνολικὰ στὰ θέματα ποὺ ἔθιξαν οἱ ἐταῖροι.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀπάντησε κατὰ σειρά καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ συνεργασία ἐταίρων γιὰ τὸν *Μέντορα* ἔχει ἐπανελημμένως ζητηθεῖ· στὸ ἐπόμενο τεῦχος πάντως θὰ ὑπάρχει. Ὅπως δὴποτε ἀπαιτεῖται τὰ κείμενα νὰ προσφέρουν καινούργια στοιχεῖα, νὰ εἶναι σύντομα καὶ νὰ ἔχουν ὕφος εὐληπτο. Ὡς πρὸς τὴν δευτέρη παρατήρηση τοῦ κ. Παπαπάνου γιὰ τὸ νομοσχέδιο τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς γνωστοποίησε ὅτι παραδόθηκε στὴν Ἐταιρεία ἀντίγραφο του γιὰ νὰ μελετηθεῖ καὶ νὰ γίνουν οἱ σχετικὲς παρατηρήσεις. Ὁ ἴδιος ἐκτιμᾷ ὅτι πρόκειται γιὰ ἐξαιρετικὰ λεπτομερειακὸ νομοθέτημα, ὅπως ἄλλωστε καὶ τοῦ προηγούμενου ὑπουργοῦ, πολὺ τεχνοκρατικό. Τὸ σχέδιο γιὰ τὸν ἀρχαιολογικὸ ὀργανισμὸ ὀφείλει νὰ συντάσσεται ἀπὸ ἀρχαιολόγους, ὄχι ἀπὸ μανάτζερς. Ἀναφέρθηκε στὴν ἀποτελεσματικὴ τῶν σύντομων ὀργανισμῶν, ὅπως αὐτὸς ποὺ εἶχε συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰω. Κοντή.

Ὡς πρὸς τὴν παρατήρηση τοῦ κ. Γκιολέ, ὑπενθύμισε ὅτι ἡ

Ἐταιρεία καλεῖ τὰ μέλη της κατὰ παράδοση δεκαπέντε ἡμέρες μετὰ τὸ Πάσχα. Τοῦτο γίνεται ἀπὸ τὸ 1837. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀλλάξει ἡ παράδοση αὐτή, ἄλλωστε πρέπει νὰ ἀναλογιστεῖ κανεὶς ὅτι ἡ Ἐταιρεία εἶναι ἀρχαιότερος ὀργανισμὸς καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐταιρεία, ἂν θέλει, μπορεῖ νὰ ρυθμίσει τὴ διενέργεια τοῦ Συμποσίου της λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη της τὸν χρόνο τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία ὁποσδήποτε δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν διενέργεια τοῦ Συμποσίου. Στὸ ἐρώτημα τοῦ κ. Καλλιγᾶ ὑπήρξε ἡ διαβεβαίωση ὅτι οἱ συναντήσεις μὲ τὸν κ. Τατούλη, τὸν κ. Ζαχόπουλο καὶ τὸν Πρωθυπουργὸ κ. Καραμανλῆ εἶχαν ἐγκάρδιο χαρακτήρα. Τὸ ἀποτέλεσμα πάντως αὐτῆς τῆς ἐνημέρωσης θὰ ἐκδηλωθεῖ ἐν καιρῷ, χρειάζεται χρόνος. Ἡ Ἐταιρεία δὲν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πίεση. Συζητήθηκαν διάφορα θέματα· εἰδικὰ γιὰ τὸ θέμα τῆς παρουσίας τῆς Ἐταιρείας στὴν Κύπρο θὰ ὑπάρξει ξεχωριστὴ συνάντηση μὲ τὸν κ. Τατούλη.

Ἡ χρηματικὴ ἐνίσχυση τῶν ἀνασκαφῶν, ποὺ ἔθιξε ὁ κ. Μαζαράκης Αἰνιάν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ πορεία τῆς Ἐταιρείας. Ὑπάρχει ἔλλειμμα, ποὺ πιστεύεται ὅτι θὰ ἐξαλειφθεῖ μὲ βοήθεια τοῦ Ὑπουργείου καὶ μὲ τὴ μίσθωση τοῦ ἀποπερατωθέντος κυρίου τῆς Ἐταιρείας ἐπὶ τῆς λεωφόρου Συγγοῦ.

Ἡ δημοσίευση τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν εἶναι σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας, διαβεβαίωσε τὴν κυρία Δελμούζου ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς. Ἐφόσον κατατεθεῖ τὸ χειρόγραφο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Βραυρῶνος, θὰ προχωρήσει κατὰ προτεραιότητα ἡ ἐκδοσὴ του, εἴτε ὑπάρχουν, εἴτε δὲν ὑπάρχουν χρήματα! Συμπληρωματικὰ ἀνέφερε ὅτι ἤδη βρίσκεται· σὲ προχωρημένο στάδιο ἡ ὀγκώδης ἐκδοσὴ τοῦ Α' τόμου τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἐλευσίνος, ἔργο τοῦ κ. Kevin Clinton. Ἡ κ. Δελμούζου εὐχαρίστησε θερμὰ γιὰ τὴ δήλωση αὐτή.

Κατάλογος τῶν ἐταίρων διανέμεται ὅταν γίνονται ἀρχαιεσιές. Δὲν ἦταν ἀναγκαῖος στὴν παροῦσα Συνέλευση. Ὡς πρὸς τὴν προσθήκη διευθύνσεων καὶ τηλεφῶνων, καὶ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ καταλόγου ὑπὸ μορφήν φυλλαδίου – κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου – αὐτὸ πλέον εἶναι ζήτημα δαπάνης. Πρέπει μάλιστα νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι

ή έκδοσή του έχει διακοπεί και από το Γερμανικό Ίνστιτούτο, πληροφορία που επιβεβαίωσε και ο κ. Άραβαντινός. Επιπλέον ο Γενικός Γραμματεὺς ἀναρωτήθηκε, ἂν ἐπιθυμοῦν οἱ ἑταῖροι τὴν ἀναγραφὴ προσωπικῶν στοιχείων, ὅπως διεύθυνση οἰκίας, τηλέφωνο ἢ ἠλεκτρονικὴ διεύθυνση. Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρενέβη ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης, προτείνοντας νὰ ἐρωτηθοῦν οἱ ἑταῖροι.

Ἀκολούθησε ἀνταλλαγὴ γνώμων· τελικὰ ἡ Συνέλευση δέχτηκε πρόταση τοῦ Προέδρου τῆς Συνέλευσης, ὅπως σὲ πρόσκληση γιὰ μελλοντικὴ Συνέλευση νὰ ἐπισυναφθεῖ σημεῖωμα, μὲ τὴν παράκληση ὁ κάθε ἑταῖρος νὰ γνωστοποιήσει γιὰ λογαριασμό του, ἂν δέχεται τὴν ἀναγραφὴ τῆς διεύθυνσός του στὸν κατάλογο, ἢ ἐνδεχομένως στὴν ἰστοσελίδα τῆς Ἐταιρείας, κατὰ τὴν ἄποψη ποὺ διατύπωσε κατὰ τὴ συζήτηση ὁ κ. Χατζόπουλος.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης εὐχαρίστησε ὅσους μίλησαν καὶ προχώρησε στὴν ἀνακοίνωση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ψηφοφορίας. Ψήφισαν 66· οἱ ἑταῖροι ποὺ προσήλθαν μετὰ τὴ λήξη τῆς ψηφοφορίας ὑπέγραψαν ὡς παρόντες, ἀλλὰ δὲν ψήφισαν. Ἐλαβαν ψήφους: Παναγιώτης Βελισσαρίου 58, Ἰφιγένεια Δεκουλάκου 62, Διονύσιος Μαυρόγιαννης 60, Μαρία Πιπλῆ 62, Μέλπω Πωλογιῶργη 59. Ὁ κ. Χαράλαμπος Πέννας ἔλαβε 2 ψήφους, ἐνῶ ἀπὸ 1 ψῆφο ἔλαβαν ὁ κ. Χαράλαμπος Κριτζᾶς, ἡ κυρία Ροδονίκη Ἐτζέογλου, ἡ κυρία Λίλα Μαραγκοῦ καὶ ὁ κ. Ἰορδάνης Δημακόπουλος. Οἱ πέντε πρῶτοι ἑταῖροι σὲ ἀριθμὸ ψήφων (ἰσοψήφισαν οἱ κυρίες Ἰφιγένεια Δεκουλάκου καὶ Μαρία Πιπλῆ, ἀκολούθησαν οἱ ἑταῖροι κ. Διονύσιος Μαυρόγιαννης, κυρία Μέλπω Πωλογιῶργη, κ. Παναγιώτης Βελισσαρίου) ἐκλέγονται ὡς μέλη τῆς Ἐλεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὸ 2005.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ζήτησε ἀπὸ τὸν Ἀντιπρόεδρο νὰ ἀναγνώσει τὸν ἰσολογισμὸ καὶ τὴν ἔκθεση τῆς Ἐλεγκτικῆς Ἐπιτροπείας γιὰ τὴ διαχείριση τοῦ 2004, προτείνοντας, ἐφόσον δὲν ὑπάρχει ἀντίρρηση, νὰ διαβαστοῦν τὰ ἀθροίσματα τῶν χρηματικῶν ποσῶν καὶ ὄχι ὀλόκληροι οἱ πίνακες λεπτομερῶς.

ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙ
ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΤΟΣ 2004

Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 31 και 32 του *Όργανο*ς της Αρχαιολογικής Έταιρείας, ή Έξελεγκτική Έπιτροπεία συντάσσει έκθεση περί της οικονομικής διαχείρισης του λήξαντος έτους, την όποία και ύποβάλλει πρός τη Γενική Συνέλευση των Έταίρων.

Κατά τó άρθρο 17 του *Όργανο*ς της Αρχαιολογικής Έταιρείας, ή τήρηση των λογιστικών βιβλίων γίνεται κατά τó διπλογραφικό σύστημα με μηχανογραφικό τρόπο. Τα λογιστικά βιβλία πού τηρήθηκαν με τó σύστημα αυτό είναι τα έξης: 1. Αναλυτικό Έμερολόγιο Ταμείου, 2. Αναλυτικό Έμερολόγιο Διαφόρων Πράξεων, 3. Συγκεντρωτικό Έμερολόγιο, 4. Συγκεντρωτικό Καθολικό, 5. Καρτέλες κατά λογαριασμό Γενικού Καθολικού αναλυτικά, 6. Βιβλίό έγγραφων Ίσολογιο

Κατά τó έτος 2004 έκδόθηκαν τα έξης παραστατικά:

1. Γραμμάτια εϊπραξης άρ. 1-392.
2. Χρηματικά έντάλματα άρ. 1-578.
3. Δελτία συμψηφιστικής πράξης άρ. 1-913.
4. Τιμολόγια - δελτία άποστολής (μηχανογραφημένα) άρ. 321-533.
5. Τιμολόγια - δελτία άποστολής (χειρόγραφα) άρ. 3078-3144.
6. Δελτία άποστολής (μηχανογραφημένα) άρ. 221-408.
7. Δελτία άποστολής (χειρόγραφα) άρ. 1507-1557.
8. Άποδείξεις αυτόπαράδοσης άρ. 194-349.
9. Δελτία Λιανικής Ζ1 άπό την Ταμειακή άρ. άναφορᾶς 544-730.
10. Πιστωτικά τιμολόγια (μηχανογραφημένα) άρ. 12-18.
11. Πιστωτικά τιμολόγια (χειρόγραφα) άρ. 1-4.
12. Τιμολόγια (μηχανογραφημένα) άρ. 20-29.

13. Δελτία έπιστροφής λιανικής πωλήσεως άρ. 4-6.

14. Άποδείξεις λιανικής πωλήσεως χειρόγραφες άρ. 1-10.

Βάσει τών καταχωρήσεων που έγιναν στα άνωτέρω λογιστικά βιβλία συντάχθηκε στις 31.12.2004 ό Ίσολογισμός Περιουσιακής Κατάστασης και ό Πίνακας Άποτελεσμάτων Χρήσης 2004. Οί αντίστοιχοι πίνακες έπουνάπτονται στο τέλος της έκθεσης. Παρατίθενται στη συνέχεια όρισμένα σχόλια και παρατηρήσεις ως προς τους λογαριασμούς:

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ

1. ΓΗΠΕΔΑ: Έμφανίζεται ή αξία τών οικοπέδων κυριότητας της Α.Ε. ή όποία άνέρχεται σε 393.248,85 ΕΥΡΩ, σύμφωνα με αποτίμηση του έτους 1979. Ύποχρέωση άναπροσαρμογής της αξίας τους δεν ύπάρχει.
2. ΚΤΙΡΙΑ: Τα κτίρια κυριότητας της Α.Ε. άπεικονίζονται στον Ίσολογισμό με λογιστικό ισότιμο 15,84 ΕΥΡΩ χάριν μνείας, λόγω της όλοσχερούς άπόσβεσης της αξίας τους κατά το παρελθόν.
3. ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΤΙΡΙΩΝ: Στον λογαριασμό αυτό έμφανίζεται ή άναπόσβεστη αξία του άκινήτου επί της λεωφόρου Άλεξάνδρας 105, το όποιο άγοράστηκε από την Α.Ε. τον Δεκέμβριο του 1996, επίσης προσετέθη ως αξία το ποσό του κόστους συντηρήσεως του διαμερίσματος επί της όδοϋ Άλκμάνος 16.
4. ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ: Ό λογαριασμός αυτός έχει όλοσχερώς άποσβεσθεί και έμφανίζεται με λογιστικό ισότιμο 0,01 ΕΥΡΩ.
5. ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕΣΑ: Στον λογαριασμό αυτό έμφανίζεται ή άναπόσβεστη αξία της δίκυκλης μηχανής ή όποία άγοράστηκε το έτος 2000.
6. ΑΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ (ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΙΣ) ΥΠΟ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΕΣ: Ό λογαριασμός αυτός περιλαμβάνει άμοιβές Άρχιτεκτόνων και συνεργατών τους σχετικά με την έπίβλεψη τών έργασιών άνεγέρσεως του κτιρίου στη Λ. Συγγρού και τη δημιουργία της Αΐθουσας Έκθέσεων έντος του μεγάρου της Άρχαιολογικής Έταιρείας.

7. ΕΠΙΠΛΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ ἀναπόσβεστη ἀξία τῶν παλαιότερων ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν, καθὼς καὶ τὸ ποσὸ τὸ ὁποῖο διατέθηκε τὸ ἔτος 2004. Τὸ ἔτος αὐτὸ διατέθηκαν 4.311,13 ΕΥΡΩ γιὰ τὴν προμήθεια ἐπιπλῶν καὶ λοιποῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν Γραφείων τῆς Α.Ε., καὶ γιὰ τὴν προμήθεια ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν, γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῆς, 1.124,60 ΕΥΡΩ.
8. ΒΙΒΛΙΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἐμφανίζεται τὸ ἀναπόσβεστο ὑπόλοιπο τῶν ἐκτὸς συναλλαγῆς βιβλίων.
9. ΒΙΒΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ: Γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς Βιβλιοθήκης κατὰ τὸ ἔτος 2004 διατέθηκαν 29.311,41 ΕΥΡΩ. Τὸ ποσὸ αὐτὸ ἀφορᾷ τόσο τὴν ἀγορὰ βιβλίων ἀπὸ τὸ Ἐσωτερικὸ καὶ τὸ Ἐξωτερικὸ ὅσο καὶ τὰ βιβλιοδετικά.
10. ΒΙΒΛΙΑ ΠΡΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ ἀξία τοῦ ὑπολοίπου τῶν πρὸς πώληση βιβλίων τῆς Α.Ε. σὲ τιμὴ κόστους, βάσει τῆς ἀξίας τοῦ χαρτιοῦ καὶ τῶν ἐξόδων γιὰ στοιχειοθεσία, ἐκτύπωση καὶ βιβλιοδεσία. Ἡ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα τῆς Α.Ε. τὸ ἔτος 2004 ἀπορρόφησε τὸ ποσὸ τῶν 161.570,04 ΕΥΡΩ.
11. ΒΙΒΛΙΑ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ: Τὸ ποσὸ τῶν 56.972,25 ΕΥΡΩ ἀπεικονίζει τὴν ἀξία τῶν βιβλίων τῶν ὁποίων δὲν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἐκτύπωση κατὰ τὴν 31.12.2004.
12. ΠΕΛΑΤΕΣ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἀπεικονίζεται ἡ ἀπαίτηση τῆς Α.Ε. ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν βιβλίων στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ τὸ Ἐσωτερικὸ.
13. ΧΡΕΩΣΤΕΣ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἀπεικονίζονται οἱ ἀπατήσεις τῆς Α.Ε. κατὰ τὴν 31.12.2004, ἀπὸ προκαταβολές ποῦ εἶχαν χορηγηθεῖ σὲ διάφορους γιὰ τὰ «Ἔργα», γιὰ τὴν ἐκτέλεση διαφόρων ἐργασιῶν, τὴν ἀπαίτηση ἀπὸ εἰσπραξη μισθωμάτων.
14. ΧΡΕΟΓΡΑΦΑ: Τὰ διάφορα χρεόγραφα τοῦ χαρτοφυλακίου τῆς Α.Ε. τὴν 31.12.2004 ἀνέρχονται σὲ 1.897.842,41 ΕΥΡΩ. Ἡ ἀποτίμηση ἔγινε γιὰ τὸ σύνολο τῶν 241.876 τεμ. μετοχῶν μας τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ΑΕ, τῶν 336.000 τεμ. μετοχῶν μας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Ἐπενδύσεως Χαρτοφυλακίου Α.Ε. γιὰ τὰ 3.200 τεμάχια μετο-

χών της Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ΑΕ, καθὼς καὶ γιὰ τὰ 16 τεμάχια μετοχῶν τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος σύμφωνα μὲ τὶς κείμενες διατάξεις, δηλαδὴ στὴ χαμηλότερη τιμὴ μεταξὺ τιμῆς κτήσεως καὶ μέσης τιμῆς Δεκεμβρίου 2004, σύμφωνα μὲ τὸν σχετικὸ πῖνακα ΧΑΑ. Τὸ ἔτος 2004 ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα Ἑλλάδος ΑΕ δωρεὰν μετοχὲς 55.817,40 τεμάχια. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀγόρασε καὶ τὸ ὑπόλοιπο ποσοστὸ μιᾶς μετοχῆς 0.60.

15. ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ: Στὴν ὁμάδα αὐτὴ τῶν λογαριασμῶν ἀναγράφονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο Ταμείου τῆς 31.12.2004, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν λογαριασμῶν ταμειευτηρίου ὄψεως καὶ προθεσμιακῶν καταθέσεων τῆς Α.Ε. σὲ διάφορες Τράπεζες. Τὸ ὕψος τῶν διαθεσίμων τῆς 31.12.2004 ἀνέρχεται σὲ 17.515.459,73 ΕΥΡΩ.

16. ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἀναγράφονται τὰ ἔσοδα τὰ ὁποῖα θὰ εἰσπραχθοῦν τὸ ἔτος 2005.

ΠΑΘΗΤΙΚΟ

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ἢ ΚΑΘΑΡΗ ΘΕΣΗ: Ἀπεικονίζει τὴν καθαρὴ περιουσία τῆς Α.Ε. κατὰ τὴ 31.12.2004, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀν ἀπὸ τὸ Σύνολο τοῦ Ἐνεργητικοῦ ἀφαιρέσουμε τὸ Καθαρὸ Παθητικὸ. Ἡ καθαρὴ θέση τῆς 31.12.2004 ἀνέρχεται σὲ 4.186.480,19 ΕΥΡΩ.

2. ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΦΟΡῶΝ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ ΧΡΕΟΓΡΑΦῶΝ: Ὁ λογαριασμὸς αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀναπροσαρμογὴ καὶ τὴν τακτοποίησιν τῆς ἀξίας τῶν χρεογράφων κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 2004. Προορισμὸς εἶναι ἡ κάλυψη ζημιῶν ἀπὸ ἐνδεχόμενὴ μεταβολὴ τῆς τιμῆς τους κατὰ τὴν ἐξόφλησιν. Τὸ ἔτος 2004 ὁ λογαριασμὸς αὐτὸς προσαυξήθη μὲ τὸ ποσὸ τῶν 251.178,30 ΕΥΡΩ ἐκ τῆς ἀξίας τῶν δωρεὰν μετοχῶν ποὺ ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ΑΕ, καὶ μειώθη κατὰ τὸ ποσὸν τῶν ΕΥΡΩ 448 ἐκ τῆς ἀποτιμῆσεως τῶν μετοχῶν τῆς ΑΤΕ, ἤτοι αὔξησιν λογαριασμοῦ ΕΥΡΩ 250.730,30.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		
ΠΑΓΙΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		1.500.158,64
Γήπεδα	393.248,85	
Κτίρια	15,84	
Έγκαταστάσεις κτιρίων	582.377,14	
Μηχανολογικός εξοπλισμός	0,01	
Μεταφορικά μέσα	1.963,69	
Άκιν/σεις υπό εκτέλεση και προκαταβολές	401.714,49	
Έπιπλα και λοιπός εξοπλισμός	82.723,10	
Βιβλία αποθέματος (έκτος συναλλαγής)	8.804,11	
Βιβλία Βιβλιοθήκης	<u>29.311,41</u>	
 ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		
ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ		1.749.936,42
Βιβλία προς διάθεση (βιβλία απογραφής)	1.531.394,13	
Βιβλία προς διάθεση έκδοσης 2004	161.570,04	
Βιβλία υπό έκδοση	<u>56.972,25</u>	
 ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ		265.967,93
Πελάτες	5.978,67	
Χρεώστες	<u>259.989,26</u>	
 ΧΡΕΟΓΡΑΦΑ		1.897.842,41
 ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ		17.515.459,73
Ταμείο	31.594,90	
Καταθέσεις ταμειυτ. και προθεσμίας	<u>17.483.864,83</u>	
 ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΟΙ ΛΟΓ. ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ		<u>4.301,92</u>
 ΣΥΝΟΛΑ		<u><u>22.933.667,05</u></u>

ΕΤΑΙΡΕΙΑ

31 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2004

ΠΑΘΗΤΙΚΟ		
ΚΕΦΑΛΑΙΟ		
Ύφιστάμενο κατά την 31.12.2004		4.186.480,19
ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ		2.114.035,32
Διαφορά αποτίμησης χρεογράφων	626.031,82	
ΎΑποθεματικό από πώληση ακινήτου	<u>1.488.003,50</u>	
ΠΙΣΤΩΤΕΣ		121.672,19
Ύποχρεώσεις από φόρους και τέλη	52.218,84	
ΎΑσφαλιστικοί οργανισμοί - ΙΚΑ	37.908,59	
Πιστωτές διάφοροι	<u>28.544,76</u>	
ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΣ		11.291,50
ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ		16.500.187,85
		<u><u>22.933.667,05</u></u>

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

ΕΞΟΔΑ		
ΔΑΠΑΝΕΣ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗΣ ΣΚΟΠΟΥ		121.314,21
Πρόγραμμα άνασκαφών	–	
Πρόγραμμα δημοσιεύσεων	42.975,10	
'Αξιοποίηση 'Αρχείου	13.491,92	
Ξενώνες	2.161,05	
Σχολή Διδασκαλίας 'Ιστορίας τής Τέχνης	15.997,01	
Δωρεάν διατεθεισες εκδόσεις	23.210,91	
'Υποτροφίες	–	
Οικονομικές ενισχύσεις έπιστημονικού σκοπού	<u>23.478,22</u>	
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ		1.142.427,72
'Αποδοχές Προσωπικού (έπιστημ. καί διοικητ.)	584.140,99	
'Εργοδοτικές εισφορές	163.754,38	
'Αποσβέσεις	106.903,65	
Φόροι καί τέλη	6.691,31	
Δαπάνες άκινήτων	18.779,20	
Τμήμα Κύπρου	10.060,94	
Γενικά έξοδα	<u>252.097,25</u>	
 ΣΥΝΟΛΑ		 <u>1.263.741,93</u>

'Αθήναι,

'Ο Πρόεδρος
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Π. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

'Ο Γενικός Γραμματέας
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΛΕΓΧΟΥ ΟΡΚΩΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΗ

'Ελέγξαμε τις άνωτέρω Οικονομικές Καταστάσεις τής 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας, τής χρήσεως πού έληξε τήν 31η Δεκεμβρίου 2004. 'Ο έλεγχός μας έγινε σύμφωνα με τις έλεγκτικές διαδικασίες πού κρίναμε κατάλληλες, βάσει των άρχων καί κανόνων έλεγκτικής πού άκολουθεί τò Σώμα 'Ορκωτών 'Ελεγκτών. Τέθηκαν στη διάθεσή μας τὰ βιβλία καί στοιχεία πού τήρησε ή 'Αρχαιολογική 'Εταιρεία καί μās δόθηκαν οί άναγκαίες γιά τόν έλεγχο πληροφορίες πού ζητήσαμε. 'Ελήφθησαν ύπ'

ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΧΡΗΣΕΩΣ 2004

ΕΣΟΔΑ	
Μισθώματα ακινήτων	225.347,30
Μισθώματα αίθουσών διαλέξεων - δεξιώσεων	3.900,00
Σχολή Διδασκαλίας Ιστορίας της Τέχνης	26.580,00
Δωρεές διαφόρων	1.250,00
Έπιχορηγήσεις κρατικές	-
Έπιχορηγήσεις από ΟΠΑΠ/ΛΟΤΤΟ	-
Έπιχορηγήσεις - δωρεές Τμήματος Κύπρου	-
Συνδρομές Έταίρων	2.000,00
Τόκοι προθεσμιακών καταθέσεων	61.048,78
Τόκοι καταθέσεων λογαριασμών ταμειυτηρίου και όψεως	1.237,27
Τόκοι χορηγημένων δανείων	100,64
Έσοδα κληροδοτημάτων	30.000,00
Μερίσματα μετοχών Ε.Ε.Ε.Χ.	26.880,00
Μερίσματα μετοχών Ε.Τ.Ε.	120.937,70
Μερίσματα μετοχών Τραπέζης της Ελλάδος	40,00
Μερίσματα μετοχών Α.Τ.Ε.	-
Καθαρά έσοδα πώλησης βιβλίων	61.511,43
Διάφορα έσοδα	201.037,23
Υπόλοιπο πρὸς ἐξίσωση	501.871,58
	<u>1.263.741,93</u>

31 Δεκεμβρίου 2004

Ἡ Προϊσταμένη τοῦ Λογιστηρίου

ΕΛΕΝΗ Γ. ΒΑΖΑΚΗ

ὄψη οἱ διατάξεις τοῦ Ὄργανοιμοῦ καὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς. Σχετική ἔκθεση ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν ἀνωτέρω Οἰκονομικῶν Καταστάσεων θὰ διαβιβασθεῖ στὴ διοίκηση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἀθήνα, 27 Ἀπριλίου 2005

Ὁ Ὄρκωτὸς Ἐλεγκτῆς

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΚΟΚΚΑΛΗΣ

BKR ΠΡΟΤΥΠΟΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ Α.Ε.

3. ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟ ΑΠΟ ΠΩΛΗΣΗ ΑΚΙΝΗΤΩΝ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ περιλαμβάνεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τιμῆς πώλησης ἀκινήτων μας καὶ τῆς ἐγγεγραμμένης στὰ βιβλία τῆς Ἑταιρείας ἀξίας τῶν ἀκινήτων αὐτῶν.
4. ΠΙΣΤΩΤΕΣ: Στὴν ὁμάδα αὐτὴ τῶν λογαριασμῶν ἐμφανίζονται οἱ ὑποχρεώσεις τῆς Α.Ε. πρὸς τὸ Δημόσιο ἀπὸ παρακρατηθέντες φόρους, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ΦΕΠ (φόρου εἰσοδήματος περιουσίας), ἀποδοτέους ἐντὸς τοῦ 2005, ἀπὸ κρατήσεις ὑπὲρ ΙΚΑ μηνὸς Δεκεμβρίου καὶ δώρου Χριστουγέννων 2004, ἀποδοτέες τὸ 2005, καὶ ἀπὸ εἰσπραχθεῖσες ἐγγυήσεις ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστῆς ἀκινήτων μας.
5. ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΣ: Στὸν λογαριασμὸ αὐτὸ ἀπεικονίζεται ἡ ὑποχρέωση τῆς Α.Ε. σὲ διάφορους προμηθευτές.
6. ΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΕΡΓΩΝ: Στὴν ὁμάδα αὐτὴ τῶν λογαριασμῶν ἀπεικονίζονται τὰ ὑπόλοιπα τῶν διαφόρων πιστώσεων ποὺ χορηγήθηκαν ἀπὸ τὸ Δημόσιο καὶ ἀπὸ ἄλλους φορεῖς στὴν Α.Ε. γιὰ τὴ χρηματοδότηση διαφόρων μεγάλων ἔργων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΕΩΣ 2004

ΕΣΟΔΑ. Τὰ πάσης φύσεως ἔσοδα τῆς Α.Ε. κατὰ τὸ ἔτος 2004 ἀνῆλθαν σὲ 761.870,35 ΕΥΡΩ. Στὸ ποσὸ αὐτὸ περιλαμβάνονται καὶ 4.449,99 ΕΥΡΩ ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ δεδουλευμένους τόκους προθεσμιακῶν καταθέσεων μὴ εἰσπραχθέντας τὸ 2004 καὶ εἰσπρακτέους τὸ ἐπόμενο ἔτος κατὰ τὴν ἐξόφληση τῶν διαφόρων τίτλων. Συνεπῶς τὰ πραγματικὰ εἰσπραχθέντα ἔσοδα ἀνῆλθαν σὲ 757.420,36 ΕΥΡΩ.

ΕΞΟΔΑ. Τὰ πάσης φύσεως ἔξοδα (δαπάνες) τῆς Α.Ε. διακρίνονται σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες: στὶς δαπάνες ἐκπλήρωσης τοῦ σκοποῦ τῆς Α.Ε. καὶ στὶς λειτουργικὲς δαπάνες. Οἱ δαπάνες (ἔξοδα) ἔτους 2004 ἀνῆλθαν σὲ 1.263.741,93 ΕΥΡΩ.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ. Εὐχαρίστως ἀναφέρουμε στοὺς ἐταίρους ὅτι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τὸν ὁποῖο διενεργήσαμε, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐφαρμόζει μὲ σταθερότητα καὶ συνέπεια συνετὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Ἰδρύματος, τὴ διε-

ξαγωγή τῶν ἀνασκαφῶν, τὴν αὐξηση τῶν δημοσιευμάτων, τὸν πλουτισμὸ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀρχείου καὶ τὴν ἐκπόνηση μεγάλων ἀρχαιολογικῶν καὶ ἀρχαιογνωστικῶν ἔργων. Στὸ ἔργο αὐτὸ συμπαρίσταται τὸ προσωπικὸ τῆς Ἐταιρείας μὲ γνώση, ἰκανότητες καὶ προθυμία. Πολύτιμη ὑπῆρξε ἡ βοήθεια τοῦ Ὀρκωτοῦ Ἐλεγκτῆ στὴ διεξαγωγή τῆς οἰκονομικῆς διαχείρισης.

ΠΡΟΤΑΣΗ: Ἀπὸ τὸν ἔλεγχο ποὺ διεξήχθη ἐπιβεβαιώθηκαν τὰ ἀναφερόμενα στὸν Ἰσολογισμὸ ὑπόλοιπα τῶν λογαριασμῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ὀρθότητα καὶ ἀκρίβεια στὴν τήρηση τῶν βιβλίων καὶ στοιχείων. Οἱ δαπάνες ποὺ ἔγιναν συνοδεύονται ἀπὸ πλήρη καὶ νόμιμα δικαιολογητικὰ καὶ εἶναι μέσα στὰ ὅρια τῶν πιστώσεων τοῦ Προϋπολογισμοῦ. Δὲν διαπιστώθηκε καμιά παράλειψη, ἀνωμαλία ἢ διαχειριστικὴ ἀταξία καὶ προτείνουμε τὴν ἀπαλλαγὴ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ κάθε εὐθύνη.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ – ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΔΕΚΟΥΛΑΚΟΥ –

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ – ΜΑΡΙΑ ΠΙΠΛΗ – ΜΕΛΙΩ ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἔκθεσης, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ἐρώτησε τοὺς παρόντες ἂν ἔχουν παρατηρήσεις ἢ διευκρινιστικὲς ἐρωτήσεις ἐπὶ τοῦ ἰσολογισμοῦ.

Ὁ κύριος Δανιὴλ ζήτησε ἐπεξήγηση γιὰ τὸ ποσὸ τῶν 201.037,23 €, ποὺ ἀναφέρεται ὡς «Διάφορα ἔσοδα». Ἡ κυρία Βαζάκη, ὑπεύθυνη τοῦ Λογιστηρίου, ἀπήντησε ὅτι προέρχονται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ συναλλαγματικὴ διαφορὰ τιμῆς δολλαρίου-εὐρώ (περίοδος κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἰσοτιμία δολλαρίου-εὐρώ ἔκλινε ὑπὲρ τοῦ δολλαρίου, ἐπομένως κέρδος ἀπὸ δολλάρια ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ἐπιχορηγήσεις κ.ἄ.), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ μεταφορὰ ἐκ ποσῶν ἀνενεργῶν, καὶ τέλος ἀπὸ μικρὰ ἔσοδα. Λεπτομέρειες εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἐταίρων.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Σηλιωτόπουλος ζήτησε τὸν λόγο, προκειμένου νὰ ἀποσαφηνίσει, ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 17 ἐκ. εὐρώ περίπου, ποὺ

ἀναγράφεται ὡς διαθέσιμο, εἶναι ὑποχρεώσεις γιὰ ἔργα. Πρόκειται γιὰ χρήματα τοῦ Ὑπουργείου, ποὺ διαχειρίζεται ἡ Ἑταιρεία (15 ἐκ. εὐρὼ περίπου γιὰ τὸ στέγαστρο τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Θήρας).

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ἐρώτησε ἂν ἐγκρίνεται ἡ διαχείριση τοῦ 2004 καὶ ἀπαλλάσσεται τὸ Συμβούλιο ἀπὸ κάθε εὐθύνη.

Οἱ ἐταῖροι ὁμοφώνως, μὲ ἀνάταση τῆς χειρός, ἐνέκριναν τὴν διαχείριση τοῦ 2004 ἀπὸ τὸ Συμβούλιο καὶ τὸ ἀπήλλαξαν ἀπὸ κάθε εὐθύνη.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε ἄλλο θέμα γιὰ συζήτηση, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης εὐχαρίστησε τοὺς ἐταίρους καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου καὶ κήρυξε, ὥρα 11 π.μ., τὸ πέρας τῆς Α΄ Τακτικῆς Συνέλευσης τοῦ 2005.

Ὁ Πρόεδρος
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΡΙΤΖΑΣ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ

Ἡ Α΄ Γραμματεὺς
ΕΥΓΕΝΙΑ ΒΙΚΕΛΑ

Ὁ Β΄ Γραμματεὺς
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΓΟΥΝΑΡΗΣ

ΔΩΡΕΑ

Ἡ κυρία Εὐγενία Βικέλα προσέφερε, γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, χρηματικὸ ποσὸν στὴ μνήμη Ἀθηνᾶς καὶ Σόνιας Καλογεροπούλου.

ΣΤΕΛΛΑΣ ΔΡΟΥΓΟΥ

ΒΕΡΓΙΝΑ
ΤΑ ΠΗΛΙΝΑ ΑΓΓΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος

ΜΕΡΟΣ Α

- I. ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΑΙΓΩΝ. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
- II. Η ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥΜΠΙΑ. 1. Γενικά χαρακτηριστικά. 2. 'Ο τάφος I («της Περοεφόνης»). 3. 'Ο τάφος II (του Φιλίππου). 4. 'Ο τάφος III («του Πρίγκιπα»). 5. Οί πλινθόκτιστοι τάφοι 1979 I-III και ή πυρά-τάφος 1980-1. 6. 'Αγγεία από την επίχωση της Μεγάλης Τούμπιας.
- III. ΤΑ ΚΛΑΣΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΤΑΦΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΙΓΩΝ. 1. 'Η άνασκαφή του Μ. 'Ανδρόνικου. 2. 'Η άνασκαφή του Φ. Πέτσα. 3. 'Ο τάφος του οικ. Μπλούκα (άνασκαφή του Δ. Παντερμαλή).

ΜΕΡΟΣ Β

- I. Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ. 1. Τά έρυθρόμορφα άγγεία. 2. Τά μελαμβαφή άγγεία. 3. Οί ψευδοκυπριακοί άμφορείς. 4. Τά έλληνιστικά άγγεία. 5. Οί λύχνοι. 6. Τά άλάβαστρα.
- II. ΤΑ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ
- III. ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ
- IV. ΣΥΝΟΨΗ
- Summary
- Συνομογραφίες - Βιβλιογραφία
- Εύρετήριο

Σχήμα 21×28 εκ.
Σελίδες 204, εικόνες 168

ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ

ΑΘΗΝΑΣ Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Είσαγωγή

Α. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ - ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ - ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Β. ΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Γ. Η ΠΛΑΣΤΙΚΗ

Δ. Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σχήμα 21×28 εκ.